

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI**

**BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR YAPI TASARIMI: SEMT
PAZARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENES GÜN

İSTANBUL, 2020

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI**

**BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR YAPI TASARIMI: SEMT
PAZARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ENES GÜN
180201050**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi, HAKKI CAN ÖZKAN**

İSTANBUL, 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **180201050** numaralı **ENES GÜN**'ün hazırladığı "**Sürdürülebilir Pazar Alanları Yapı Tasarımı**" konulu **Yüksek Lisans Tezi** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, 08/07/2020 Çarşamba günü saat 14:00'da Çevrimiçi Video Görüşmesi ile yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde:

Tez adının **BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR YAPI TASARIMI: SEMT PAZARI** şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Hakkı Can ÖZKAN	KABUL	
Doç Dr. Pınar ÖKTEM ERKARTAL	KABUL	
Dr. Öğr.Üyesi Burcu BALABAN ÖKTEN	KABUL	

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Enes GÜN

İmza

TEŞEKKÜR

"Canın ve gönlün halvet sarayı olan Hz. Adem'in vücudunu pergelsiz ve cedvelsiz binâ eden Allah'a hamd ediyorum"(Tezkiretü'l Ebniye).

Tez çalışmam boyunca, bana kıymetli zamanını ayırıp değerli bilgilerini paylaşan, sabrı ve verdiği güven ile beni rahatlatan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hakkı Can ÖZKAN'a ve öğrenim hayatım boyunca bana katkı sağlayan bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında yanımda olan, inandıklarımı ve yapmak istediklerimi maddi manevi her daim destekleyen ve dualarını hiçbir zaman esirgemeyen annem Şerif GÜN, babam Mustafa GÜN ve ablam Berna AYDIN'a ve tüm aileme, bana güvenip yanımda olan tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Enes GÜN

İmza

BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR YAPI TASARIMI: SEMT PAZARLARI

ENES GÜN

ÖZET

Günümüzde, asma-germe sistemler ile sokak aralarına açılan haftalık pazarlar kullanıcıların ve müşterilerin mekansal ihtiyaçlarını karşılamada eksikler yaşamaktadır. Bu eksiklikler bağlamında, kullanıcılar ve müşteriler için daha konforlu bir ortam oluşturabilmek, kontrolü daha kolay sağlayabilmek adına bir çok belediye, pazarları sokak aralarından toplu bir mekana taşıma gereksinimi duymaktadır.

Bu süreçte, yeni gelişen bir yapı türü olan kapalı pazarların, sağlıklı, rahat, temiz, işlevsel, kente değer katabilecek, bir yapıya dönüşmesi pazarların tarihten beri toplum hayatındaki değerini yeniden kazanmasını sağlayacaktır. İstanbul örneklemini üzerinden seçilen semt pazarları gözlem, inceleme ve görüşme metodları ile mekansal ihtiyaçları belirlenerek bu ihtiyaçların yeni yapılacak olan kapalı pazar yapılarında giderilebilmesi ve mekansal standartların yükseltilebilmesi için tarihsel süreçten günümüze bütüncül bir yaklaşımla bakılarak çıkarılan bir öneri ölçüt seti oluşturulmuştur.

Bu öneri ölçüt seti, sürdürülebilir bir yapı tasarımı olarak kente değer katabilecek, pazar kavramının toplumsal değerini kazanabilecek, uzun yıllar kullanılabilir, çok işlevli, ekolojik dengeye duyarlı bir yapı türünü sunmaktadır.

Anahtar kelimeler; pazar, semt pazarları, kapalı pazar, sürdürülebilir yapı tasarımı.

A SUSTAINABLE BUILDING DESIGN: SEMT MARKET

ENES GÜN

ABSTRACT

Nowadays, weekly markets opening to the streets with hanging-stretching systems are experiencing difficulties in meeting the spatial needs of users and customers. In the context of these shortcomings, in order to create a more comfortable environment for the users and customers and to provide easier control, many municipalities need to move the markets from the streets to a collective space.

In this process, the closed markets, which are a newly developed building type, that can add value to the city, which are healthy, comfortable, clean, functional, and transformed into a structure, will enable the markets to regain their value in the life of society. A set of suggestions was created by looking at a holistic approach from the historical period to the present, in order to meet the spatial needs of the neighborhood markets selected through the Istanbul sample, by observing, examining and interviewing methods, and to increase these spatial standards.

This set of proposal criteria offers a multifunctional, ecological balance sensitive type that can add value to the city as a sustainable building design, gain the social value of the market concept, can be used for many years.

Keywords; market, street markets, closed market, sustainable building design.

ÖNSÖZ

Gelişen dünya ve yaşam standartları ile hayatımızın bir çok noktasında değişimler yaşanmaktadır. İnsan yaşamının odak noktası olan mimari yapılar ve mekanlarda da bu değişimler görülmektedir. Bu değişim süreci, bazı yapı türlerinin farklılaşmasına, bazı yapı türlerinin artık üretilmemesine ve bazı yeni yapı türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu değişimin içinde bulunan semt pazarları işlevin gereksinimi olan çağımız mekansal ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Bu sebepten pazar yerlerinin, modern kapalı pazar alanları olarak hazırlanan mekanlara nakledilme çalışmaları bir çok belediye tarafından planlanmakta ve devam etmektedir. Bu süreçte, yeni gelişen bir yapı türü olan kapalı pazarların tasarlanması ve üretiminde ihtiyaçları karşılayamayan, kültürel devamlılığı sağlayamayan, kullanışsız yapı tasarımları veya pazar programı ile uyum sağlamayan başka bir yapı programının içine dahil edildiği görülmektedir. Bu mekan değişiminin şehirlerde, beldelerde daha uzun bir süre devam edeceği öngörülmekte ve bu yapı türünün nasıl gelişmesi gerektiğine dair çalışmalar yurtiçi ve yurtdışı örnekleriyle incelenerek bir öneri sürdürülebilir kapalı pazar yeri yapı tasarımı oluşturmak amaçlanmıştır.

Tezin yazım sürecinde Çin'de ortaya çıkan ve pek çok ülkeye yayılan koronavirüs (Covid-19) Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Bununla birlikte, bir çok ülke kamu sağlığını korumak adına kamusal alanlarının kapatılması ve sokağa çıkma yasağı gibi kısıtlamalar getirmiştir. Ülkemizde de uygulanan bu uygulamalar ile bir çok sektör evde çalışma modeline geçmiştir. Bu tezin konusu olan pazaryerleri de pandemi sürecinde fiziki mesafenin korunması, hastalığın yayılmaması için önlemler alınan yerler içindedir.

Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasının, çevreye ve insanlığa fayda sağlamasını ve bundan sonraki çalışmalar için öncü olmasını temenni ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 LİTERATÜR ÖZETİ.....	1
1.2 TEZİN AMACI.....	3
1.3 YÖNTEM.....	4
1.4 TEZİN KAPSAMI.....	5
1.5 BULGULAR.....	6
2. PAZARLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
2.1 PAZAR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	8
2.2 GELENEKSEL TİCARET YAPILARI	11
2.2.1 Agora	11
2.2.2 Arasta.....	12
2.2.3 Han-Kervansaray.....	16
2.2.4 Bedesten.....	17
2.2.5 Kapalı Çarşı	18
2.3 KAPALI SEMT PAZARLARI	20
2.3.1 Bir Yapı Fonksiyonun İçine Dahil Edilen Pazarlar.....	20
2.3.2 Pazar Yeri Fonksiyonu ile Üretilen Pazarlar	23
2.4 SANAL ALIŞVERİŞ VE MARKET KURULUŞLARI	28
2.4.1 Sanal Alışveriş (e-ticaret)	28
2.4.2 Markalaşmış Market Zincir Kuruluşları	29
3. KAPALI PAZAR YAPI TASARIM KRİTERLERİ	31
3.1 KULLANICI TEMEL GEREKSİNİMLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK...31	
3.1.1 İnsanın Temel Gereksinimleri.....	31
3.1.2 Sürdürülebilirlik	33
3.1.3 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	36
3.1.4 Yasa ve Yönetmelikler	37
3.2 ÖRNEK ANALİZİ: İSTANBUL'DA BULUNAN PAZAR ALANLARININ İNCELENMESİ	40
3.2.1 Sokak Aralarına Kurulan Semt Pazarları.....	40
3.2.2 Belirli Bir Alana Kurulan Semt Pazarları.....	49
3.3 KAPALI PAZAR YAPILARINDA MİMARİ BİÇİMLENİŞ.....	57
3.3.1 Kapalı Pazarlarda Mekan Oluşumları ve Çok Programlı İşlevsellik	57
3.3.2 Taşıyıcı Sistem Tasarımı	68
3.3.3 Havalandırma	78
3.3.4 Aydınlatma, Doğal Işık Kullanımı	83
3.4 BÖLÜM SONU ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRME.....	87
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	96
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ	107

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Çarşı, Pazar.....	9
Şekil 2.2 Yabanlu pazarı haritası.....	10
Şekil 2.3 Agora.....	12
Şekil 2.4 Agora filminden bir kesit.....	12
Şekil 2.5 Edirne Ali Paşa Çarşısı Planı.....	13
Şekil 2.6 Edirne Ali Paşa Üstten Görünüm.....	13
Şekil 2.7 Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi.....	14
Şekil 2.8 Sokullu Mehmet Paşa Külliye Arastası ve Dua Kubbesi.....	15
Şekil 2.9 Mısır Çarşısı dua meydanı, ahşap ezan köşkü.....	15
Şekil 2.10 Büyük Yeni Han'ın Barlett tarafından çizilen gravürü.....	16
Şekil 2.11 İstanbul Kapalı Çarşı Bedesteni.....	17
Şekil 2.12 Edirne Bedesteni.....	17
Şekil 2.13 İstanbul Sandal Bedesteni planı.....	18
Şekil 2.14 İstanbul Kapalı Çarşı planı.....	19
Şekil 2.15 Kapalı Çarşı içerden bir görünüm.....	19
Şekil 2.16 Otopark pazar yeri ve üstü futbol sahası.....	20
Şekil 2.17 Pazar olmadığı bir gün.....	21
Şekil 2.18 Pazarın olduğu gün.....	21
Şekil 2.19 Pazar alanı girişi.....	22
Şekil 2.20 Pazar kurulmadığı bir gün.....	22
Şekil 2.21 Pazarın kurulduğu bir gün.....	22
Şekil 2.22 Otopark üzerinde oluşturulan park alanı.....	23
Şekil 2.23 Asma-Germe sistem pazarın dışardan bir görünüşü.....	23
Şekil 2.24 Üst örtü ve pazar alanı ilişkisi.....	24
Şekil 2.25 Pazar alanı üzerindeki kent meydanı.....	24
Şekil 2.26 Betonarme üst örtülü kısım.....	24
Şekil 2.27 Pazar alanı kent meydanı kesişimi.....	24
Şekil 2.28 Pazar kurulmadığı bir gün.....	25
Şekil 2.29 Pazar kurulduğu bir gün.....	25
Şekil 2.30 Pazarın kurulmadığı bir gün.....	26
Şekil 2.31. Pazarın kurulduğu gün.....	26
Şekil 2.32 Cephede oluşturulan doğal aydınlatma ve doğal havalandırma.....	26
Şekil 2.33 Göksu, Pazar yeri ve park birlikteliği.....	27
Şekil 2.34 Göksu pazar yeri parkı.....	27
Şekil 2.35 Pazar yeri mekan içi görüntüsü.....	27
Şekil 3.1 İnsan gereksinme aşamaları.....	32
Şekil 3.2 Sürdürülebilirliğin üç farklı boyutu.....	34

Şekil 3.3 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.	36
Şekil 3.4 İmar planında bir pazar yeri parseli, Burdur-Bucak.	39
Şekil 3.5 Dar bir sokak üzerinde kurulan semt pazarı.	41
Şekil 3.6 Geniş sokağa kurulan semt pazarları.	42
Şekil 3.7 Pazarın kurulmadığı gün sokak.	43
Şekil 3.8 Pazarın kurulduğu gün sokak.	43
Şekil 3.9 Küplüce semt pazarı üstten görünümü.	44
Şekil 3.10 Sergi noktasında pazarcı esnafı aracı.	45
Şekil 3.11 Bademlik semt pazarının kurulum alanı.	46
Şekil 3.12 Bademlik semt pazarı.	47
Şekil 3.13 Üst örtüsü olan alan pazarı ve üst örtüsü olmayan alan pazarı.	50
Şekil 3.14 Ortaköy Ulus Semt Pazar alanı, pazarın kurulmadığı bir gün.	50
Şekil 3.15 Ortaköy Ulus Semt Pazar alanı, pazarın kurulduğu gün.	51
Şekil 3.16 Ortaköy Ulus Sosyete Pazarı kurulum alanı.	51
Şekil 3.17 Eyüp İslambey semt pazarı ve çevresi.	53
Şekil 3.18 Eyüp İslambey semt pazarı girişi.	53
Şekil 3.19 Pazar üst örtü sistemi.	54
Şekil 3.20 Pazarın kurulduğu gün sokak.	54
Şekil 3.21 Edirne Bedesteni, etrafını çevreleyen dükkanlar.	60
Şekil 3.22 Mısır Çarşısı, dış dükkanlar.	60
Şekil 3.23 Pazar alanı olarak ayrılan parsellerin farklı programlar ile birlikteliği.	64
Şekil 3.24 Farklı fonksiyonların yeryüzü veya yeraltında planlanması.	66
Şekil 3.25 A-Kent meydanı rekreasyon alanı B-Yeraltı otoparkı ve yol üstü cep otoparkı.	67
Şekil 3.26 İlkel Kulübe-Çatki Sistem.	68
Şekil 3.27 Yığma Sistem.	68
Şekil 3.28 Oslo Havaalanı, tutkallanmış lamine ahşap kirişler.	71
Şekil 3.29 İç mekanda taşıyıcı sistem.	71
Şekil 3.30 Mistissini Köprüsü.	71
Şekil 3.31 Tutkallanmış lamine ahşap taşıyıcı.	71
Şekil 3.32 Sheffield Winter Garden, 2003.	72
Şekil 3.33 İç mekanda taşıyıcı sistem.	72
Şekil 3.34 Gare Du Nord, Paris, 1984–Cephede geleneksel unsurlar iç mekanda çelik mühendisliği.	73
Şekil 3.35 Madrid Barajas Havalimanı, İç Mekan Renkli Çelik Taşıyıcılar.	74
Şekil 3.36 Madrid Barajas Havalimanı dış cephe taşıyıcı sistem görünümü.	75
Şekil 3.37 S.Calatrava, Newyork, 2016.	75
Şekil 3.38 St.-Jean De Montmartre kilisesi – Paris 1894.	77
Şekil 3.39 Isınan havanın oluşturduğu akım. (Yaşa, 2004)	80
Şekil 3.40 Ömer Paşa Medresesi bacaları – Elmalı / Antalya.	80
Şekil 3.41 Rüzgar bacası çalışma ilkeleri.	81

Şekil 3.42 Bir rüzgar bacası görünümü.	81
Şekil 3.43 Karşılıklı açılan açıklıklarda hava dolaşımı.	82
Şekil 3.44 Çapraz açılan açıklıklarda hava dolaşımı.	82
Şekil 3.45 Bir yığma yapı pencere açıklığı.	84
Şekil 3.46 Crystal Pallace 1851, Londra	84
Şekil 3.47 Farklı yapılardaki doğal aydınlatma benzerliği.	86
Şekil 3.48 Ninot Market güneş kırıcı saydam cephe.	87
Şekil 3.49 Dışa dönük hizmet veren yapı çeperindeki dükkanlar dizisi.	88
Şekil 3.50 Saçak işlevi kazanan kepenkler.	88
Şekil 3.51 İç mekan giriş kısmı.	88
Şekil 3.52 Bölge silüetini yansıtan yapı formu.	89
Şekil 3.53 Yapı formunun oluşumu.	89
Şekil 3.54 Doğal havalandırma sistemi.	90
Şekil 3.55 İç mekan görünümü.	90
Şekil 3.56 Yapı dış görünümü.	91
Şekil 3.57 Yapı formu.	91
Şekil 3.58 Yarı açık alan pazar kurulumu.	92
Şekil 3.59 Yapı iç mekan görünümü.	92
Şekil 3.60 Shengli kapalı pazar.	92
Şekil 3.61 İç mekan görünümü.	93
Şekil 3.62 Plan şeması ve mekan organizasyonu.	93
Şekil 3.63 Kentsel yeşil alan ve kapalı pazar birlikteliği.	94
Şekil 3.64 Yapı dış görünümü.	94
Şekil 3.65 Üst yüzey aydınlatma açıklıkları.	94

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Tüsiad 2019 e-ticaret verileri.	29
Tablo 3.1 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.	44
Tablo 3.2 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.	45
Tablo 3.3 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.	46
Tablo 3.4 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.	48
Tablo 3.5 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.	48
Tablo 3.6 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.	49
Tablo 3.7 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.	52
Tablo 3.8 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.	52
Tablo 3.9 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.	53
Tablo 3.10 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar. ..	55
Tablo 3.11 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.	55
Tablo 3.12 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.	56
Tablo 3.13 Açık semt pazarlarının kullanıcıları üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri.	57
Tablo 3.14 Geleneksel ticari yapılar ve pazar alanlarında oluşan plan formları.	59
Tablo 3.15 Farklı kat yüksekliklerinde plan şemaları.	62
Tablo 3.16 Yapı yüzeyindeki saydamlıkların iç mekan doğal aydınlatma etkisi.	85
Tablo 3.17 Dünya üzerindeki seçilmiş kapalı pazar örneklerinin tasarım kriterleri. .	95
Tablo 4.1 Bir sürdürülebilir pazar alanı tasarımı için kontrol listesi.	101

KISALTMALAR

vb.	ve benzeri
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
s.s	Sayfa/sayfalar
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
BM	Birleşmiş Milletler
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
HBS	Hasta Bina Sendromu
Bep-Tr	Binalarda Enerji Performansı Türkiye
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessment Method
LEED	Leadership in Energy and Environmental Assessment Method
EKB	Enerji Kimlik Belgesi
CIE	Uluslararası Aydınlatma Komisyonu

1. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Pazar kelimesi, kökeni farsça bazar kelimesinden gelen satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer anlamına gelmektedir. Pazarlar, insanların karşılıklı ihtiyaçlarını giderebilme esasına dayanan ticari alışverişlerin yapıldığı yerlerdir. Bu ticaret sistemi, satıcının ürününü sergilemesiyle başlar. Geçmiş dönemlerde sergiler, çoğu zaman şehir merkezi, ibadethane çevresi veya kervan yolları üzerine kurularak alıcıya arz edilmiştir.

Günümüzde asma-germe sistemler ile sokak aralarına açılan haftalık pazarlar, kullanıcıların ve müşterilerin mekansal ihtiyaçlarını karşılamada eksilikler yaşamaktadır. Buna karşı semt pazarları ucuz olma, ürünlerin taze olması, çeşitliliğin fazla olması, sosyal bir ortam olması gibi sebeplerden dolayı geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren kamusal bir toplanma şeklidir.

1.1 LİTERATÜR ÖZETİ

Günümüzde asma-germe sistemler ile sokak aralarına açılan haftalık pazarlar, kullanıcıların ve müşterilerin mekansal ihtiyaçlarını karşılamada eksilikler yaşamaktadır. Bu eksiklikler bağlamında kullanıcılar ve müşteriler için daha konforlu bir ortam oluşturabilmek, kontrolü daha kolay sağlayabilmek adına bir çok belediye, pazarları sokak aralarından toplu bir mekana taşıma gereksinimi duymaktadır. Yapılmış olan araştırmalarda, bu konuya işaret eden çalışmalara ulaşılmıştır.

Çalışkan 2011 yılında “Kentsel Mekan Kullanımındaki Farklılıklar Üzerine Bir Yaklaşım: Bursa ve Çanakkale’nin Periyodik (Haftalık) Pazarlardan Örnekler” başlıklı makalesinde, kentsel ortak alanın adil kullanımını cadde ve sokaklara kurulan pazarların engellediğini belirten yazısında, adil kullanımlı kentsel mekan anlayışlı yeni alışveriş modelleri tasarlanmasını önermektedir. Yapmış olduğu anket sonuçlarında cadde ve sokaklara kurulan pazarların, ortaya çıkardığı sorunları somut

veriler haline getirmiştir. Pazaryerlerinin denetimsiz, kontrolsüz, düzensiz; tüketici, insan ve çevre haklarına kayıtsız olduğu sonucuna varmakla birlikte pazarcı esnafının organize büyük perakende zincirleri ile rekabet şansının giderek azaldığını, tüketicilerin daha fazla kaliteli zaman geçirebilecekleri pazar yerleri oluşturulmasını, ekonomik olarak daha büyük bir canlılık sağlayacağını söylemektedir(Çalışkan, 2011).

Öztekin'in hazırlamış olduğu, 2009 yılı yüksek lisans tezinde Eskişehir kenti üzerinden pazar yerlerini mekansal olarak incelemiştir. Öztekin, semt pazarlarını yerleşim planları, üst örtüleri, kurulma zamanları ve satılan ürünlere göre sınıflandırmıştır. Semt pazarlarının, geleneksel sokak pazarlarından kapalı mekanlara geçişinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Bu durumun mekansal olarak bir sınırlama ve kapalılaşmayı da beraberinde getirdiğini söylemektedir. Bu sınırlama ve kapalılaşmaya farklı çözümler gerektiğini de belirtmektedir. Eskişehir kentinde oluşan kapalı pazar yapılarının, katı bir formellik ve sınırlandırılmışlık, kimliksizleşme ve yok mekanlara dönüştüğüne değinmektedir. Kapalı pazar yapılarının, farklı program türleriyle beraber kullanarak mekan içeriğinin zenginleştirilmesi ve mekanın kullanımını sürekli kılmayı önermektedir(Öztekin, 2009).

Yılmaz "Samsun Semt Pazarları" başlıklı 2006 yılında yayımlanan makalesinde, Samsun şehir merkezinde kurulan pazarların, genel özellikleri ve sorunlarına değinmiştir. Araştırmada pazarcı, müşteri ve pazarda görev yapan zabıta memurları ile yapılan görüşmeler ve gözlem metodu kullanılmıştır. Araştırma ve gözlemlerin sonucunda, pazar yerlerinin denetimsizliği, pisliği ve düzensizliğini, alışverişe gelenlerin ve pazarcı esnafının kötü şartlar içinde ticari eylemlerini gerçekleştirdiği, pazar esnafının temel ihtiyaçları olan beslenme, tuvalet, su gibi gereksinimleri karşılamakta zorlukların yaşandığını belirtmektedir. Bu sebepten pazar yerlerinin rehabilite edilmesi, kente ve kentliye yakışır hale getirilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu konuda yerel yönetimlerin ortak çalışmalar ve çözümler üretmesini, cadde ve sokak aralarına kurulan pazarların uygun yerlere yeniden inşa edilmelerini önermektedir(Yılmaz, 2006). Bu çalışma ve diğer belirtilen

akademisyen ve yazarların konu hakkındaki çalışmaları bu tez çalışmasının ana hatlarını ortaya çıkarmada kullanılmıştır.

Bu çalışmalar kapsamında, sokak pazarlarının, mekansal iyileştirme çalışmaları sağlanması gerektiği, sokak pazarlarının kapalı pazar yapılarına dönüşümünün süreceği, ortak kanı olarak belirlenmiştir. Bu tez içeriğinde, bu dönüşümün nasıl gerçekleşmesi gerektiği, üretilecek olan kapalı pazar yapılarının tasarım kriterlerine değinilecektir. Böylelikle, yeni bir yapı türü olan kapalı pazar yapılarının tasarımı kullanışlı, sağlam, temiz, rahat, sürdürülebilir ortamlar olmasını sağlayarak yeni bir kamusal yapı modeli sunulacaktır.

1.2 TEZİN AMACI

İstanbul'daki geleneksel semt pazarları, işlevin gereksinimi olan mekansal ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Antik dönemden, klasik döneme ve günümüz gelişmiş toplumların çevresel sürdürülebilirliği ve mekansal kaliteyi öngören pazar tasarımları bir arada incelendiğinde ortaya mevcut durumdan daha verimli bir pazar tasarımı çıkmaktadır.

Günümüz sokak, cadde ve açık alanlara kurulan semt pazarlarında;

- İklimsel etki
- Otopark
- Güvenlik
- Çevre temizliği
- Ses, gürültü
- Kamusal alanın işgali,

başta olmak üzere mekan kullanımında ortaya çıkan olumsuz etkiler, çağımız mekansal kalite standartlarını karşılayamamakta ve kamusal alanın paydaşlarına olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Bu tezin amacı, geleneksel bir ticaret şekli olan semt pazarlarının, güncel mekansal ihtiyaçlarını analiz etmek, bu ihtiyaçları karşılama konusunda sürdürülebilir bir kapalı pazar yapı tasarımı için öneri seti oluşturmaktır. Pazar

yerlerinin, modern kapalı pazar alanları olarak hazırlanan mekanlara nakledilme çalışmaları bir çok belediye tarafından planlanmakta ve devam etmektedir. Ancak yeni gelişen bir yapı türü olan kapalı pazarların tasarlanması ve üretiminde, ihtiyaçları karşılayamayan, kültürel devamlılığı sağlayamayan, kullanışsız yapı tasarımları veya pazar programı ile uyum sağlamayan, başka bir yapı programının içine dahil edildiği görülmektedir. Bu mekan değişiminin şehirlerde, beldelerde daha uzun bir süre devam edeceği öngörülmekte ve bu yapı türünün nasıl gelişmesi gerektiğine dair çalışmalar yurtiçi ve yurtdışı örnekleriyle incelenerek bir öneri sürdürülebilir kapalı pazar yeri yapı tasarımı oluşturmak amaçlanmıştır.

Oluşan bu ihtiyacı karşılarken, kültürümüzdeki pazar alanlarında mekânsal değerleri kaybetmeden, günümüz yapım teknolojisi ve gereksinimlerini geliştirerek yeni mekan anlayışları oluşturabilme, çözüm önerileri sunabilme, geçmiş dönemdeki ticaret yapılarını ele alarak, yapılan inceleme ile günümüzde yapılması gündeme gelen, kapalı semt pazarlarının nasıl olması gerektiğine referanslar verecek bilgilere ulaşmak ve çağımız gereksinimlerini karşılayan temiz, rahat, kullanışlı ve işlevsel yapı tasarımları, ortaya koyulmasına katkı sağlayacak, bir sürdürülebilir yapı tasarımı yapılmasına yardımcı olmaktır.

1.3 YÖNTEM

Pazar mekanları oluşumunda, mimari ve diğer disiplinler tarafından yapılmış çalışmalar incelenerek, kaynak taraması yapılmıştır. Bu bilgiler ışığında, İstanbul örneklemini üzerinden, günümüz semt pazarları kuruldukları mekanlara göre kategorize edilerek bu mekanlarda gözlem, inceleme ve görüşme metodları doğrultusunda kamusal alanın paydaşlarına olumlu-olumsuz etkileri tablolar haline getirilerek semt pazarlarının ihtiyaçları saptanmıştır.

Sokak, cadde ve açık alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarları İstanbul örneklemini üzerinden “bir yapı fonksiyonu içine dahil edilen” ve “kapalı semt pazarı fonksiyonu ile üretilen pazarlar” olarak iki başlıkta kategorize edilmiştir. Belirlenen kapalı pazarlar yerinde fotoğraflandırılarak bu yapılar hakkında bilgiler verilmiştir.

Örnek analizinde toplanan veriler doğrultusunda, saptanan ihtiyaçlar, bir insanın temel yaşam standartlarını oluşturan gereksinimlerden, yola çıkılarak bu gereksinimlerin yapı tasarımında kriter olarak belirlenmesi ve insan odaklı tasarımlarda bir amaç olması gerektiği belirtilmiştir. Bu amacı destekleyen kurum, kuruluş, örgüt, kanunlar ve yönetmeliklere yer verilmiştir. Sürdürülebilir bir kapalı pazar yapı tasarımının, oluşması için gereken tasarım kriterlerine, kapalı pazar yapılarının mimari biçimlenişi, bölümünde mekan oluşumları, çok programlı işlevsellik, kentsel çevreyle ilişki, taşıyıcı sistem çeşitleri, doğal havalandırma, doğal aydınlatma başlıkları ile ele alınmıştır. Dünya üzerindeki, güncel kapalı pazar yapı örnekleri kapalı pazar yapılarında mimari biçimleniş başlığı altındaki, konu başlıkları dikkate alınarak seçilmiştir. Seçilen her bir örnekte, farklı konu başlıklarının uygulanmış haline dikkat çekilmiş ve bir tablo ile özetlenmiştir. Hem kendi kültürümüzdeki pazar kavramı hem de yurtdışı örneklerindeki çevre, mekan ilişkisi kuvvetli olan örnekler baz alınarak bir öneri seti sunulmuştur.

1.4 TEZİN KAPSAMI

Bu tez kapsamında, pazar kavramı ve pazarların tarihten günümüze insan hayatındaki yeri, oluşturduğu kültürel değerler, geçirdiği değişimler incelenmiştir. Geleneksel ticaret yapıları, yapısal ve mekansal olarak antik dönem ve klasik dönemdeki oluşumları incelenerek, günümüzde sokak, cadde ve alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarlarının, bu mekansal dönüşümü hangi ihtiyaçlar doğrultusunda ve nasıl yapılması gerektiği açıklanmıştır.

Türkiye ölçeğinde nüfus yoğunluğu, kozmopolitik çeşitlilik, demografik farklılığın en fazla olduğu İstanbul ili, örneklem olarak seçilerek İstanbul üzerinde yapılan analizlerin, tüm ülke genelinde ortak sorunları teşkil edeceği ve en fazla veriye ulaşılabileceği için burada sunulacak önerilerin tüm ülkede çözümler sağlayacağı öngörülerek, çalışma İstanbul sınırları kapsamında gerçekleştirilmiştir.

İstanbul örnekleme üzerinden, mekansal farklılıklarına göre seçilen Üsküdar Küplüce semt pazarı ve Beyoğlu Bademlik semt pazarı, sokak üzerine kurulan geçici asma-germe sistemler ile kurularak oluşturulan, sokak genişlikleri farklı iki örneklem olarak analiz edilmiştir. Ortaköy Ulus semt pazarı ve Eyüp İslambey semt pazarları,

alansal pazar kurulumlarına örnek olarak kurulu üst örtü ve geçici olarak üst örtü sistemine sahip iki farklı örnek olarak seçilerek ihtiyaçların belirlenmesi için saha çalışmaları yapılmıştır.

Günümüzde yapılmış olan kapalı pazarlar, İstanbul örneklemini üzerinden fonksiyonlarına göre kategorize edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda, sürdürülebilir bir kapalı pazar yapı tasarımı kriterleri oluşturularak bu kriterlerin, uygulanmış örnekleri ile somutlaştırılmıştır.

1.5 BULGULAR

Bu çalışmada, pazar kavramı ve pazarların tarihte ve günümüzde sadece alışveriş yapılan yerler olmaktan ibaret gelmediği aynı zamanda kamusal toplanma mekanları olarak bir sosyal yaşam alanı, bir kültürel etkileşim noktası olmasıyla insanların, alışveriş eylemleri ile birlikte görüşme, tanışma, ayaküstü uzun sohbetlerin yapıldığı, bu nedenle bir toplumun yaşam biçimi, kültürü, örf adedi, giyimi, ticaret yapma üslubu gibi bir çok yönünü yansıtan ortamlar olduğu belirlendi.

Geleneksel ticaret yapıları, yapısal ve mekansal olarak her birinin kendine has özellikleri ile ihtiyaçlar doğrultusunda gelişim gösterdiği görüldü. Antik dönem ve klasik dönem geleneksel ticari yapı çeşitleri için net belirleyici tanımlar yapıldığı, her birinin işlevi içinde bulundurduğu programa göre geliştiği görüldü.

Günümüz semt pazarlarının gözlem, izlenim ve görüşme metodları kullanılarak, kamusal alanın paydaşlarına olumlu ve olumsuz etkileri analiz edildi. Bu veriler doğrultusunda, mekansal olarak pazar işlevine hizmet edemediği ve yetersiz kaldığı görüldü.

Sokak ve cadde aralarından kapalı alanlara taşınan semt pazarları İstanbul örneklemini üzerinden gözlem, izlenim ve görüşmeler ile iki başlıkta kategorize edilen kapalı pazarlar, “bir yapı fonksiyonu içine dahil edilen” başlığında pazarların işlevsel olarak çok programlı kullanılması, farklı hizmetler verebilmesi, yapının aktif kullanılmasını sağlarken pazar programı ile uyumlu olmayan insan odaklı bir tasarımı içermeyen otoparklar gibi mekanlar içinde kurulması, çağımız mekansal kalite standartlarını karşılamamaktadır. “kapalı pazar yeri fonksiyonu ile üretilen pazarlar” işlevsel olarak temel mekansal ihtiyaçları karşılasa da yapı içerisinde başka

fonksiyonların oluşmaması özellikle pazarın kurulmadığı günlerde, yapı canlılığını kaybetmekte olduğu görüldü.

Pazar alışverişinin, sanal ortamdan veya marketlerden karşılanması değerlendirildiğinde, sanal ortamlardan elle seçilemediği, marketlerin ise ürün çeşitliliğinin az olması, fiyatların daha yüksek olması ve sosyal bir ortam olmaması gibi sebeplerden dolayı semt pazarlarının, gelişen teknolojiye rağmen daha uzun yıllar tercih edilen yerler olacağı belirlendi. Çağımız mekan gereksinimlerini karşılayan kapalı pazar yeri yatırımlarının uzun yıllar kullanılacağı sonucuna varıldı.

Gerek yeni kurulacak, gerekse kurulu bir çevre içinde yer alacak bir kapalı pazar yapısının sürdürülebilir bir yapı tasarımına sahip olabilmesi için mekan oluşumları, çok programlı işlevsellik, kentsel çevreyle ilişki, taşıyıcı sistem çeşitleri, doğal havalandırma, doğal aydınlatma gibi tasarım kriterlerine önem verilmesi gerektiği belirlendi.

Gelişmiş toplumların, çevresel sürdürülebilirliği ve mekansal kaliteyi öngören pazar tasarımları bir arada incelendiğinde, ortaya mevcut durumdan daha verimli bir pazar tasarımı ortaya çıktığı görüldü.

Bu çalışma sonucunda, sürdürülebilir bir kapalı pazar yapı tasarımı için hazırlanan tasarım kriterleri ve mekansal çözüm önerilerinden faydalanarak, bu ölçütleri uygulamak isteyen kurum, kuruluş ve bireylerin yararlanabileceği basit ve anlaşılır bir öneri ölçüt seti ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

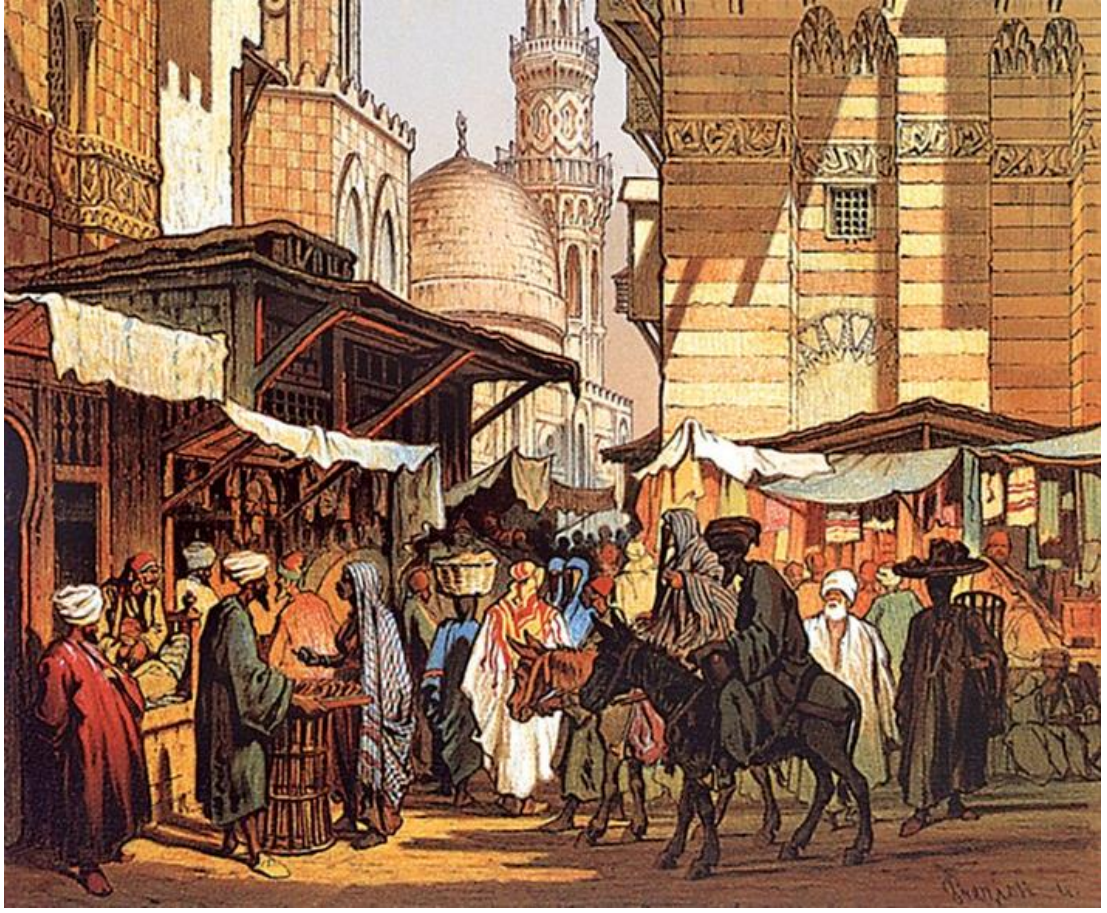
2.BÖLÜM

2. PAZARLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bir ticaret eylemi olarak, pazar ve alışveriş sisteminin tarihten günümüze kadar gelişim süreci mekanlara, yerlere ve kültüre etkisi bir bütün olarak bu bölümde ele alınmıştır. Tarihsel süreçten, günümüze kadar ticaret yapılan yerlerde görülen değişimin, günümüzde de devam ettiği semt pazarlarının, kapalı semt pazarlarına dönüşümü incelenmiştir.

2.1 PAZAR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2007) “pazar” kelimesi kökeni farsça “bazar” kelimesinden gelen satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer anlamına gelmektedir. Pazarlar, insanların karşılıklı ihtiyaçlarını giderebilme esasına dayanan, ticari alışverişlerin yapıldığı yerlerdir. Tarihte pazar yerlerinde alışverişin, değiş-tokuş ile başlayarak insanların ellerinde bulunan fazla ürünü kendilerinde eksik olan bir başka ürün ile takas yoluyla ihtiyaçlarını gidermeyi sağlamışlardır. İnsan ihtiyacını giderme amaçlı yapılan, bu eylem paranın icadı ile ürün karşılığı para alışverişine dönüşmüştür. Bu ihtiyaç sistemine dayanarak insan topluluğunun bulunduğu her yerde pazar oluşumu mümkün hale gelmiştir. Doğal bir şekilde başlayan bu sistem tarihten bu yana aynı öz üzerinden farklılaşan dünya düzeni ve ihtiyaçlar içinde devam etmektedir(Sümer, 1985).

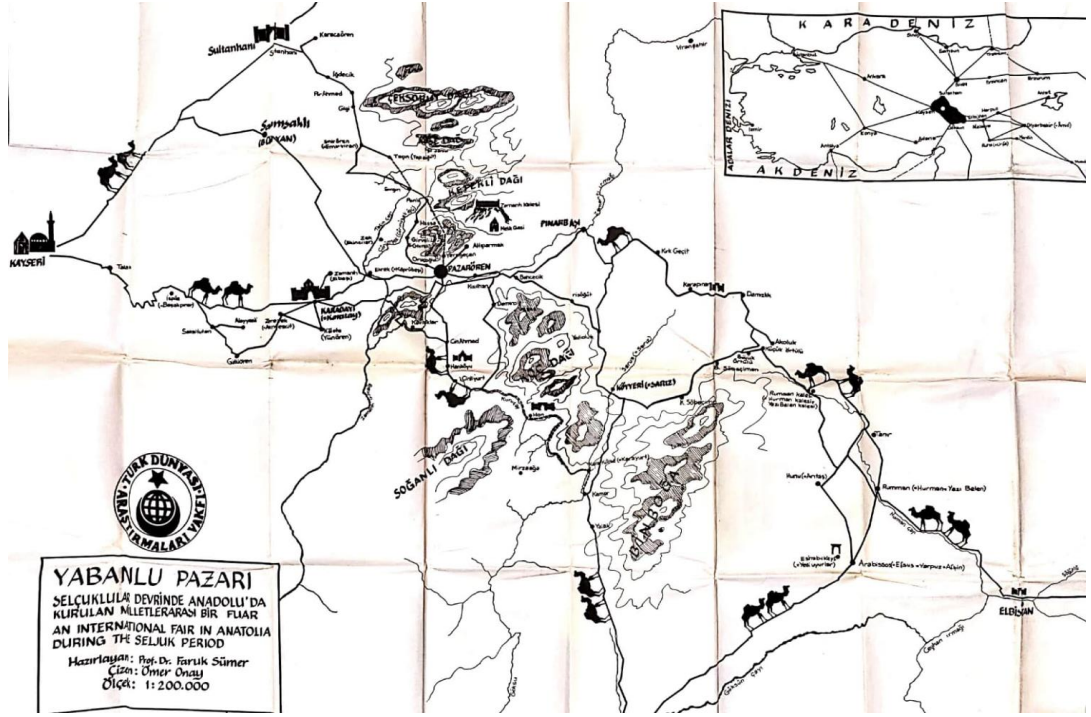

Şekil 2.1 Çarşı, Pazar. (URL-1)

Agoralardan bugüne kadar ticaret eyleminin gerçekleştirildiği belirli geçici yer olarak tanımladığımız pazar, yapısal oluşumlarla birlikte, yerleşik bir düzende ticaretin gerçekleşmesi, farsça kökenli çarşı kelimesi ile tanımlanmıştır. Yapısal oluşumlu çarşılar, ticaretlerine günlük olarak devam ederlerken, pazarlar çoğunlukla açık havada yer alarak haftalık, aylık, yıllık gibi belirli ve periyodik zaman aralıkları ile kurularak gerçekleşmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kervansaray, han, arasta, bedesten, kapalı çarşı gibi ticari yapılar farklı işlevler ile hizmet vermiştir. Günümüzde bu yapıların artık üretilmediği ve dükkan, mağaza, süpermarket, hipermarket, katlı çarşı, alışveriş merkezi gibi yapılara dönüştüğü görülmektedir. Bunun yanısıra sokaklara, meydanlara kurulan pazarlar ise geçmişten günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir.

Pazarlar, bir ülke veya toplumun kültürünün bir parçasıdır. Herhangi bir ülke ya da bölgedeki yerleşik ya da geçici, pazar yerlerinin kendilerine özgü ürünleri, pazarlama şekilleri, mimarisi, giyim-kuşamı, kokusu hepsi birlikte bir bölgesel kimlik oluşturarak açıkca bir kültür bölgesini oluştururlar(Tümertekin ve Özgüç, 1997).

Şekil 2.2 Yabanlu pazarı haritası. (Sümer, 1985)

Tarihimizde, milletlerarası ticaret yapılan önemli pazarların kurulduğu bilinmektedir. Bunların çoğu, kervan yollarında oluşum göstermişlerdir. Kayseri - Elbistan arasında Karahisar ovasında bulunan “Yabanlu Pazarı” dönemin en meşhur pazarlarından olmakla birlikte, Kırşehir yolu üzerinde “Ziyaret Pazarı”, Ilgın’da bulunan “Yılgın Pazarı”, Amasya- Tokat arasında “Azine Pazarı” Ladikte kurulan “Alemeddin Pazarı” Selçuklu dönemindeki kurulan önemli pazarların isimleridir(Bedirhan, 2016).

Türkçe’de “çarşıya çıkmak” terimi ticari alışveriş yapma eyleminin dışında haber alma niteğiliğinde gündeme hakim olma, bilgi alma amaçlı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda “piyasaya çıkma” tabiri de bu anlamda kullanılmaktadır. Burada “piyasa” ticaret meydanı, ticaretin yapıldığı yer ve

kurumların hepsi anlamına gelir. İtalyanca'da bu tabire karşılık olarak “andore in piazza” Amerikalılarda ise “going downtown” terimleri ile tabir edilmektedir(Cerasi, 1999).

Temeldeki özü, insan ihtiyaçlarını temin etme olarak tanımladığımız bu ticaret sistemi genellikle şehir merkezleri, ibadethane çevresi veya kervan yolları gibi insan odaklı merkezi yerlerde gerçekleşmiştir. Bu ticari işlevin gerçekleştiği mekanlar, zamanla kendi içinde çeşitlenerek farklı isimler almıştır. Pazar alanlarının bu tarihsel sürecinde, sürekli bir değişim içinde olan dünya, bu değişimi pazar ve ticari mekanlarda da kendisini göstermiştir. Geçmiş dönemlerden beri sokaklara, meydanlara kurulan periyodik pazarları çağımız dünyasında da görmek mümkün. Son dönemlerde periyodik pazarlarında bir değişim sürecinde olduğunu görmekteyiz. Sokaklardan, meydanlardan kapalı yapılara taşınan, periyodik pazarlar yeni mekanlarında ticari eylemlerini gerçekleştirmeye devam etmektedirler.

2.2 GELENEKSEL TİCARET YAPILARI

Geçmiş dönemlerde, insanların ticaret yapmak için ihtiyaçlarına göre oluşturmuş oldukları yapı türleri bu bölümde anlatılmıştır. Yunan agorası, Osmanlı ve Selçuklu ticaret yapıları başlıklar halinde anlatılarak plan tipolojileri, yapısal ve mekansal özellikleri ve bunlar içinde oluşan kültürel değerlere değinilmiştir.

2.2.1 Agora

Agora, antik dönemde toplumun farklı faaliyetler için kullandığı kamusal alandır. Yunancada, insanların toplanma mekanı olarak tanımlanan agoralar, daha sonraları pazaryeri anlamı kazanmaya başlamıştır. Kentin meydanını oluşturan agoralar, zaman içinde ekonomik, politik, dini, sosyal öğelerin hepsini bir arada bulunduran insanların alışveriş yaptığı, teatral gösteriler izlediği, törenlerin yapıldığı, merkezi kararların alındığı ve ilan edildiği sosyal bir konuma sahip olmuştur(Yılmaz, 2008).

Şekil 2.3 Agora. (Koç, 2012)

Agoralar kentin merkezinde veya liman yakınında basit bir şekilde ortaya çıkmıştır. Agoraların oluşumu için tek gereken geniş bir düzlük alanın bulunmasıdır. Bu meydanın etrafında kamu binaları gelişim göstermiştir.

Şekil 2.4 Agora filminden bir kesit. (URL-2)

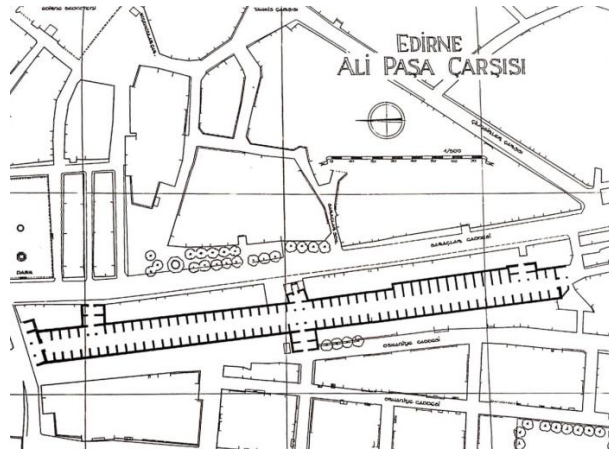
2009 yılı İspanyol yapımı “Agora” filminde 4. yüzyıl agorası tasviri yapılmıştır. Yönetmen filmde yaşanan ticari, sosyal, politik, dini olayları kentin merkezi olan agoradan seslenerek izleyiciye yansıtmıştır(Koç, 2012).

2.2.2 Arasta

Arasta, çarşının temel ögesi olan dükkanların karşılıklı olarak oluşturdukları bir sokaktır. Karşılıklı dükkan dizisinin arasında oluşan sokak, üstü açık veya kapalı

olabilir. Arastalar, çarşı içinde sokaklar veya büyük külliyelerin bir parçası olduğu gibi bağımsız olarak da yapılabilir(Kuban, 2007, ss. 399–401).

Çarşı içinde oluşan, arastalar için İstanbul Kapalıçarşısı, külliyenin bir parçası olarak Lüleburgaz Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi, bağımsız olarak oluşan arastaya örnek olarak Edirne Ali Paşa Arasta'sını söyleyebiliriz. Arastalar dikine oluşturdukları plan şeması ile uzunlukları yüz metreyi geçen örnekleri vardır. Bunlardan, Edirne Ali Paşa arastası üç yüz metre uzunluğundadır(Cerasi, 1999, s. 123).

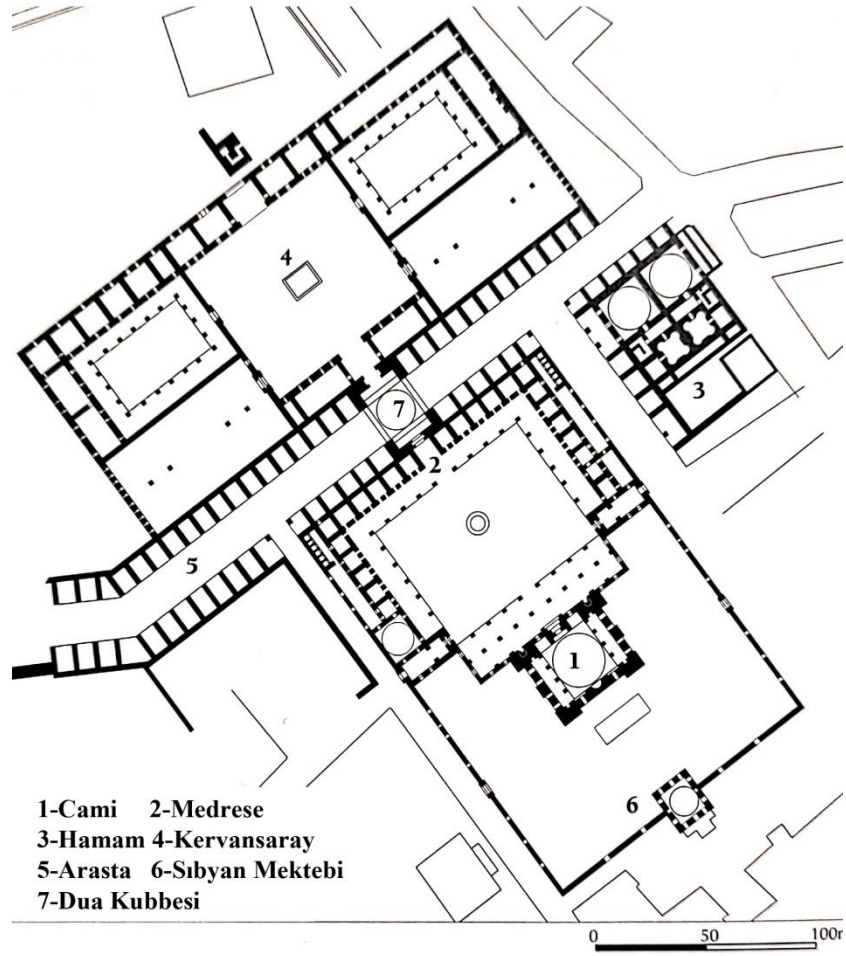

Şekil 2.5 Edirne Ali Paşa Çarşısı Planı.(Özdeş, 1998)

Şekil 2.6 Edirne Ali Paşa Üstten Görünüm. (URL-3)

Üstü kapalı bağımsız olarak arasta oluşumunun, en önemli bir örneği İstanbul Kapalıçarşısıdır. Yine İstanbul, Yeni Valide Camii'nin Mısır Çarşısı olarak anılan arastası da buna örnektir. Üstü açık, bir külliyenin parçası olarak, Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Külliyesinde bulunan arasta kısmını görebiliriz.

Şekil 2.7 Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi. (Kuban, 2007)

Ahşap veya kargir olarak yapılmış olan arastaların, kargir olanların üstü kapalı, ahşap olanların üstü açık olduğu görülmektedir. Kargir yapılarda, beşik tonoz kullanmakla beraber kubbe de kullanılmıştır(Özdeş, 1998). Üstü açık olarak yapılan arastalarda dükkanların, kepenkleri iki bölüm olarak biri üste biri alta açılarak, üste açılan saçak, alta açılan tezgah işlevini görmektedir. Karşılıklı dükkanlar arasındaki oluşan sokağın, üstü kapalı olarak yapılan örneklerinde doğal ışığı alabilmesi için üst örtüde aydınlatma pencereleri yer almaktadır(Akar, 2009).

Şekil 2.8 Sokullu Mehmet Paşa Külliye Arastası ve Dua Kubbesi. (Cerasi, 1999)

Sokullu Mehmet Paşa külliyesinde, arastanın ortasında bulunan kubbe “dua kubbesi” olarak adlandırılır. Arasta kullanıcıları, burada kubbenin altından okunan dua ile alışverişlerinde dürüst iş yapacaklarını temin ederler(Akar, 2009). Bu dua kubbesini, Kapalıçarşı ve Mısır Çarşısında “dua meydanı” olarak görülür.

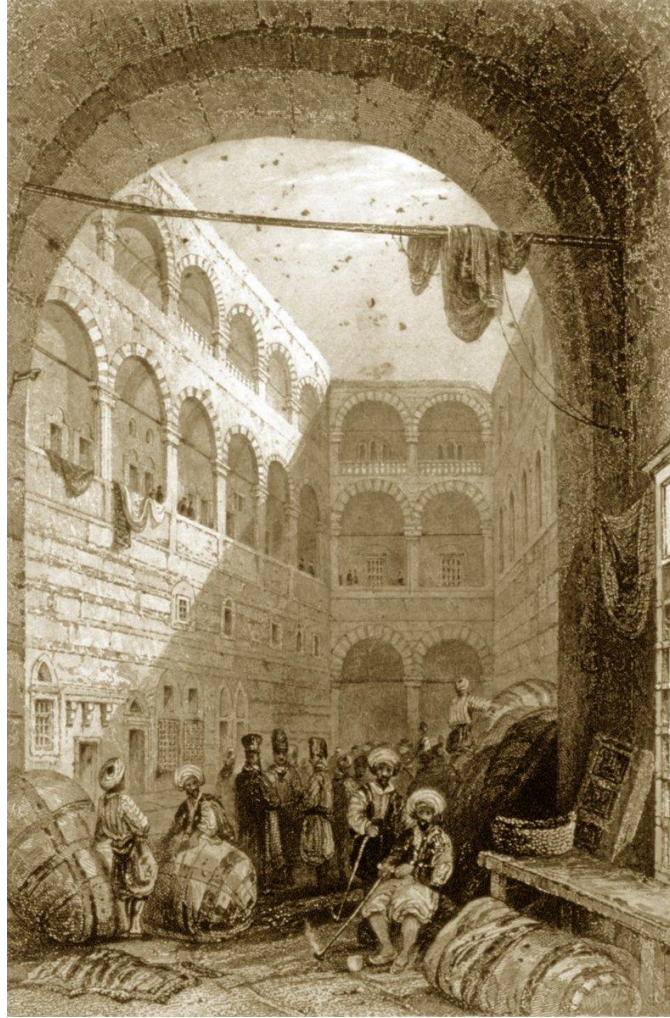

Şekil 2.9 Mısır Çarşısı dua meydanı, ahşap ezan köşkü. (URL-4)

2.2.3 Han-Kervansaray

Hanlar küçük kervanların, yolcuların konakladığı depolama ve perakende satış yapılan yerlerdir. Buralara farklı istikamette, farklı şehirlerden hatta ülkelerden yolculuk eden insanlar kültürel, sosyal bir etkileşim halindedir. Bu noktada, hanlar küresel çapta haber alışverişi yapılan, bir sosyalleşme, bilgi edinme işlevi sağlar.

Hanlar, Anadolu Selçuklu döneminde şehirlerarası (o zamanki taşıtlarla bir gün gidilebilecek yaklaşık olarak 30-40 kilometre aralıklarla) yolculukların dinlenme, korunma, ticaret yapma gibi ihtiyaçların karşılanması için yapılmıştır. Farsça kökenli kervansaraylarla aynı anlamı taşımaktadır. Osmanlı döneminde ise daha çok şehir içlerine yapılan hanların, ticari işlevi artarak işhanı işlevi ön plana çıkmıştır(İlter, 1969).

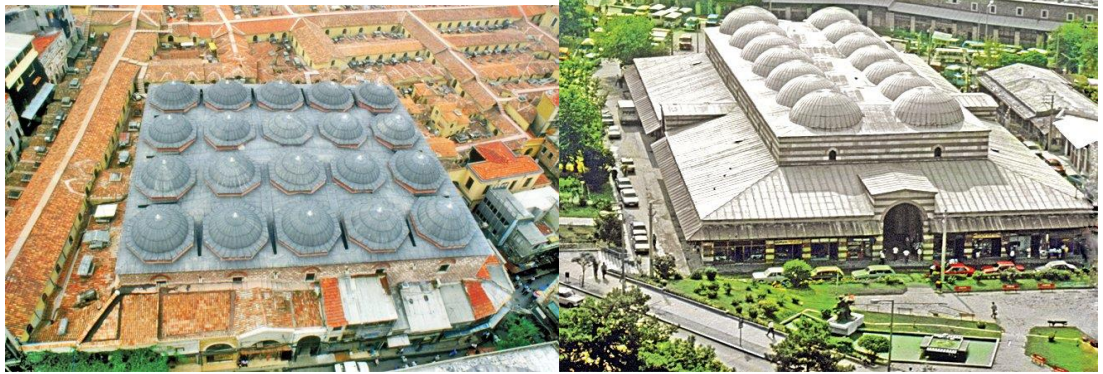

Şekil 2.10 Büyük Yeni Han'ın Barlett tarafından çizilen gravürü. (URL-5)

Osmanlı döneminde, şehir içindeki hanlar genellikle ortada bulunan avlunun etrafını çevreleyen; revaklar, revakların arkasına yaslanmış odalar şeklinde oluşan plan şeması yaygın görülmektedir. Çoğunlukla iki katlı kargir olan hanlar arazinin eğimine göre üç katlı olarak da görülebilir. Bodrum kat bulunduğu durumlarda çoğunlukla ahır olarak kullanılmıştır. Üst katlarda konaklama birimleri bulunmakta tüccarlar, gezginler, elçiler, resmi görevliler kalmaktadır. Bazen bu hanlar işlevlerine görede ayrılmaktadır. Bunlar içinde İstanbul Elçi Han'ında sadece elçilerin kaldığı bilinmektedir. Pamuk Hanı, Bursa Koza Han gibi işlevleri ile adlandırılan hanlardır(Akar, 2009).

2.2.4 Bedesten

Osmanlı ticari yapısında, çarşının merkezini bedesten oluşturmuştur. Bedestenlerin etrafında gelişen han, arasta gibi yapı türleri bütüncül bir mekan yapısını ortaya çıkarmıştır. Genellikle kurşun kaplı, kubbeli üst örtüsü ile kare veya dikdörtgen plan şeması ve dört yönden çarşıya açılan kapıları bulunur. Bazı örneklerinde dört tarafında yapıya bitişik dükkanlar vardır. Eyice, İslam Ansiklopedisi "Bedesten" maddesinde, bedesteni çok kubbeli ulu cami tipinin ticari olarak kullanılan bir yapı hali olarak, tanımlamaktadır.

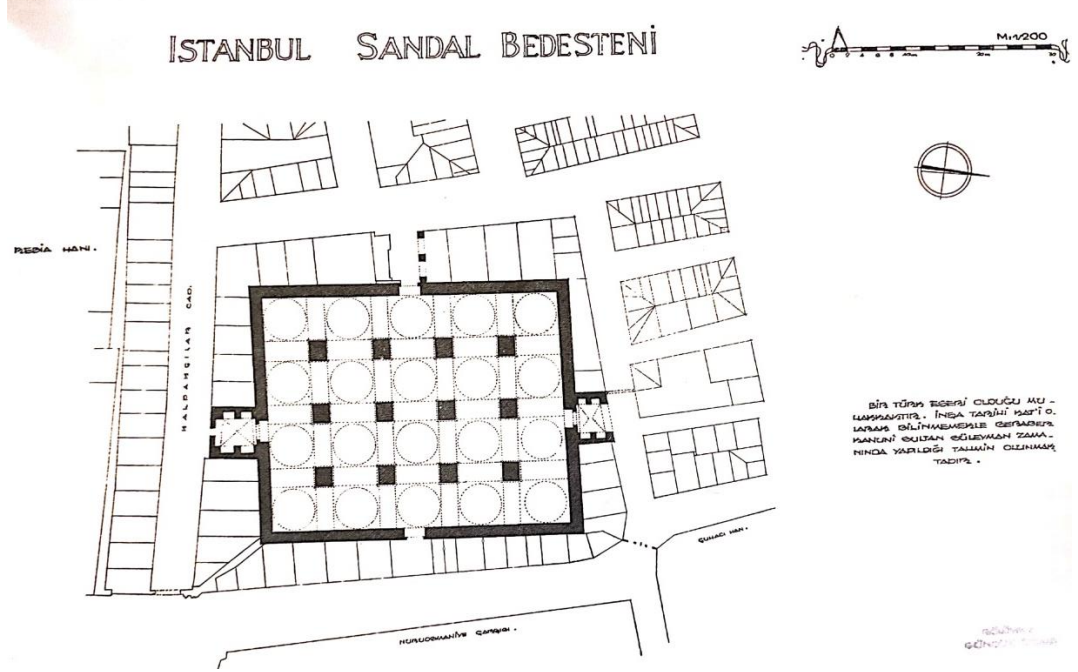

Şekil 2.11 İstanbul Kapalı Çarşı Bedesteni.(URL-6)

Şekil 2.12 Edirne Bedesteni. (URL-7)

Bedestenlerin ortaya çıkışının, en başlıca sebebinin güvenlik sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Kıymetli mal satışlarının yapıldığı ticaret yapısında hem daha derli toplu hem de sokak üzerindeki dükkanlardan daha sağlam ve daha güvenli bir yapıya

sahiptir. Kargir taş duvarlardan inşa edilen bedestenler, sağlamlıkları ile ön plana çıkan Türklere özgü bir ticaret yapısıdır(Cezar, 1985).

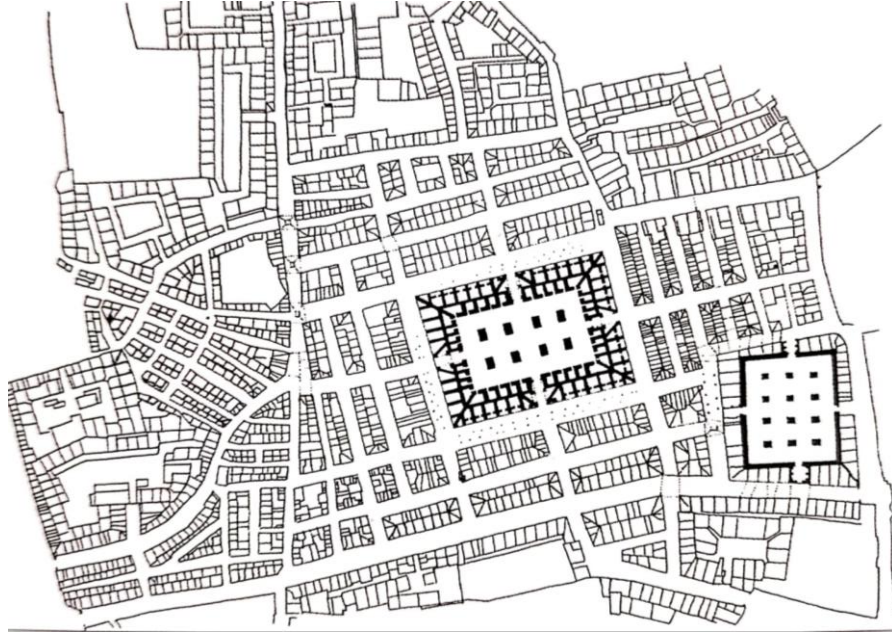

Şekil 2.13 İstanbul Sandal Bedesteni planı. (Özdeş, 1998, s. 43)

Bedestenlerde, ilk dönemlerde kıymetli bir malzeme olan kumaş ticareti yapılmaktadır. Daha sonra halı, kürk, mücevher, değerli taşlar, antika eşyalar, bezemeli işlemeli değerli eşyalar ve çok değerli yazma eserlerde satılmaya başlamıştır. Çarşının en değerli ürünleri bedestenlerde bulunmaktadır. Ayrıca, insanlar bedestenlerin içinde bulunan esnaflara paralarını ve değerli birikimlerini emanet olarak vererek saklatırlar(Kuban, 2007).

2.2.5 Kapalı Çarşı

Çarşının en küçük birimi olan dükkanların, yan yana ve karşılıklı dizilimleri ile üstü kapalı sokakların olduğu birlikteliğe kapalı çarşı diyebiliriz(Yılmaz, 2008).

Şekil 2.14 İstanbul Kapalı Çarşı planı. (Kuban, 2007)

Osmanlı dönemindeki, en önemli örneği İstanbul Kapalıçarşı'sıdır. Osmanlı döneminde, merkezi bedestenin oluşturduğu ve bu bedesten etrafında gelişen dükkanlar topluluğunun, kapalı hali kapalı çarşmayı oluşturmaktadır. İstanbul Kapalıçarşı'sının, Sandal ve Cevahir olmak üzere iki bedesteni vardır. Kapalı çarşmanın en büyük özelliğinden biri de batı toplumlarında olmayan aynı ticari sektörlerin bir arada aynı sokakta toplanmasıdır. Bu rekabeti yaratan birliktelik kuyumcular, dericiler, antikacılar sokağı gibi ayrıldığı İstanbul Kapalıçarşısında görülebilir(Yılmaz, 2008).

Şekil 2.15 Kapalı Çarşı içerden bir görünüm.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3 KAPALI SEMT PAZARLARI

Son yıllarda artarak çoğalan, sokaklardan kapalı mekanlara taşınan pazar yerleri farklı işlevlerde farklı formlarda yapıldığı görülmektedir. Yeni bir yapı türü olan kapalı semt pazarları, daha önceki dönemlerde yapılan han, arasta, bedesten, kervansaray gibi ticari yapı çeşitlerinde görülen oturmuş bir yapı kimliği ve yerleşmiş bir plan tipolojisi, form standartları kapalı pazar yapılarında görülememekte ve farklı işlevler farklı formlar içinde yer edinmeye çalışmaktadır.

Bu bölümde sokak, cadde ve açık alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarları, İstanbul örneklemini üzerinden araştırılmıştır. Farklı fonksiyonlarda hizmet veren kapalı pazarlar, “bir yapı fonksiyonu içine dahil edilen” ve “kapalı pazar yeri fonksiyonu ile üretilen pazarlar” olarak iki başlıkta kategorize edilmiştir.

2.3.1 Bir Yapı Fonksiyonun İçine Dahil Edilen Pazarlar

Bir yapı fonksiyonu içine dahil edilen pazar, herhangi bir fonksiyonda tasarlanan ve kullanılan yapının haftanın bir günü pazar yeri olarak kullanılma şeklini ifade etmektedir.

- Mehdi Sancak Stadı

İstanbul, Kağıthane ilçesinde bulunan Mehdi Sancak Stadı otoparkı, haftanın bir günü pazar yeri olarak kullanılmaktadır. Sultan Selim Mahallesi'nde perşembe günleri sokak üzerine kurularak, kamusal alanı işgal eden pazar, Mehdi Sancak Stadı otoparkına taşıyarak çözüm sağlanmıştır.

Şekil 2.16 Otopark pazar yeri ve üstü futbol sahası (URL-8)

Spor tesisinin otoparkı olarak planlanan mekan içerisinde, haftanın perşembe günleri pazar kurularak pazar yeri haline gelmektedir. Haftanın kalan günleri tasarlandığı fonksiyonda, otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.17 Pazar olmadığı bir gün.

Şekil 2.18 Pazarın olduğu gün.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Zemin kotunda giriş sağlanan otoparkın içerisinde, sarı şeritlerle araçların park yerleri belirlenirken, beyaz şeritlerle pazarcı tezgahlarının yeri belirlenmiştir.

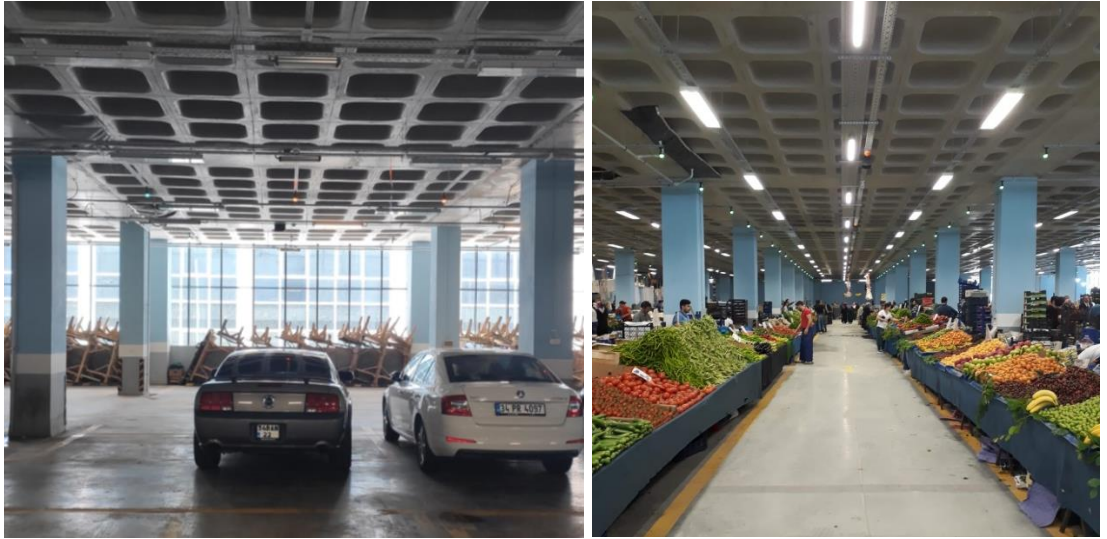
- Hamidiye Mahallesi Kapalı Otoparkı

İstanbul, Kağıthane ilçesinde bulunan Hamidiye kapalı otoparkı içinde haftanın bir günü pazar yeri olarak kullanılmaktadır. Daha önce sokak üzerine kurularak kamusal alanı işgal eden pazar, Hamidiye Mahallesi otoparkına taşınarak çözüm sağlanmıştır.

Şekil 2.19 Pazar alanı girişi
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hamidiye mahalle otoparkı olarak planlanan mekan içerisinde, haftanın pazartesi günleri pazar kurularak pazar yeri haline gelmektedir. Haftanın kalan günleri tasarlandığı fonksiyonda, otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.20 Pazar kurulmadığı bir gün.
Şekil 2.21 Pazarın kurulduğu bir gün. (URL-9)
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Otopark ve park alanı birlikteliği ile tasarlanan yapı, kot farkı kullanılarak otopark üstü kent peyzajına dahil edilmiştir. Park içerisinde spor alanları, yürüme, yolları ve çocuk oyun alanı gibi farklı imkanlar sunmaktadır.

Şekil 2.22 Otopark üzerinde oluşturulan park alanı.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.2 Pazar Yeri Fonksiyonu ile Üretilen Pazarlar

Bu bölüm, bir alanın pazar yeri olarak tasarlanması ve bu alanda pazaryerine eklenen farklı fonksiyonların birlikteliği örnekler üzerinden bahsedilmiştir.

- Kadıköy Hasanpaşa

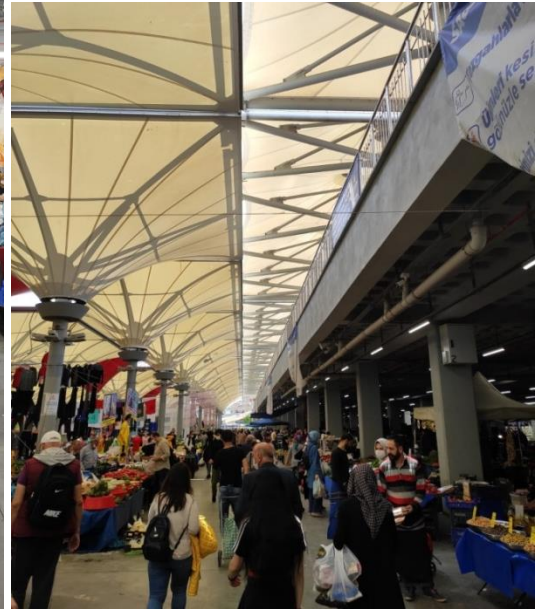
Şekil 2.23 Asma-Germe sistem pazarın dışardan bir görünüşü.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İstanbul, Kadıköy Hasanpaşa semtinde bulunan pazar alanında, haftanın salı ve cuma günleri pazar kurulmaktadır. Alan içerisinde yarı açık mekanlar oluşturan asma-germe, şemsiye ve betonarme yapı sistemleri kullanılmıştır.

Şekil 2.24 Üst örtü ve pazar alanı ilişkisi.
Şekil 2.25 Pazar alanı üzerindeki kent meydanı
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

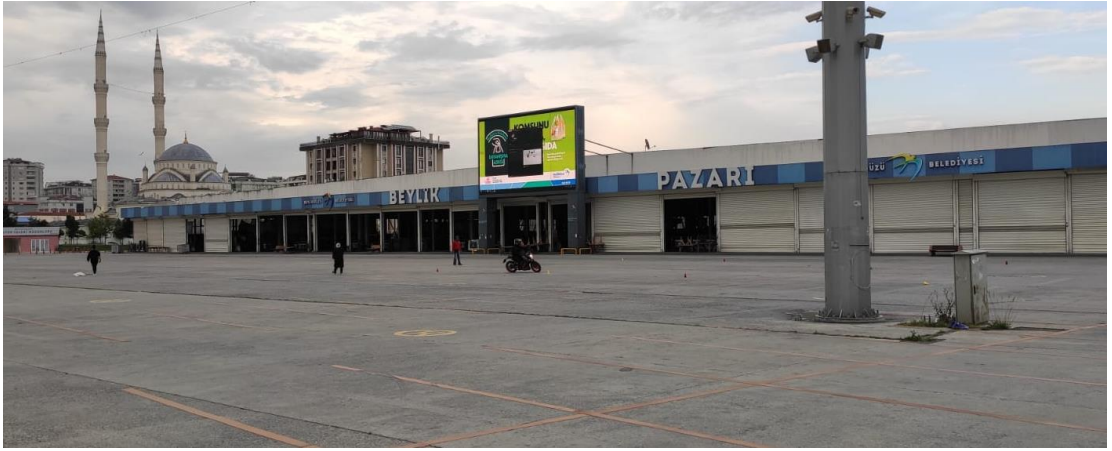
Zemin altı otopark, pazar alanı ve meydan düzenlemesi birlikteliği ile tasarlanan yapı, kot farkı kullanılarak pazar alanının üzeri kent meydanı olarak düzenlenmiştir. Pazar alanının altındaki iki kat ise otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2.26 Betonarme üst örtülü kısım.
Şekil 2.27 Pazar alanı kent meydanı kesişimi.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

- Beylikdüzü Beylik Pazarı

İstanbul, Beylikdüzü ilçesinde bulunan kapalı pazar, Beylik Pazarı ismini almaktadır. Haftanın çarşamba ve pazar günleri olmak üzere iki gün yapı içerisinde pazar kurulmaktadır. Pazar kurulan günler, yapı canlılığın en fazla olduğu günlerdir. Kot farkı kullanılarak inşa edilen yapının, en üst katı kapalı pazar alanı olarak kullanılmaktadır. Betonarme olarak yapılan yapının, en üst kat pazar alanı taşıyıcı sistemi çelik kolon ve kirişlerden oluşmaktadır.

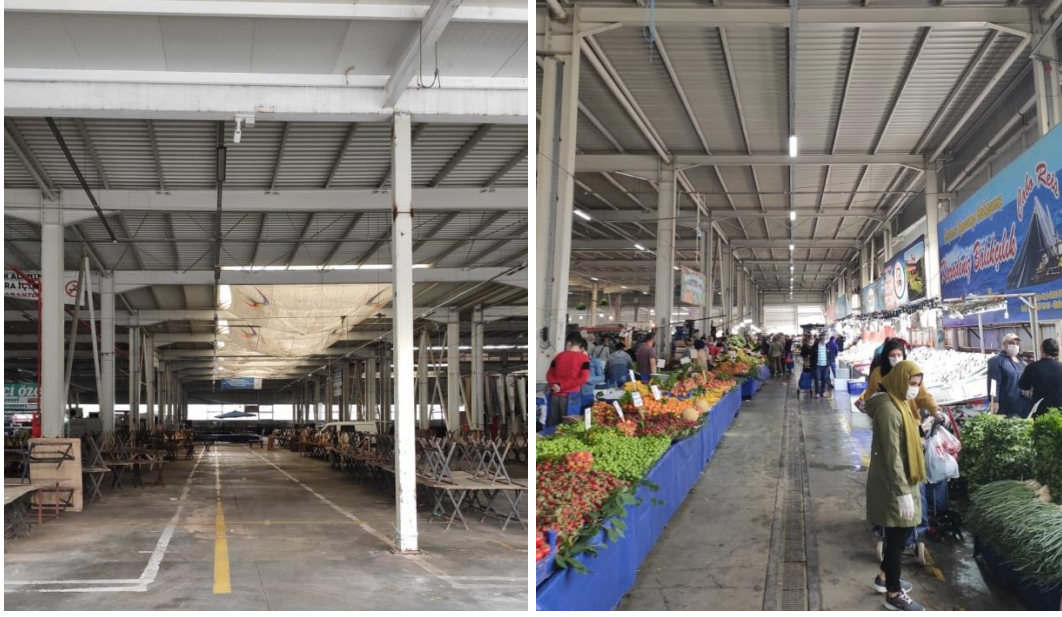

Şekil 2.28 Pazar kurulmadığı bir gün.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2.29 Pazar kurulduğu bir gün.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapının önünde bulunan meydan, pazar kurulduğu günler otopark olarak kullanılmaktadır. Otoparkın çevresinde, belediye hizmet birimleri ve yöresel ürünler satış birimleri pazar esnafı ve pazar müşterilerine hizmet vermektedir.

Şekil 2.30 Pazarın kurulmadığı bir gün.

Şekil 2.31. Pazarın kurulduğu gün.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şeritlerle belirlenen alan içerisine, pazarın olduğu gün pazar kurulumu gerçekleşmektedir.

Şekil 2.32 Cepheye oluşturulan doğal aydınlatma ve doğal havalandırma.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapı yan yüzeylerinde oluşturulan şeffaflık ve açıklıklar ile yapı içine doğal havalandırma ve aydınlatma sağlanmaktadır.

- Beykoz Göksu Pazar Alanı

İstanbul, Beykoz ilçesi, Göksu mahallesinde bulunan kapalı pazarda, haftanın salı günü pazar kurulmaktadır. Pazaryeri otopark, kapalı pazar ve park birlikteliğinden oluşmaktadır. Otopark, pazar alışverişine gelen müşterilerin araçlarını park etme imkanı sunarken, parsel içinde bulunan park hem çocukları ile alışverişe gelen müşteriler için hem de dinlenme, bekleme alanı olarak farklı imkanlar sunmaktadır.

Şekil 2.33 Göksu, Pazar yeri ve park birlikteliği.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2.34 Göksu pazar yeri parkı.
Şekil 2.35 Pazar yeri mekan içi görüntüsü.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kapalı pazarın taşıyıcı sistemi, çelik malzemedен oluşmaktadır. Mekan derinliği fazla olmadığı yapının üst yüzeyinde ışık açıklığı oluşturulmamıştır. Sadece yan yüzeylerde oluşturulan şeffaflıklar ile doğal ışığın mekana girişi sağlanmıştır.

İki başlıkta kategorize edilen kapalı pazarlar, “bir yapı fonksiyonu içine dahil edilen” başlığında pazarların işlevsel olarak çok programlı kullanılması, farklı hizmetler verebilmesi, yapının aktif kullanılmasını sağlarken, pazar programı ile uyumlu olmayan insan odaklı bir tasarımı içermeyen otoparklar gibi mekanlar içinde kurulması;

- çağımız mekansal kalite standartlarını karşılamamakta,
- doğal bir ortamda, doğal bir şekilde gelişen geleneksel semt pazarları ile uyum sağlamamakta,
- bölgenin otopark ihtiyacını karşılayan yapı, otopark içinde pazar kurulduğu gün daha da artan bu ihtiyacı karşılayamamakta,
- otopark içinde biriken egzoz emisyonları, sağlık açısından elverişli bir mekan sunmamaktadır.

“kapalı pazar yeri fonksiyonu ile üretilen pazarlar” işlevsel olarak, temel mekansal ihtiyaçları karşılasa da yapı içerisinde başka fonksiyonların oluşmaması özellikle pazarın kurulmadığı günlerde, yapı pasif bir ortama dönüşmekte ve yapı canlılığını kaybetmektedir.

2.4 SANAL ALIŞVERİŞ VE MARKET KURULUŞLARI

Gelişen ve değişen dünya içerisinde, kökü ilk çağlara kadar uzanan pazarlar, varlığını devam ettirmekle birlikte farklı alternatifleri de oluşmaya başlamıştır. Marketlerin oluşumunun ardından, bilişim çağı ile birlikte sanal alışveriş yapma imkanları da ortaya çıkmıştır.

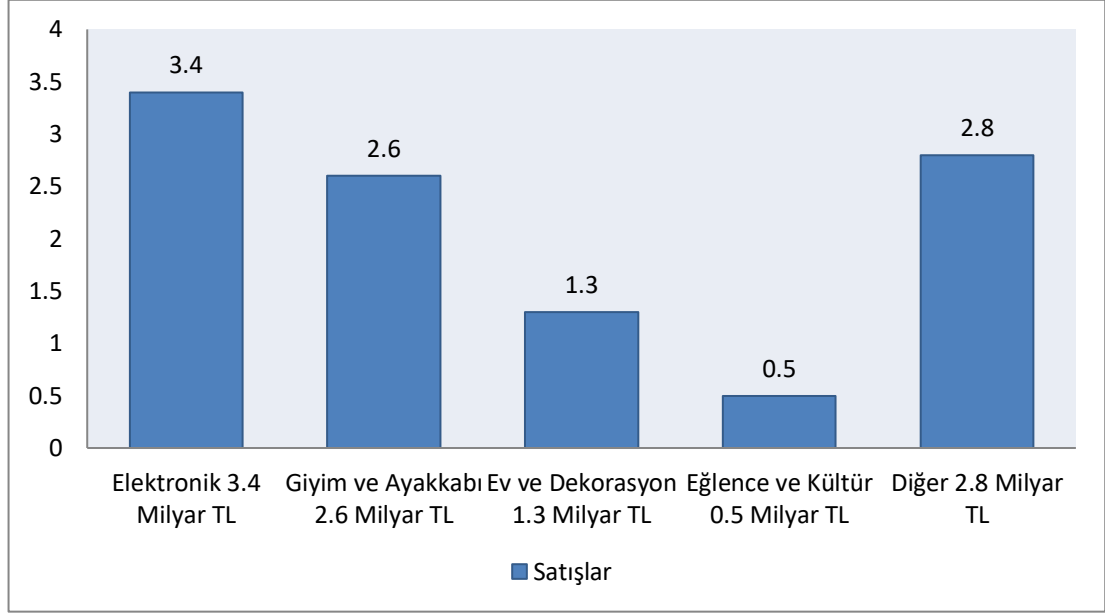
2.4.1 Sanal Alışveriş (e-ticaret)

Tüm dünyada gelişen teknolojik alışveriş sistemleri ile giyim, elektronik, kırtasiye, sağlık, mobilya ve daha bir çok alanda internet üzerinden oturduğumuz yerden ihtiyaçlarımızın adresimize gelmesini sağlayabiliyoruz. Tüsiad 2019 e-ticaret verilerine göre Türkiye’de en fazla işlem hacmine sahip olan sektörler elektronik, giyim ve ayakkabı, ev ve dekorasyon, eğlence ve kültür olarak belirtilmektedir. Belirtilenler içinde, en az 0.5 milyar TL ile eğlence ve kültür sektörü yer almaktadır. Bu sektörden daha az işlem hacmine sahip bir çok sektör diğer olarak belirtilmiş olup

gıda sektörü de bu bölümün içinde pay almaktadır. Verilerinde doğruladığı üzere, ev bütçesinde önemli bir yere sahip olan temel beslenme ihtiyaçlarını, insanların sanal yoldan değil, daha çok görerek ve seçerek alma eğilimindedirler.

Tablo 2.1 Tüsiad 2019 e-ticaret verileri.

Kaynak: Tüsiad (URL-10) alınan veriler yazar tarafından tablo haline getirilmiştir.

2.4.2 Markalaşmış Market Zincir Kuruluşları

Ülkemizde, semt pazarlarına bir diğer alternatif olarak marketlerin manav reyonlarıdır. Kurumsal zincir marketlerin gelişimi ve sayısal artışı ile mahallelere kadar varlığını göstermeye başlamıştır. Haftanın istediğin günü pazar alışverişi yapabilme, mekansal şartların daha temiz ve rahat olması gibi sebeplerle günümüzde marketlerden pazar alışveriş yapma oranı da artmıştır. Mekansal kalite standartlarını karşılamakta geri kalan semt pazarlarının, bu yönünde eksiliği ile müşteri kayıpları yaşamaktadırlar. Fakat marketlerin sosyal bir ortam olmayışı, az ürün çeşitliliği ve ürün fiyatlarının semt pazarlarına göre yüksek olması sebebiyle semt pazarları hala tercih edilmeye devam etmektedir.

Semt pazarlarının daha çok tercih edilmesi süpermarket ve alternatiflerinden daha sosyal bir iletişim potansiyeli taşıyor olması, pazarcılar ve müşteriler arasında iletişimin tavsiyeler ve yardımlar üzerinden şekillenmesi temel sebep olarak gösterilmektedir(Ökdemir, 2018). Çalışkan'a göre (2011) pazarlar üzerine yapmış

olduğu anket çalışmasında ‘‘Pazardan alışveriş yapma nedeniniz nedir?’’ sorusuna tüketicilerden en çok ‘‘ucuz olması’’ ve ‘‘sebze meyvenin taze olması’’ yanıtlarını almıştır.

Genel olarak bakacak olursak pazar alışverişinin sanal ortamdaki elle seçilemediği, marketlerin ise ürün çeşitliliğinin az olması, fiyatların daha yüksek olması ve sosyal bir ortam olmaması gibi sebeplerden dolayı semt pazarlarının gelişen teknolojiye rağmen daha uzun yıllar tercih edilecek kamusal bir toplanma eylemi olacağı için çağımız mekan gereksinimlerini karşılayan kapalı pazar yeri yatırımları uzun yıllar kullanılacaktır.

3.BÖLÜM

3. KAPALI PAZAR YAPI TASARIM KRİTERLERİ

Bir insanın temel yaşam gereksinimlerinden yola çıkarak, semt pazarları için yapılan gözlem, inceleme ve görüşmeler doğrultusunda tasarlanacak olan kapalı pazarlar için oluşması gereken tasarım kriterlerine bu bölümde yer verilmiştir. Dünya üzerinden verilen kapalı pazar örnekleri ile farklı tasarım kriterlerinin uygulanmış hali somutlaştırılmış ve bir tablo ile özetlenmiştir.

3.1 KULLANICI TEMEL GEREKSİNİMLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Bu bölümde, öncelikli olarak insanların temel yaşam standartlarını oluşturan gereksinimlerden bahsedilmiştir. Bu gereksinimlerin yapı tasarımındaki kriter olarak belirlenmesi ve insan odaklı tasarımlarda bir amaç olması gerektiği belirtilmiştir. Bu amacı destekleyen kurum, kuruluş, örgüt, kanunlar ve yönetmeliklere yer verilmiştir. Sürdürülebilirlik kavramını çevresel, ekonomik ve toplumsal boyutları ile ele alan Birleşmiş Milletler 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma hedeflerini 17 madde ile belirlemiştir. Bu hedeflere ulaşmakta, kapalı pazarların sağlayacağı katkıya değinilmiştir.

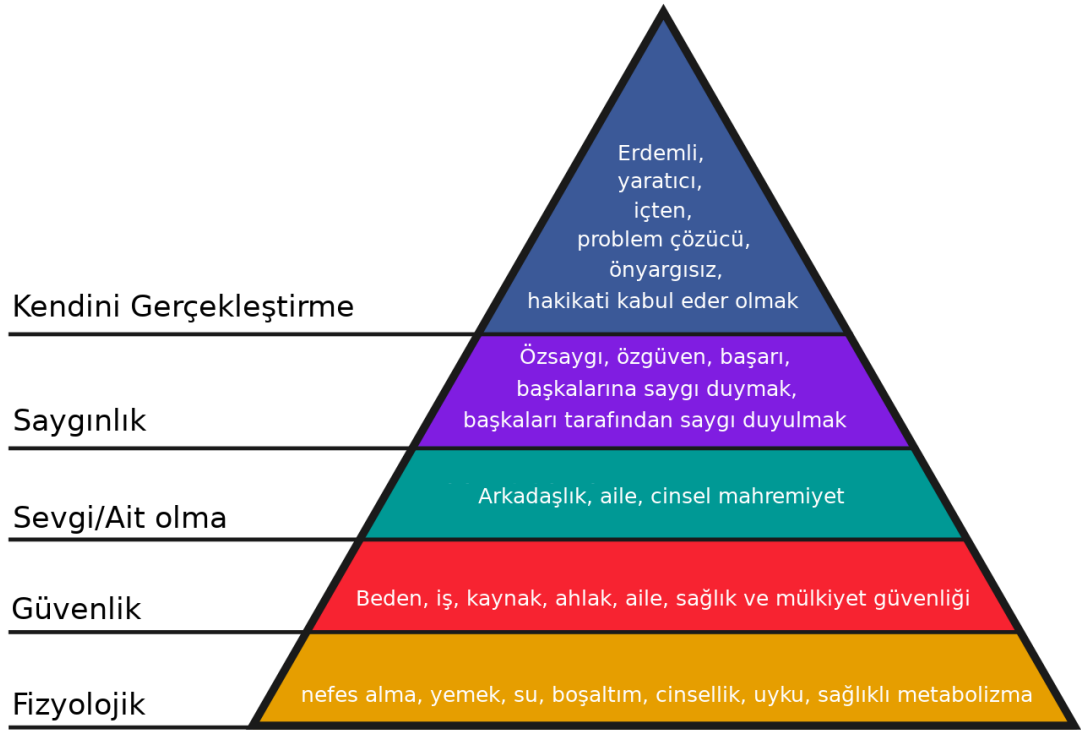
3.1.1 İnsanın Temel Gereksinimleri

İnsan, bilimsel olarak Latince homo sapiens sapiens “düşündüğünün üstüne düşünebilen” bir varlık olarak tanımlanmaktadır (URL-11). Biyolojik soyağacında da hayvan sınıflandırması içinde yer almaktadır.

İnsanoğlu milyonlarca yıl, doğa ile iç içe sürdüğü yaşamı düşünebilme, üretebilme kabiliyetleri sayesinde mekanlar tasarlamış ve doğadan kopuşu başlamıştır. Mimarlık mesleği de bu mekan tasarlama eyleminin getirmiş olduğu bilimsel bir alan olmuştur. Romalı mimar Marcus Vitruvius "De Architectura" adlı kitabında başarılı bir mimarlığı "Utilitas, Firmitas, Venustas" (kullanışlılık, sağlamlık, güzellik) olarak tanımlamıştır. Her yapı insan odaklı olarak insan ihtiyaçları, insan konforu, insan boyutları gibi kriterlere göre tasarlanmalıdır. Ancak özünün doğa ortamı olduğu insanoğlu, tasarladığı mekanlarda doğal yaşam

standartlarını sağlayamadığı için stresli hatta mutsuz bir görünüm çizmektedir(Toprak, 2014).

Bir insanın temel gereksinimleri, sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürmesi için gerekli olan en temel ihtiyaçları olarak tanımlanabilir. Maslow bu temel gereksinimleri şu şekilde bir hiyerarşi düzeninde sınıflandırmıştır. (Şekil 3.1)

Şekil 3.1 İnsan gereksinme aşamaları (URL-12)

Amerikalı psikolog Abraham Maslow, 1943 yılında “İnsan Gereksinme Aşamaları” olarak adlandırdığı pirimidal sistemi beş seviyede kategorize etmiştir. Maslow’un belirtmiş olduğu insanın temel gereksinimleri, mekan tasarımlarında gözetilerek sağlık, güvenlik, huzur gibi temel kavramların insan odaklı tasarımlar üzerinde uygulanması insanın temel yaşam gereksinimlerini karşılayacaktır.

İnsanlar, doğa şartlarından korunmak için mekan oluşturmayı amaçlarken özünün doğaya ait olduğu insanoğlu tasarlamış olduğu mekanlarda doğal yaşam ile bağını tamamiyle koparmak onun için korunaklı ortamı sağlıksız, mutsuz hale getirmektedir. Bunun için, insanın doğanın içinde doğaya yakın, doğa ile iletişim

kurabilecek mekanlar oluşturması korunma gereksiniminin yanında sağlıklı beden, sağlıklı ruh hali ihtiyaçlarını sağlamış olacaktır.

Façades Principles of Construction adlı kitapta Alman Federal Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı (BMFT) tarafından yapılan araştırmada, yapay aydınlatılan ve havalandırılan ortamların doğal yollarla yapılan ortamlara göre daha konforsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ortamlarda insanlarda oluşan rahatsızlık durumu “hasta bina sendromu” (HBS) olarak tanımlanmıştır. Hijyen rahatlığı sağlamak için havanın yeterince sirküle edilmesi, görsel rahatlığı sağlamak için doğal aydınlatmanın doğru ve dengeli yapılması gerektiğini belirtmektedir(Knaack, U., Klein, T., Bilow M., 2007).

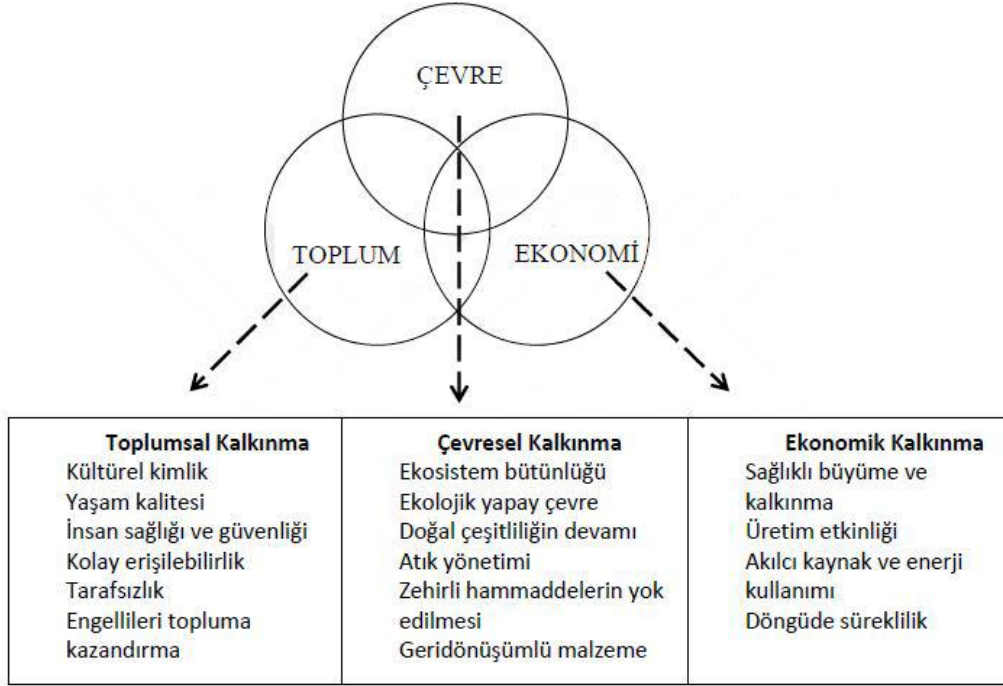
3.1.2 Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, Birleşmiş Milletler Kalkınma Komisyonun tanımına göre gelecek nesilleri tehlikeye atmadan kendi ihtiyaçlarını karşılama ve bunu yaparken kalkınmayı sürekli kılma kabiliyetine sahip olgudur(Arslan, 2017).

İlk defa 1970 yılında İsviçre’de yapılan bir panelde sürdürülebilirlik kavramı ele alınmıştır. 1972 yılında Stocholm’de gerçekleştirilen İnsan ve evre Konferansı, 1983 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda yayımlanan “Our Common Future – Ortak Geleceğimiz” raporu, 1992 yılında BM tarafından Brezilya Rio De Janerio’da yapılan Dünya Zirvesinde, 1993’te Uluslararası Mimarlar Birliği Dünya Kongresi, 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Kopenhag Sosyal Kalkınma Konferansı, 1996 İstanbul Habitat II Kent Zirvesi ana konunun sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yeşil yapılar, enerji etkin binalar ve çevreler olarak belirlenen, 1970 yılından bu güne kadar dünya ülkeleri tarafından üzerine önemle eğilinen bir konu olmuştur(Toprak, 2014).

Sürdürülebilirlik, sadece yapılar için kullanılan bir kavram olmamakla beraber, kalkınma kavramı ile birlikte geniş perspektiften bakıldığında ekonomik, toplumsal ve çevresel üç farklı boyutu ne çıkmaktadır. Bu üç boyutun her alanda bütünleşmesi istenen sonuçtur. Ekonomik boyutunda, üretim ve kaynak verimliliğinin arttırılması, maliyetin azaltılması ve yeni pazarlar oluşturulmasını teşvik eder. Toplum boyutu, ağırlıklı olarak sosyokültürel değerlerden oluşmaktadır.

Bu değerler kültürel mirasın korunması, yerellik ve özgünlüğün kuşaklar arası devamlılığı, bu bilgi ve birikimlerin aktarımını sağlayacak her türlü yöntem ve alışkanlıkların korunmasını amaçlar. Çevresel kalkınma boyutunda yenilebilir enerji kullanımının artırılması, atık üretiminin azaltılması, geri dönüşebilir malzemeler üretilmesi prensiplerini kapsar(Arslan, 2017).

Şekil 3.2 Sürdürülebilirliğin üç farklı boyutu. (Sev, 2009)

Sürdürülebilir mimarlık, günümüz ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımına öncelik veren, çevreye duyarlı malzemeyi, suyu, enerjiyi ve elinde bulundurduğu kaynakları verimli bir şekilde kullanmayı, insanların sağlık ve konforunu koruyan yapılar üretme faaliyetlerinin tümüdür(Sev, 2009).

Türkiye’de sürdürülebilirlik, enerji etkin gibi kavramlar 2000’li yıllarda gündeme gelmeye başlamıştır. Sürdürülebilir çevrenin ve yapıların tasarlanması adına 2008 yılında “Bina Enerji Performansı” yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bina Enerji Performansı yönetmeliğinin ana amacı ve kapsamı şu şekildedir;

BEP Yönetmeliğinin amacı; dış iklim şartlarını, iç mekan gereksinimlerini, yerel şartları ve maliyet etkinliğini de dikkate alarak bir binanın bütün enerji kullanımlarının değerlendirilmesini sağlayacak hesaplama kurallarının

belirlenmesini, birincil enerji ve karbondioksit (CO₂) emisyonu açısından sınıflandırılmasını, yeni ve önemli oranda tadilat yapılacak mevcut binalar için minimum enerji performans gereklerinin belirlenmesini, yenilenebilir enerji kaynaklarının uygulanabilirliğinin değerlendirilmesini, ısıtma ve soğutma sistemlerinin kontrolünü, sera gazı emisyonlarının sınırlandırılmasını, binalarda performans kriterlerinin ve uygulama esaslarının belirlenmesini ve çevrenin korunmasını düzenlemektir.

Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği mevcut ve yeni yapılacak binalarda;

- Mimari tasarım, mekanik tesisat, aydınlatma, elektrik tesisatı gibi binanın enerji kullanımını ilgilendiren konularda bina projelerinin ve enerji kimlik belgesinin hazırlanmasına ve uygulanmasına ilişkin hesaplama metotlarına, standartlara, yöntemlere ve asgari performans kriterlerine,
- Enerji kimlik belgesi (EKB) düzenlenmesi, bina kontrolleri ve denetim faaliyetleri için yetkilendirmelere,
- Enerji ihtiyacının, kojenerasyon sistemi ve yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmasına,
- Ülke genelindeki bina envanterinin oluşturulmasına ve güncel tutulmasına, toplumdaki enerji kültürü ve verimlilik bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerine, ilişkin iş ve işlemleri kapsar(URL-13).

Yapılarda Enerji Performans Yönetmeliği kapsamında 2010 yılında Enerji Kimlik Belgesi'ni (EKB) verilmesini sağlayan BEP-TR programı tüm yapıların 2017 yılına kadar Enerji Kimlik Belgelerini almaları zorunlu hale getirilmiştir.

BEP-TR ulusal yazılımın kullanılmasını müteakip ilgili yazılımın veri bankası kullanılarak binanın fonksiyonuna (otel, hastane, mesken, okul, AVM vb), bulunduğu bölgenin iklim koşullarına (sıcaklık, rüzgar etkisi vb), mimari tasarımına, (yönlendirme vb) ve yürürlükteki zorunlu standartlara (TS 825 Isı Yalıtım Standardı, vb) uygun inşa edilme durumuna göre ısıtma, soğutma, havalandırma, sıcak su ve aydınlatma gibi konuları kapsayan azami yıllık enerji talebi belirlenmekte, söz konusu enerji talebinin enerji verimli ve/veya temiz enerji kaynaklarından ve teknolojilerinden karşılanması esas alınmak suretiyle atmosfere salımına müsaade edilecek azami CO₂ salımı miktarı belirlenerek bu sınır değerleri aşan yeni bina yapımına izin verilmemektedir. BEP-TR veri bankasındaki istatistiki bilgiler kullanılarak yıllar bazında müsaade edilen enerji tüketim sınıfı ve CO₂ salım sınıfı değerlerinin yıllar bazında iyileştirilmesi hedeflenmektedir(URL-14).

Türkiye'de BEP-TR olarak düzenlenen sürdürülebilir yapı kriterleri, 1990 yılında İngiltere'de Yapı Araştırma Kurumu BREEAM (Building Research

Establishment Environmental Assessment Method), 1998 yılında Amerikan Yeşil Bina Konseyi (USGCB) LEED Yeşil Bina Puanlama Sistemi (Leadership in Energy and Environmental Assessment Method) sertifika sistemlerini geliştirmişlerdir. LEED ve BREEAM dünyada en yaygın olarak görülen iki sertifika sistemidir.

3.1.3 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

24 Ekim 1945 yılında kurulan Türkiye'nin de kurucu üyesi olduğu Birleşmiş Milletler (BM) dünya barışını, adalet ve güvenliğini, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği küresel olarak sağlamayı amaçlamaktadır. 2016 yılında New York'ta gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma zirvesinde 193 ülkenin imzasıyla 17 başlıkta küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri belirlenmiştir. 2030 yılına kadar yeni küresel gündemin aşırı yoksulluğu sona erdirmeye, iklim değişikliğini düzeltmeye, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele etme ana hedefleri ekseninde sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemektedir(Arslan, 2017; İmam Bakır ve Metin, 2019).

Şekil 3.3 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. (URL-15)

Birleşmiş Milletler, 2030 yılına kadar her ülkenin kendi içinde bu 17 hedefe ulaşması için yeni fikirler, projeler üretilmesini desteklemektedir. Ülkemizde de değişen ve gelişen dünya şartları ve hizmet sektöründe oluşan mekânsal kalite

standartlarını karşılamakta geri kalan semt pazarları, müşteri kayıpları yaşamaya başlamıştır. Özellikle kurumsal zincir marketlerin gelişimi, semt pazarlarındaki haftalık pazar alışverişi olgusunu azaltmış, sayısal artışı ile mahallelere kadar varlığını göstermeye başlamıştır. Ülkemizdeki kurumsal market zincirlerinin, yabancı sermayeler tarafından yönetilmesi göz önünde bulundurularak, semt pazarlarına daha iyi imkanların sunulması ulusal ekonomi açısından önemli bir fayda sağlamakla birlikte, çağımız kapitalist sisteminde zengin fakir arasında açılan makas aralığı zenginin daha zengin fakirin daha fakir olduğu sistemi de engelleyecektir. Yılmaz'a göre (2008) semt pazarları, bölgedeki yerel halkın kazancının bölgede kalmasını sağlarken, ulusal market zincirleri yerel halkın kazancının bölge dışına çıkmasına sebep olduğunu belirtmektedir. Çalışkan'a göre (2011) "Ülkemizdeki organize perakendeci kuruluşların ve gıda sektöründe üretim ve dağıtım yapan firmaların birer birer yabancı sermaye tarafından elde edilişleri göz önüne alındığında konunun ulusal ekonomi açısından stratejik bir önem taşıdığı da ileri sürülebilir" (s.62) şeklinde yorumlanmıştır. Bu manada semt pazarları, belirli tek büyük zengin firmalara değil, bir çok küçük esnafın kâr ettiği ve tüm kâr payını tek büyük bir firmanın almadığı dünya eşitliği için büyük bir öneme sahip yerlerdir. Bu açıdan, semt pazarlarının mekansal iyileştirme projeleri ile kullanıcıların sağlıklı, rahat, temiz ortamlarda ticari işlevini yapmalarını sağlayarak üst gelir grupları içinde tercih edilir hale getirilmeleri Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden özellikle 1-Yoksulluğa Son, 10-Eşitsizliklerin Azaltılması, 11-Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları başlıklarını destekleyecektir.

3.1.4 Yasa ve Yönetmelikler

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de planlama ve tasarımlar, yönetmelikler ve kanunlara tabi tutulmaktadır. Yapı tasarımının oluşumunda imar kanunu, imar yönetmeliği, yangın yönetmeliği, sığınak yönetmeliği, otopark yönetmeliği, deprem yönetmeliği, binalarda enerji performans yönetmeliği (Bep-TR) gibi oluşturulmuş olan resmi yasa, yönetmelik ve diğer belgeler dahilinde belirlenmiş şartlar sunulmaktadır(Toprak, 2014). Bu şartların yanında farklı yapı türleri için yapı türüne özel yönetmelikler vardır. Hastaneler için bakanlığın hazırlamış olduğu

yönetmelik, stadyumlar için oluşturulan Fifa kriterleri gibi mekanların tasarlanmasında aranan kriterler sınıflandırılarak belirtilmiştir.

Bu tezin konusu olan pazar yerleri içinde hazırlanmış olan bir yönetmeliğe tabi tutulmaktadır. Üreticiler ve pazarcıların faaliyetlerini düzenlemek için hazırlanan pazar yerleri hakkındaki yönetmeliğin içeriğinde bulunan bazı maddeler şöyledir;

Pazar Yerlerinin Kurulması, İşletilmesi, Taşınması ve Kapatılmasına ilişkin;

MADDE 5 – (1) (Değişik:RG-13/7/2013-28706) Pazar yerleri, imar planında belirlenmiş veya asıl tahsis amacını engellemek kaydıyla ayrılmış diğer alanlarda bu Yönetmelikte belirtilen asgari koşulları taşıyacak şekilde belediyeler veya yüzde ellisinden fazlasına sahip oldukları iştirakleri tarafından kurulur. Gerçek veya diğer tüzel kişiler tarafından pazar yeri kurulamaz.

(3) Semt pazarının kurulmasında, tüketici piyasasının büyüklüğü, ulaşım imkânları, semt pazarı sayısı ve bunların birbirlerine yakınlığı ile semt pazarının çevreye, altyapıya ve trafığe getireceği yükler ile can ve mal güvenliği riski göz önünde bulundurulur.

Pazar Yerinde Bulunması Gereken Hizmet Tesisleri ve Özellikleri

MADDE 6 – (1) Pazar yerlerinde;

- a) Pazarcı ve üretici satış yerleri,
- b) Zabıta bürosu,
- c) Çöp toplama yeri,
- ç) Elektronik tartılar,
- d) Hoparlör sistemi,
- e) Aydınlatma sistemi,
- f) Güvenlik kamerası,
- g) Tuvalet

bulunması zorunludur.

(2) Satış yerlerinin alan büyüklüğü ve kullanımı ile buralardaki tezgâhların ebat ve biçimine ilişkin özellikler, mal teşhirini olumsuz etkilemeyecek, alışveriş için yeterli geçiş yolları bırakacak ve pazar yerlerine standart bir görünüm kazandıracak şekilde ilgili meslek kuruluşunun görüşü alınarak belediye encümenince belirlenir.

(4) Pazar yerlerinde oluşan çöplerin kaldırılincaya kadar tutulacağı çöp toplama yeri, pazar yerinin uygun bir yerinde oluşturulur. Çöp toplama yerlerinin kapasitesi, pazar yerinin büyüklüğü ve iş hacmine göre belirlenir.

(9) (Değişik ibare:RG-13/7/2013-28706) Satış yerlerini kullananların pazar yerine mal getirme, boşaltma ve yükleme işlerini kolaylıkla yapabilmelerine imkân verecek tedbirler belediyece alınır.

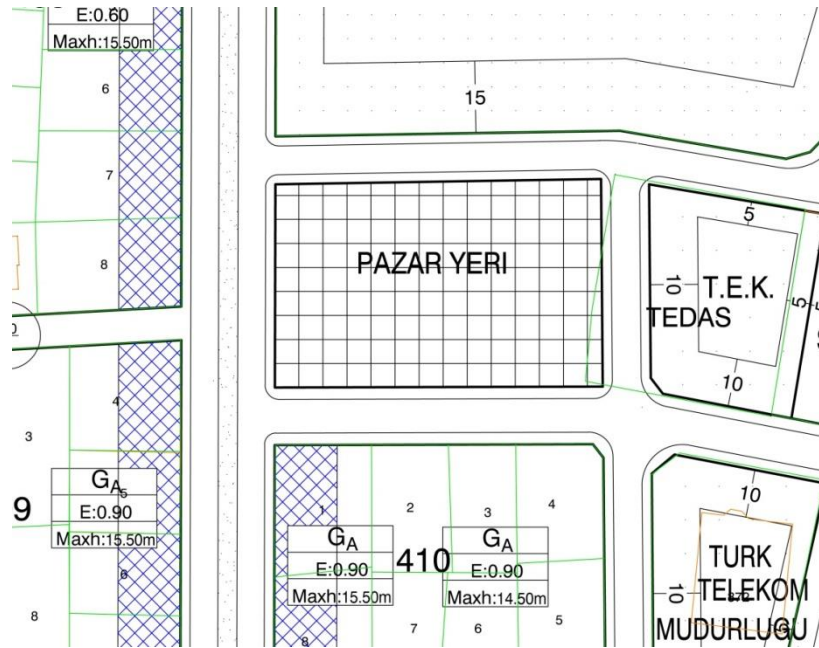
(10) Zorunlu tesisler dışında ihtiyaca göre belirlenecek diğer tesisler belediyece oluşturulabilir.

(11) (Ek:RG-13/7/2013-28706) Kapalı pazar yerlerinde, bu maddede öngörülen zorunlu tesislere ilave olarak, pazar yerinin iş hacmi ile burada faaliyet gösterenlerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde otopark alanı ile yeterli kapasitede havalandırma sistemi bulunur. Kapalı alanlara ilişkin ilgili mevzuat hükümleri saklıdır.

Pazar Yerlerinin Taşınması ve Kapatılmasına ilişkin;

MADDE 10 – (1) Çevreye, altyapıya ve trafiğe yük getiren, ulaşım imkânları ve alan büyüklüğü yetersiz olan ve uygun çalışma ortamı bulunmayan pazar yerleri belediye meclisinin kararı ile başka bir alana taşınabilir ya da kapatılabilir(URL-16).

Pazar yerlerinin, yönetmelik içinde mekânsal olarak kriterleri bu şekilde belirlenmiştir. Sokak ve cadde üzerine kurulan pazarlar, bu kriterleri karşılamakta yaşadığı eksiklikler örnek analizinde yer almaktadır. Bu eksiklikler doğrultusunda, yeni yapılacak kapalı pazar yerleri için belediyelerin imar planlama programında, pazar yeri kullanım alanı veya alanları ayırması, yeni oluşturulacak şehir yerleşimleri için gerekli bir ihtiyaçtır.

Şekil 3.4 İmar planında bir pazar yeri parseli, Burdur-Bucak.

3.2 ÖRNEK ANALİZİ: İSTANBUL'DA BULUNAN PAZAR ALANLARININ İNCELENMESİ

Semt pazarları, periyodik pazarlar, haftalık pazarlar ya da sadece pazar olarak adlandırılan, yerel yönetimler tarafından belirlenen günde alıcı ve satıcının düzenli aralıklarla bulunduğu kamusal toplanma şeklidir.

Haftalık pazarlar, buldukları yerin yerel yöneticileri olan belediyeler tarafından kontrol edilir. Pazarların yerleşim alanı, zamanı pazar yerleri yönetmeliğinde belirtildiği gibi belediye meclislerince karar verilir.

Sadece ticari bir oluşum olmayan haftalık pazarlar, aynı zamanda bir sosyal yaşam mekanı, bir kültürel etkileşim noktası olmasıyla insanların alışveriş eylemleri ile birlikte görüşme, tanışma, ayaküstü uzun sohbetlerin yapıldığı tabiri caizse piyasanın nabzının tutulduğu yerlerdir.

Semt pazarlarında satıcıların farklı satış teknikleri ile eğlenceli renkli ortamlar oluşturarak alıcıların ilgilerini çekmeye çalıştıkları pazarlarda, bunu kimi zaman giydikleri kıyafetler, kimi zaman yaptıkları hareket ve danslar ve kimi zamanda okudukları şarkılar, kafiyeli sözler ile göstermişlerdir. Pazarlarda, bu şekilde farklı yeteneklerin keşfedildiği ünlü şarkıcıların, oyuncuların çıktığı bir yerde olmuştur.

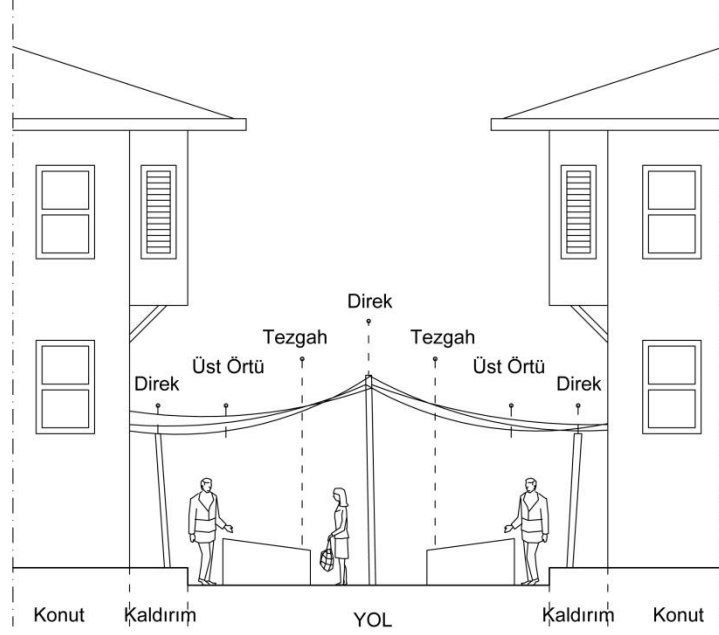
Semt pazarları, farklı tatların, renklerin, kokuların, seslerin bir arada bulunduğu, ilk el üreticilerine ulaşılabilen bir yer, lezzetleri çoğunluk tarafından beğenilen belleksel olarak markalaşmış ve güvenilirlik duygusu arttıran satıcılara da ulaşılabilir.

Pazar alanları, oluşturduğu ticari eylemlerle birlikte, oluşan hareketli, renkli, canlı ortam turistler, bölge halkı, gezginler ve ziyaretçiler için önemli bir çekim noktasıdır. Bir pazaryerinde o yörenin bilgilerine ulaşmak mümkündür. Yörenin gelenek, örf, adet, dini inançları ve yemek kültürleri gibi bir çok bilgiyi gözlemleyerek kolayca ulaşılabilir(Akar, 2009).

3.2.1 Sokak Aralarına Kurulan Semt Pazarları

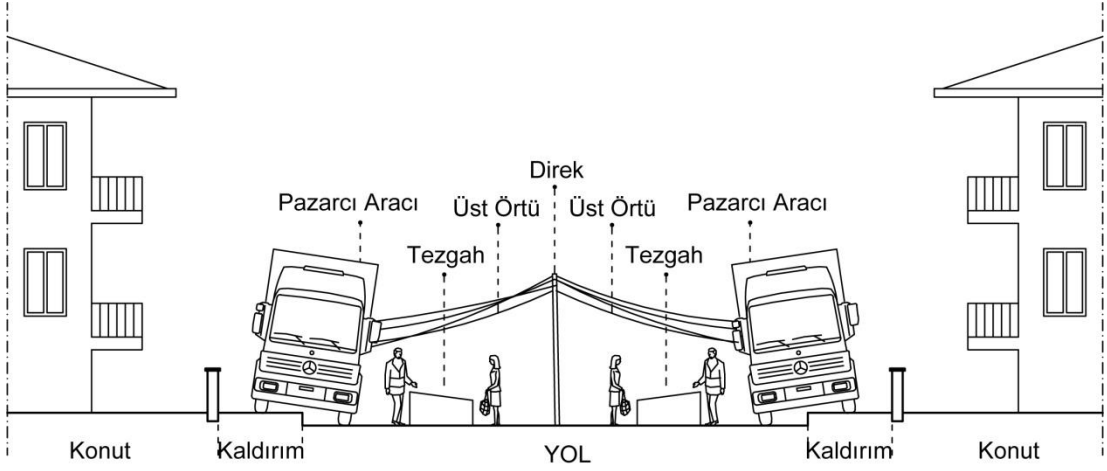
Kamusal bir toplanma biçimi olan semt pazarlarının, en yaygın örneği sokak aralarına kurulan pazarlar, arz talebin karşılandığı yerlerin başında gelmektedir. Pazarcılarının mesaiyeri, bu belirli geçici yerde sabahın erken saatlerinde, sergi

kuracakları sokağın trafiğe kapanması ile birlikte başlar. Belediyenin kendileri için şeritlerle çizerek ayırdığı bölümün içinde, kendilerine ait olan tezgahlarını açarak, ürünlerini üzerinde sergi ederler. Pazarcılar, hem ürünlerini hem de tezgahlarını taşıyan araçlarını sokağın genişlik, müsaitlik durumuna göre sergi noktalarında veya pazar dışında kalan bir başka noktaya park ederler.

Şekil 3.5 Dar bir sokak üzerinde kurulan semt pazarı.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.(06.02.2020)

Sokak aralarında kurulan pazarlarda, üst örtü gereksinimlerini kendi usulleri ile asma-germe sistemler ve şemsiyeler kullanarak yağmur, güneş gibi doğal etmenlerden hem ürünlerini hem de kendilerine koruma oluştururlar. Kurulum işlemleri tamamlandıktan sonra, satışlara başlayan pazar esnafı, satışlarını gün boyu sürdürürler. Akşam iş çıkış saatlerinden sonra satışlarda ivme kazanan pazar, müşteri yoğunluğunun azalmasıyla birlikte sergilerini tekrar geri toplamaya başlarlar. Satılmayan ürünleri tekrar sandıklayarak, araçlarına geri yükledikten sonra üst örtü ve tezgahlarını toplayarak onları da araçlarına koyarak pazar yerinden ayrılırlar. Pazar esnafının ayrılmasıyla birlikte, belediye temizlik görevlileri pazar yerinde temizliğe başlar. Pazar yerinde bulunan çöpleri topladıktan sonra pazar alanını yıkayarak işlemlerini tamamlarlar. Bu işlemin ardından, sokak artık trafiğe açılır.

Şekil 3.6 Geniş sokağa kurulan semt pazarları.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.(06.02.2020)

Bir günlük sürecini bu şekilde tamamlayan sokak arasına kurulan semt pazarlarından, Üsküdar'ın Küplüce mahallesinde ve Beyoğlu'nun Sütlüce mahallelerinde kurulan semt pazarları örnekleri üzerinden yapılan saha analizleri ile iki pazar yerinde gözlem, inceleme ve görüşmeler doğrultusunda kamusal alanın paydaşlarına olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sokakta bulunan mülk sahipleri, pazar esnafı ve pazar müşterileri olarak üç tarafta incelenmiştir. Pazarın kurulduğu gün, rastgele örneklem yöntemiyle pazar içinde bulunan kişilere ayaküstü pazarın olumlu olumsuz etkileri sorularak, veriler toplanmıştır.

3.2.1.1 Küplüce Mahallesi Semt Pazarı

Küplüce mahallesi Cennet Cami Yolu sokakta kamusal ortak alan olan, takribi 12 metre genişlikte, beton asfalt üzerinde, sokağın başından yaklaşık 320 metre uzunluğunda, belediye denetimi altında, salı günü kurulan semt pazarı, gün boyu belirlenen sokak üzerinde, ticari eylem yapılmaktadır.

- Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları

İlk olarak bu pazar yerinde sahada yapılan gözlem, inceleme ve görüşmeler doğrultusunda pazarın kurulduğu sokaktaki mülk sahiplerine pazarın getirmiş olduğu olumlu, olumsuz etkileri ve pazar kurulduğu gün ve pazarın olmadığı günler arasında ne gibi farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3.7 Pazarın kurulmadığı gün sokak.

Şekil 3.8 Pazarın kurulduğu gün sokak.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (10.03.2020)

Pazarın kurulduğu sokaktaki imar durumuna bakıldığında, sokağın tam veya yarı ticari imar durumuna sahip olmadığı, mesken 2-3 katlı yapıların bulunduğu görülmektedir. Bu durum pazar etrafında, pazarı destekleyici herhangi bir ticari oluşumun yapılamayacağını göstermektedir. Bu sebepten, sokak üzerindeki mülk sahiplerinin, mülkleri üzerinde ticari bir faaliyet yapamayacakları veya ticari bir faaliyet için kiraya veremeyecekleri için mülkiyetin pazar kurulduğu bir sokak üzerinde olması değerini arttırmamakla birlikte pazarın getirdiği bazı kısıtlamalardan dolayı ters etkisi olmaktadır.

Mülk sahiplerinin, evlerine ulaşımı sağlayan sokakta pazar kurulumu sebebiyle gün boyu kapalı olması ve mülk sahiplerinin evlerinin önlerini pazarcı esnafının kullanmasından dolayı sokak kullanıcıları, pazarın kurulacağı günün öncesi gecedan itibaren araçlarını sokak dışında farklı yerlere park ettikleri tespit edilmiştir. Yine pazarın kurulduğu gün, evlerine ulaşımın kapanması mülk sahiplerinin herhangi bir acil durumda itfaiye, ambulans gibi araçların ulaşım sağlayamayacağı tespit edilmiştir.

Pazarın kurulduğu gün diğer günlerden daha aktif ve kalabalık olduğu için pazar kurulan gün, sokakta gürültü seviyesi artmaktadır. Yaşlı, hasta veya küçük çocuğu olan evler bu gürültü seviyesinin artmasından rahatsızlık yaşamaktadırlar.

Sokaklarına pazar kurulan mülk sahipleri, her hafta düzenli olarak taze, ekonomik kolayca hızlı bir şekilde ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler.

Tablo 3.1 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.(18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Pazar ihtiyaçlarını kolay karşılayabilme	Acil durumlarda ulaşımın engellenmesi
	Gürültü seviyesinin artması
	Otopark sorunları oluşması

- Pazar esnafı

Gün boyu açık alanda bulunan pazar esnafının, şüphesiz en fazla etkileyen etken hava şartları olmaktadır. Bu durum kış aylarında bazı haftalarda pazarın kurulamamasına da sebebiyet vermektedir. Pazar esnafı pazar kurulumunda da önemli bir efor sarf etmektedir. Kendilerine göre geliştirdikleri sistemler ile kurulumları tamamlayan pazar esnafı, oluşturdukları geçici sistemin sağlam, güvenli, korunaklı ve çevreye zarar vermemesi gerekmektedir.

Şekil 3.9 Küplüce semt pazarı üstten görünümü.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.(10.03.2020)

Şekil 3.10 Sergi noktasında pazarcı esnafı aracı.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur.(10.03.2020)

Pazar esnafı gündelik tuvalet, ibadet gibi ihtiyaçlarını da sokak üzerinde bulunan Küplüce Cennet Camiinde karşılamaktadırlar. Ticari faaliyetlerini gerçekleştirmeleri için sunulan mekanın, çağımız mekansal kalite standartlarını karşılamakta geri kaldığı için farklı demografik yapıda halka hitap edemediği ve bu yüzden müşteri kaybı yaşayan pazar esnafı, gelir düzeyi çoğunlukla belli standartlarda olan halkın tercih ettiği yapılan görüşmelerde doğrultusunda belirlenmiştir.

Pazar kurulumunun geniş cadde üzerinde yapılması, pazar esnafının araçlarını tezgah kurulum noktalarına kadar getirilebilme imkanı sağlamaktadır. Araçlarının tezgaha yakın olması ürün taşıma kolaylığı sağlamaktadır.

Tablo 3.2 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Pazarcı aracını tezgah noktasına kadar getirebilme imkanı	İklimsel şartlar
	Mekan şartlarının müşteri kayıpları oluşturması

- Pazar müşterileri

Pazar yerine gelen müşteriler, araçlarını park etmede sorunlar yaşadığı, yaya veya toplu taşıma ile gelenlerin ise dinlenme amaçlı oturma alanlarının olmayışından dolayı zorluklar yaşadıkları görülmüştür. Pazar müşterilerinin, pazar esnafı kadar olmasa da hava şartlarından etkilendiği, çocuklu ailelerin ise çocuklarını kötü hava şartlarında pazara getiremedikleri ve yalnız bırakamadıkları için de bu ihtiyaçlarını alternatif oluşumlardan karşıladıklarını belirtmektedirler.

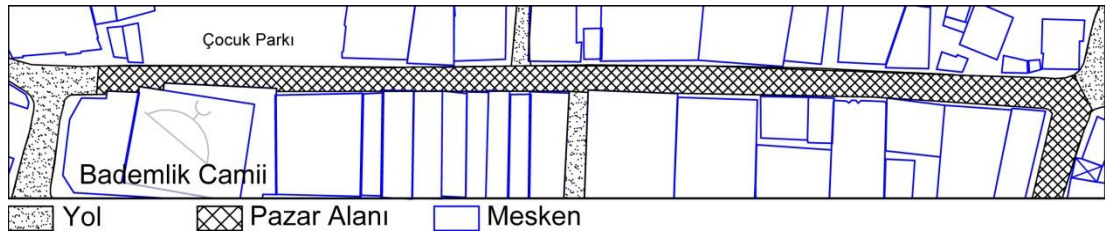
Mahalle içine kurulması, bölge konut sakinleri için ulaşım kolaylığı sağlamaktadır.

Tablo 3.3 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Yakın ve kolay ulaşılabilir olması	Otopark sorunları oluşması
	Dinlenme, oturma alanlarının olmaması
	İklimsel etkiler

3.2.1.2 Sütlüce Mahallesi Bademlik Semt Pazarı

Sütlüce mahallesi Bademlik semtinde Talip Paşa Arkası sokakta kamusal ortak alan olan, takribi 6 metre genişlikte, baskı beton yol üzerine sokağın başından yaklaşık 205 metre uzunluğunda, belediye denetimi altında haftanın perşembe günü kurulan semt pazarı, gün boyu belirlenen sokak üzerinde ticari eylemini gerçekleştirmektedir.

Şekil 3.11 Bademlik semt pazarının kurulum alanı.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturuldu.(05.03.2020)

- Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları

Pazarın kurulduğu Talip Paşa Arkası Sokak üzerindeki yapıların, imar durumuna baktığımızda ticari yapıların cami etrafında oluştuğu görülmektedir. Bunun dışında, sokak üzerinde bulunan yapılar bitişik nizam konutlardan oluşmaktadır. Bundan dolayı, mülkleri üzerinde ticari bir faaliyet yapamayacakları veya ticari bir faaliyet için kiraya veremeyecekleri için mülkiyetin pazar kurulduğu bir sokak üzerinde olması değerini arttırmamakla birlikte pazarın getirdiği bazı kısıtlamalardan dolayı ters etkisi olmaktadır.

Şekil 3.12 Bademlik semt pazarı.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Pazar kurulan sokağın, parsel çekme mesafelerinin bulunmadığı görülmekte ve Küplüce’de kurulan pazarda pazar esnafının sokak üzerindeki yapıların avlu duvarlarına yaslanırken Bademlik’te pazar esnafı, direkt evin duvarına yaslanarak tezgahlarını kurmak durumundadır. Bu da zemin kattaki konutların pencere önlerini ve kapı girişlerini engellemesi ayrıyeten gürültünün daha çok hissedilmesi gibi sebepleri getirmektedir.

Yine pazarın kurulduğu gün, evlerine ulaşımın kapanması mülk sahiplerinin herhangi bir acil durumda itfaiye, ambulans gibi araçların ulaşım sağlayamayacağı tespit edilmiştir.

Buna karşılık, sokaklarına pazar kurulan mülk sahipleri her hafta düzenli olarak taze, ekonomik kolayca hızlı bir şekilde ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler.

Tablo 3.4 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Pazar ihtiyaçlarını kolay karşılayabilme	Acil durumlarda ulaşımın engellenmesi
	Mülk kapı ve pencere önlerinin işgal edilmesi
	Gürültü seviyesinin artması
	Otopark sorunları oluşması

- Pazar esnafı

Bademlik semt pazarında hava şartlarının olumsuz etkileri, pazar kurulumu ve toplanmasının büyük efor sarf etmek gerektirdiği gibi olumsuz etkenler dışında Küplüce mahallesinde kurulan pazardan farklı olarak, sokağın dar olmasının pazar esnafının aracını tezgah kuracağı noktaya getirememesi ve pazar esnafının araçlarını park etmede zorluklar yaşaması pazar esnafı için diğer olumsuz etkenlerdir.

Pazar esnafı bu pazar yerinde de pazarın kurulduğu sokak üzerinde bulunan Bademlik camiinde gündelik tuvalet, ibadet gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Tablo 3.5 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Bu kısım için bir avantaj belirtilmemiştir.	İklimsel şartlar
	Mekan şartlarının müşteri kayıpları oluşturması
	Pazar esnafının otopark sorunu

- Pazar müşterileri

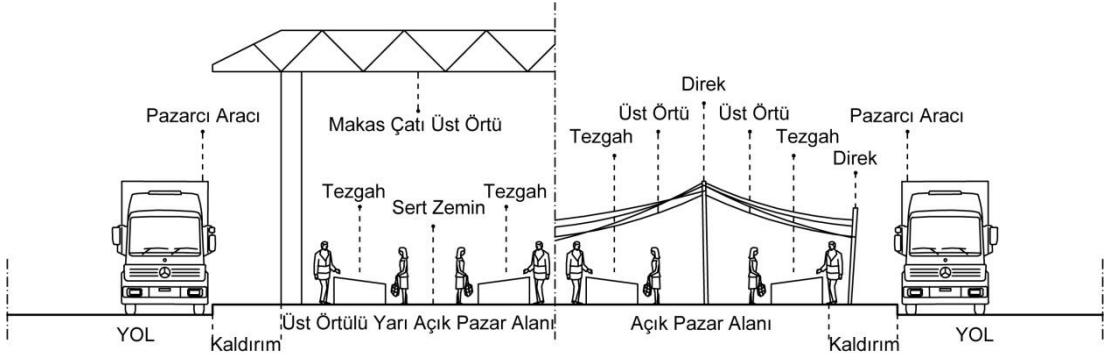
Müşteriler için herhangi bir park alanının bulunmaması, dinlenme ve bekleme amaçlı bir alanının olmaması, kötü hava şartlarından etkilenme gibi durumların müşteriler açısından olumsuz etkisinin yanında, karşılıklı iki tezgah arasında bulunan mesafenin az olmasından özellikle pazarın yoğun olduğu saatlerde rahat bir yaya akışının olmadığı, insanların birbirlerini bekleyerek ya da birbirlerine temas ederek hareket etmek zorunda olduğu görülmektedir. Bu durumun neticesinde getirmiş olduğu karışıklık, pazar müşterilerinin olumsuz etkilenmektedir.

Tablo 3.6 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Yakın ve kolay ulaşılabilir olması	Otopark sorunları oluşması
	Dinlenme, oturma alanlarının olmaması
	İklimsel etkiler
	Fiziki mesafe yakınlığı

3.2.2 Belirli Bir Alana Kurulan Semt Pazarları

Belediye tarafından belirlenen bir alan üzerine kurulan pazarlar, iki şekilde görülebilir. Bunlar üst örtüsü olan alan pazarları veya üst örtüsü olmayan alan pazarlarıdır. Üst örtüsü olmayan belirli bir alana kurulan pazarlarda yine pazar esnafı kendi usulleri ile hazır olan sert zemin üzerine sergi kurulumlarını ve üst örtü sistemlerini kurarak, satışlarını yaparlar. Üst örtü sistemi bulunan alanlarda, pazar esnafı sadece sert zemin üzerine sergilerini kurarak satışa başlayabilirler.

Şekil 3.13 Üst örtüsü olan alan pazarı ve üst örtüsü olmayan alan pazarı.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturuldu.(06.02.2020)

Belirli bir alana kurulan semt pazarlarından Ortaköy, Ulus Sosyete Pazarı ve Eyüp, İslambey semt pazarları örnekleri üzerinden yapılan saha analizleri ile iki pazar yerinde gözlem, incelemeler ve görüşmeler doğrultusunda kamusal alanın paydaşlarına olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme pazar alanı etrafında bulunan mülk sahipleri, pazar esnafı ve pazar müşterileri olarak üç tarafta incelenmiştir.

3.2.2.1 Ortaköy Ulus Semt Pazarı

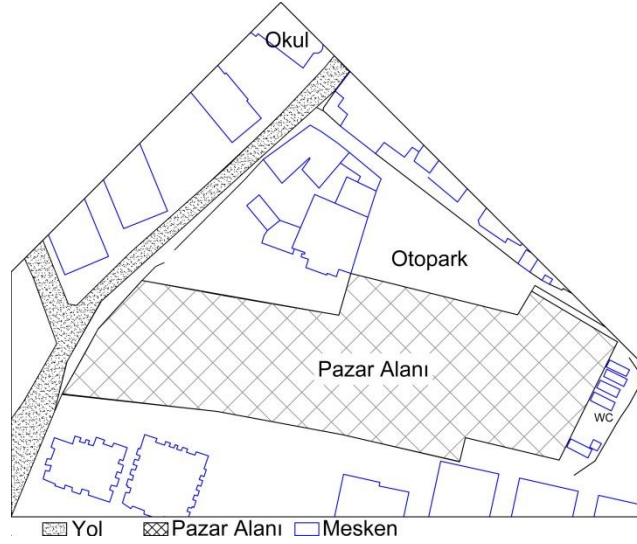
Levazım mahallesinde yaklaşık 6000 m² içindeki alan, haftanın perşembe günleri gün boyu pazar yeri olarak kullanılmaktadır. Eğilimli bir arazinin düzlenmesi ve istinat duvarları ile etrafı çevrilmesiyle oluşturulan pazar alanı, beton sert zemin ve onun üzerine dikilen direklerden oluşmaktadır. Bu direkleri kullanarak üst örtü oluşturan pazar esnafı, tezgah kurulumlarını da yaptıktan sonra satışlarına başlayabilmektedirler.

Şekil 3.14 Ortaköy Ulus Semt Pazar alanı, pazarın kurulmadığı bir gün.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturuldu.(06.03.2020)

Şekil 3.15 Ortaköy Ulus Semt Pazar alanı, pazarın kurulduğu gün.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturuldu.(06.03.2020)

Şekil 3.16 Ortaköy Ulus Sosite Pazarı kurulum alanı.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturuldu.(28.05.2020)

- Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları

Pazar alanın, imar durumuna ve çevresinde gelişen oluşuma baktığımızda, etrafında ve pazarın giriş yol cephesinde ticari yapıların olmadığı, çoğunlukla site konut yapılarından oluştuğu görülmektedir. Haftanın diğer günleri boş duran pazar alanı, pazarın kurulduğu gün sakin olan bölgeyi biraz canlandırmaktadır. Gürültü seviyesinin arttığı bu günde, bölgede ağaçların bol bulunması ve konutların pazar alanına çok yakın olmamasından dolayı oluşan gürültünün çevreye çok etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca pazar alanının bir kısmında bulunan otopark özellikle pazarın kurulduğu gün sokakta da oluşacak trafik yoğunluğunu engellemektedir.

Tablo 3.7 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Otopark bulunması	Bu kısım için bir dezavantaj belirtilmemiştir.
Bölgede ağaçların bol bulunması	
Yakın ve kolay ulaşılabilir olması	

- Pazar esnafı

Pazar esnafının pazar alanında bulunan direkler sayesinde üst örtü kurulum işlemleri daha kolay yapmaktadırlar. Pazar alanına rahatlıkla giriş, çıkışı sağlayabilen esnaf ürünlerine de rahat bir şekilde sergi kurabilmektedirler. Alanda bulunan tuvalet ve küçük bir çay ocağı da pazar esnafına hizmet vermektedir.

Kötü hava şartlarının etkileri ve pazar alanının etrafında beslenme ihtiyaçlarını giderebilecekleri bir yerin olmaması bu pazar alanının olumsuz etkenleridir.

Tablo 3.8 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Otopark olması	İklimsel şartlar
	Mekan şartlarının müşteri kayıpları oluşturması

- Pazar müşterisi

Pazar alanında bulunan küçük çay ocağı, pazarın kurulduğu günler pazar esnafına ve müşterilere açık alanda hizmet vermektedir.

Dinlenme, bekleme amaçlı bir alanının bulunmaması, kötü hava şartlarından etkilenme gibi durumların bu pazar yerinde de müşteriler açısından

olumsuz etkilerdir. Bunun yanında müşteriler için otopark alanının bulunması, olumlu bir etkidir.

Tablo 3.9 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Otopark imkanı	Dinlenme, oturma alanlarının olmaması
	İklimsel etkiler

3.2.2.2 Eyüp İslambey Semt Pazarı

İslambey mahallesinde yaklaşık 1000m² alana sahip emniyet otoparkı, haftanın cuma günleri gün boyu pazar yeri olarak kullanılmaktadır. Haftanın 6 günü otopark hizmeti veren alan, haftanın bir tam günü pazar esnafı ve müşterilerine tahsis edilmiştir. Zemini beton asfalt, üst örtüsü uzay makas sistemden oluşan alanda, pazar esnafının sadece tezgahını kurması ile satışlarına başlayabilmektedirler.

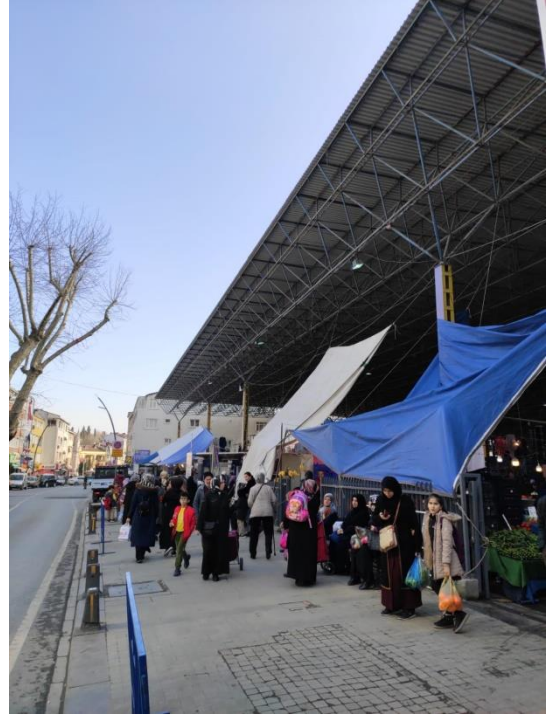
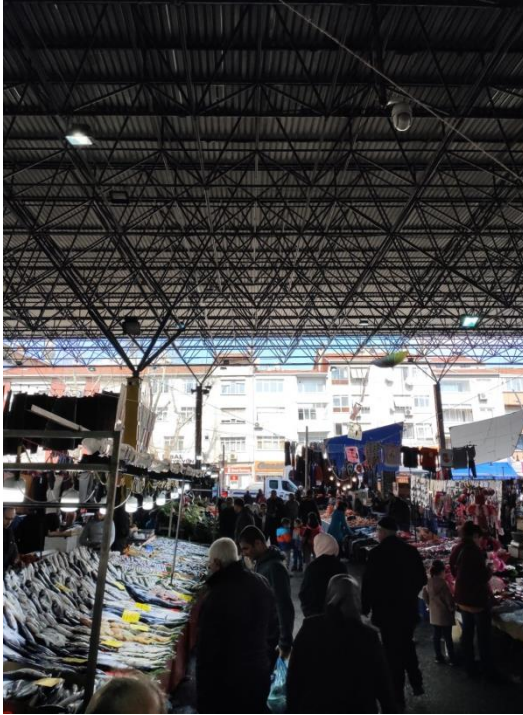
Şekil 3.17 Eyüp İslambey semt pazarı ve çevresi.

Şekil 3.18 Eyüp İslambey semt pazarı girişi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

- Mülk Sahipleri ve Sokak Kullanıcıları

Pazar alanının imar durumuna ve çevresinde gelişen oluşuma baktığımızda, pazar alanının girişinde bulunan cadde üzerinde yarı ticari yani zemin katların dükkan üst katların ise konut olduğu görülmektedir. Cadde üzerindeki bitişik nizam yapı stoku, ticari işlevi ile pazarı desteklemektedir. Böylelikle gün boyu orada bulunan pazar esnafı, çevre esnaflardan yiyecek içecek gibi ihtiyaçlarını karşılayabildikleri gibi müşterilerinde pazar dışındaki ihtiyaçlarını da bu esnaflardan karşılayabilmesi pazar alanının bulunduğu yeri bir çarşı konumuna getirmektedir. Bu durum mülk sahiplerinin mülkünde, ticaret yapma veya ticari olarak kiraya vermesi ile gelir kaynağı oluşturmakta ve aynı zamanda mülkiyetin değerini artırmaktadır. Pazarın çevre mülk sahiplerine bu yönden olumlu bir etkisi vardır.

Şekil 3.19 Pazar üst örtü sistemi.

Şekil 3.20 Pazarın kurulduğu gün sokak.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ulaşımı engellemeyen alan pazarları, pazarın kurulduğu gün o cadde üzerinde trafik yoğunluğunu artırmakta fakat ulaşım sağlanmaktadır. Herhangi bir acil durumda ambulans, itfaiye gibi önem arz eden araçların ulaşımını engellememektedir. Pazarın kurulduğu gün, diğer günlerden daha aktif ve kalabalık

olduğu için pazar kurulan gün, bölgede gürültü seviyesi artmaktadır. Fakat sokak aralarına kurulan pazarların sokak sakinlerine verdiği etki kadar fazla değildir.

Tablo 3.10 Mülk sahipleri ve sokak kullanıcıları için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Mülkiyet değer kazanımı	İklimsel şartlar
Yakın ve kolay ulaşılabilir olması	Otopark sorunu

- Pazar esnafı

Gün boyu yarı açık alanda hizmet veren pazar esnafı, pazar alanın üst örtüsü kendilerini direkt etkileyecek hava şartlarından korumaktadır. Üst örtü kurmalarını gerektirmeyen bu yarı açık pazar alanı, pazar esnafının işini bu yönde kolaylaştırmaktadır. Ancak pazar alanın kenar kısımlarında kalan pazar esnafı yarlardan gelecek yağmur, rüzgar, güneş ışığı gibi etkilere karşı yine de tedbirler almak durumdadır. Üst örtü, direkt etkiyen hava şartlarına koruma oluşturmuş olsa da soğuk veya sıcak hava şartlarında pazar esnafına rahat bir ortam sunmamaktadır. Bununla beraber, havanın çok soğuk olduğu veya çok sıcak olduğu zamanlarda, pazar müşterileri de daha korunaklı alternatif alışveriş mekanlardan ihtiyaçlarını karşıladıkları için müşteri kayıpları, dolayısıyla gelir kaybı yaşamaktadırlar.

Tablo 3.11 Pazar esnafı için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Pazar kurulumu daha kolay	İklimsel şartlar
Direkt etkiyecek, güneş, yağmur korunumu	Mekan şartlarının müşteri kayıpları oluşturması

- Pazar müşterileri

Pazar kullanıcıları, pazar yerine ait otopark olmadığı için araçları park etmekte sorun yaşamaktadırlar. Pazarın giriş cephesi önünde bulunan toplu taşıma durağı ise pazara toplu taşıma ile gelmekte büyük kolaylık sağlamakla birlikte alışveriş poşetlerini de taşıma zorunluğu getirmektedir. Pazar kullanıcıları için yarı açık üst örtülü pazar yeri sokak pazarlarına göre hem hava şartları hem güvenlik açısından daha avantajlıdır. Sokak pazarlarında, üst örtü direklerinin göçmesi veya parçalardan oluşan örtülerin pazar içine yağmur suyu akıtması daha muhtemeldir. Sokak pazarlarına göre alan pazarının daha planlı bir dizilime sahip olması ve doğrusal değil alansal yayılımın gerçekleşmesi müşterileri daha az yormaktadır.

Tablo 3.12 Pazar müşterileri için avantajlar ve dezavantajlar.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (18.05.2020)

Avantajlar	Dezavantajlar
Toplu taşıma ile entegrasyonu	Dinlenme, oturma alanlarının yetersizliği
Direkt etkiyecek, güneş, yağmur korunumu	İklimsel etkiler
Yakın ve kolay ulaşılabilir olması	Otopark

Tüm veriler tek tablo haline getirildiğinde, iklimsel etki, otopark ana sorunları oluşturmaktadır. İkincil düzeyde ise gürültü seviyesinin artması, dinlenme oturma alanlarının eksikliği olarak genel sorunları teşkil etmektedir. Günümüz semt pazarlarındaki mekansal olarak olumlu-olumsuz etkiler tablo 3.13’de verilmiştir. Bu tablodaki olumsuz etkiler mekansal kalite standartlarındaki eksiklikleri belirtmektedir.

Tablo 3.13 Açık semt pazarlarının kullanıcıları üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Günümüz Açık Semt Pazarları		
İklimsel Etki		(-)
Aydınlatma, Işık		(+)
Havalandırma		(+)
Pazar Programını Destekleyici Alt Programlar	Otopark	(-)
	Güvenlik	(-)
	Servis	(-)
Çevreye Verdiği Etki	Çevre Temizliği	(-)
	Ses, Gürültü	(-)
	Kamusal Alanı İşgal	(-)
Dinlenme Alanları		(-)
Pazar Yerlerine Erişim		(+)
Sosyal Mesafe		(-)
Sosyalleşme, Görüşme, Tanışma, Haber Alma		(+)

3.3 KAPALI PAZAR YAPILARINDA MİMARİ BİÇİMLENİŞ

Bu bölümde kapalı pazar yapılarının mimari biçimlenişini; mekan oluşumları, çok programlı işlevsellik, kentsel çevreyle ilişki, taşıyıcı sistem çeşitleri, doğal havalandırma, doğal aydınlatma gibi tasarım kriterleri ile ele alınmıştır.

3.3.1 Kapalı Pazarlarda Mekan Oluşumları ve Çok Programlı İşlevsellik

Semt pazarları için imar planlama programlarında, pazar yeri kullanım alanlarının ayrılması ile bu alan içinde bölge ihtiyaçlarına göre farklı işlevler ve farklı mekanlar oluşturulacaktır. Bu bölümde, gerek yeni kurulacak, gerekse kurulu bir çevre içinde yer alacak bir kapalı pazar yapısının ihtiyaç programı, kentsel çevre ile ilişkisi ve çok programlı yapı işlevselliği ele alınmıştır.

- Mekan İçi Planlama

Bir kapalı pazar yapısı için en temel şekilde oluşması gereken hacimler, pazar yönetmeliğinde belirtilen maddelere göre şu şekilde sıralayabiliriz;

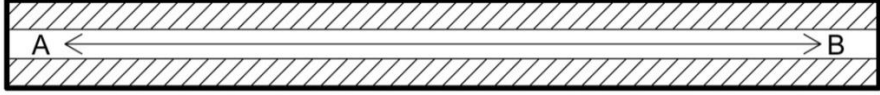
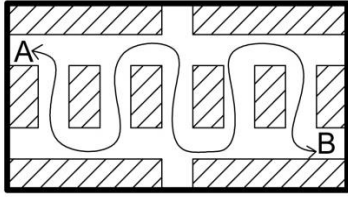
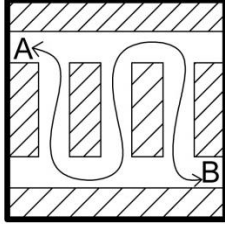

- Pazarcı satış alanı
- Tuvalet, lavabo
- Otopark
- İbadethane

Bu hacimlerin tasarımında, pazar satış alanı ana mekanı oluştururken, diğer hacimler ise bu mekana hizmet eden destek birimleri olacaktır.

Yapı plan tasarımlarında, tercih edilen üç temel geometrik form kare, dikdörtgen ve daire formlarıdır. Bu plan formlarından, eşya yerleşimi ve mekan kullanımında en rahat kare ve dikdörtgen formlarında oluşmaktadır.

Yapmış olduğumuz saha çalışmaları ve araştırmalarda hem geleneksel ticaret yapılarında hem de pazar yerlerinde plan oluşumları üç farklı formda görülmektedir. Bu formlar, sokak pazarları ve arastalarda doğrusal oluşurken, kapalı pazar yapıları ve bir alana kurulan açık pazarlarda kare veya dikdörtgen formlardan oluşmaktadır.

Tablo 3.14 Geleneksel ticari yapılar ve pazar alanlarında oluşan plan formları.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Plan Formları	
<p>Doğrusal Plan Formu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sokak ve cadde aralarına kurulan pazarlar - Arastalar 	
<p>Dikdörtgen Plan Formu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Açık alanlar - Kapalı Pazar Yapıları - Kapalı çarşılar - Bedestenler 	
<p>Kare Plan Formu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Açık alanlar - Kapalı Pazar Yapıları - Kapalı çarşılar - Bedestenler 	
<p> SATICI ALANI SİRKÜLASYON ALANI </p>	

Doğrusal plan formuna sahip olan sokak pazarları ve arastalarda mekan içi planlama, satıcı-sirkülasyon alanı-satıcı şeklinde doğrusal uzanmaktadır. Alansal dikdörtgen veya kare plan şemasına sahip ticari oluşumlar, satıcı-sirkülasyon alanı-satıcı-sirkülasyon alanı-satıcı olarak mekan içi planlamaya sahiptir. Doğrusal planlı bir yapının, iki nokta arasındaki uzaklık mesafesi, alansal plan şemasına göre daha fazladır. Bu durum, kullanıcının ulaşması gereken mesafeyi artırmaktadır. Alansal plan şemasında, kare formulu plan içinde iki nokta arasındaki uzaklık ise diğer iki şemaya göre en kısa mesafededir.

Şekil 3.21 Edirne Bedesteni, etrafını çevreleyen dükkanlar. (URL-17)

Şekil 3.22 Mısır Çarşısı, dış dükkanlar. (URL-18)

Açık semt pazarlarının plan şemasında, belirlenmiş net bir sınırlama ve katı bir formellik anlayışı görülmemektedir. Açık pazarlar esnek bir planlamaya sahiptir ve mekansal bir sınırlama olmadığı için kentsel çevre ile iletişim kurabilmektedirler. Geleneksel ticaret yapılarında da Eminönü Mısır Çarşısı ve Edirne Bedesteni örneklerinde görüleceği gibi plan şeması net bir sınırlama ve kapalılaşmaya gitmemiştir. Yapı çevresine sıralanan dükkan birimleri, yapının hem içini hem dışını canlı tutarken çevresi ile de iletişim kurabilmekte, böylelikle çevresinden yalıtılmış bir yapı olmaktan çıkmaktadır.

- Pazarıcı Satış Alanı / Düzlemsel Zeminin Oluşumu

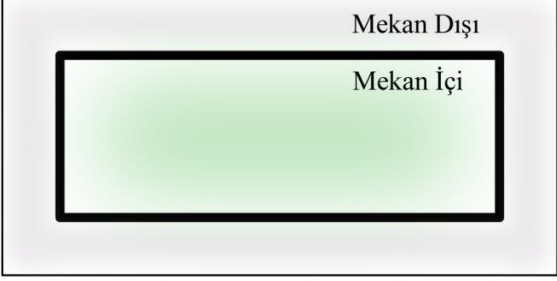
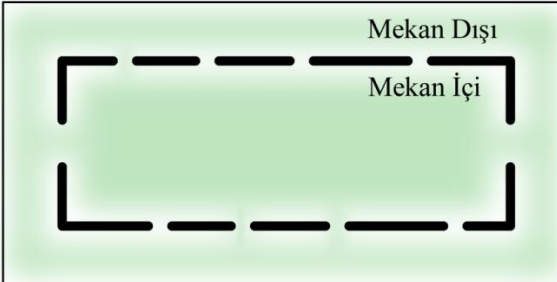
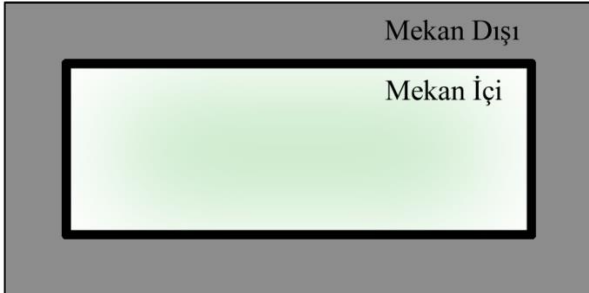
Pazarıcı satış alanı, pazarcılarının tezgahlarını kuracakları ve satış yapacakları alandır. Bu alanın oluşturulmasında, erişim kolaylığı tasarımın belirleyici etkeni olmalıdır. Yapılan gözlem, inceleme ve görüşmeler doğrultusunda pazar alanları insanların taşıma yaptıkları yerlerdir. İnsanlar pazardan yaptığı alışverişi elinde veya el ile kontrol edilebilen pazar arabaları ile evlerine taşıyarak götürmektedirler. Bu taşıma eylemi en rahat düz zemin üzerinde yapılabilmektedir. Fizyolojik olarak tabiatın hareketi düzlem üzerinde durağanlaşmaktadır. Su yeraltında iken yukarılara, zirvelere doğru yükselir, yerüstünde ise yer çekimine doğru hareket kazanır ve hızlanır, düzlem üzerinde ise yavaşlar ve durağan hale gelir. İnsan bedeninin hareketi ise düzlemlerde kolaylaşır ve maddelerin hareket kontrolünü en rahat düzlemler üzerinde sağlar.

Pazar alanları da geçmişten günümüze bir düzlem üzerinde oluşum göstermiştir. Yine günümüzde pazarlar, kent kotunda sokaklara veya alanlara kurulumları devam etmektedir. Kapalı pazar alanlarında oluşturulacak, geniş düzlem alanı;

- İnsan fizyolojisinin en rahat şekilde hareketini yapabilmesi
- Pazar alanının, kentsel çevre ile bağının kopmaması
- Doğa ile iletişim kurabilmesi

Başlıca sebeplerden dolayı, kent kotunda planlanması tasarımda önemli bir kriterdir. Kent kotunda, düz ayak olarak tabir edilen bir kapalı alan içinde haftanın bir günü yapılacak olan pazar alışverişi ve diğer günlerde farklı amaçlar için kullanılacak alanın farklı kat yüksekliklerinde oluşturulması düşey hareket yapılmasını gerektirecektir.

Tablo 3.15 Farklı kat yüksekliklerinde plan şemaları.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

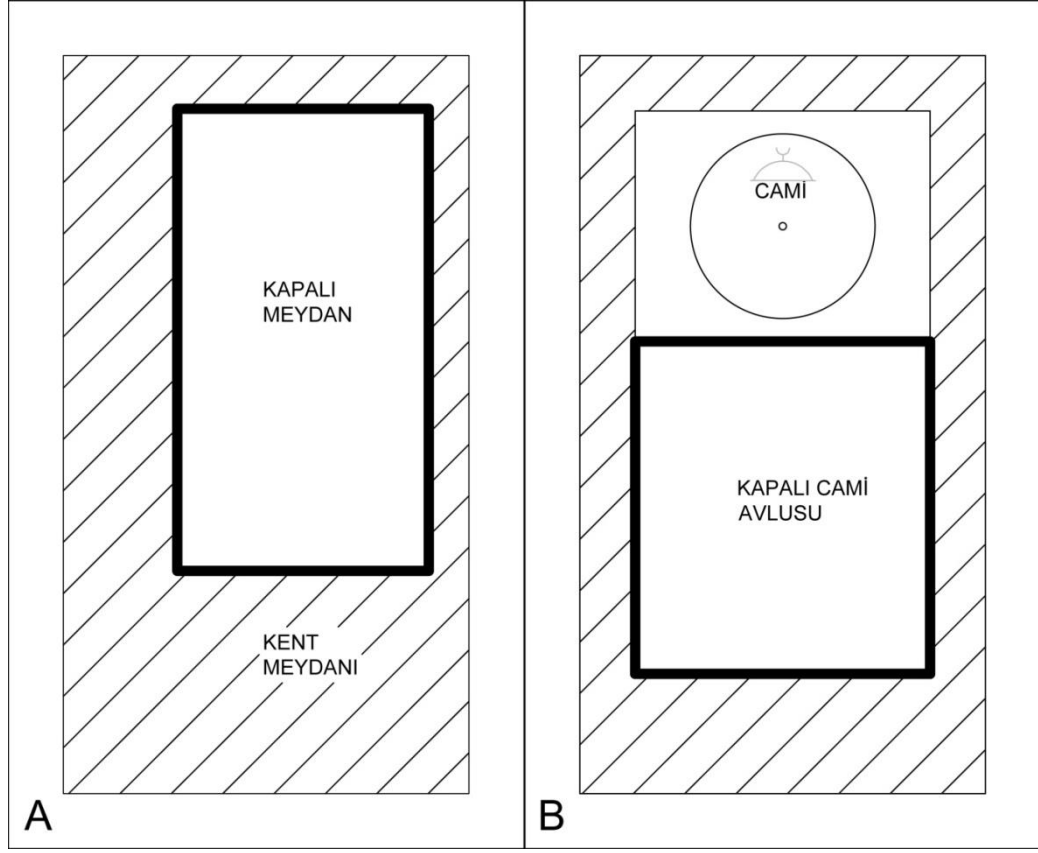
<p>Kent Kotu Üzerinde Kat Yükseklikli Kapalı Alan Planı</p>	 <p>Zemin kotu üzerinde oluşturulan kat yükseklikli kapalı alan çevresinden yalıtılmış, fiziki olarak sınırları belli hacimleşmeyi getirecektir. Bu sınırlanma çevre ile bağının kopmasına sebep olacaktır. Düşeyde hareket etme zorunluluğu getirecektir.</p>
<p>Kent Kotunda Kapalı Alan Planı</p>	 <p>Kent kotunda oluşturulan bir pazar alanı, kentsel çevre ile bağ kurabilen, düşey hareket gerektirmeyen, daha geçirgen bir sirkülasyon sağlayabilir.</p>
<p>Kent Kotu Altında Kapalı Alan Planı</p>	 <p>Kent kotu altında oluşturulan alan, kentsel çevre ile ilişki kuramayan, düşey hareket zorunluluğu olma gibi etkenlerin yanında doğal havalandırma, doğal aydınlatma gibi etkenlerde de kısıtlamalar getirecektir.</p>

- Çok Programlı İşlevsellik

Semt pazarları, düzenli olarak haftanın belirli bir günü satıcı ve alıcıların buluştukları ve ticari faaliyetlerini gerçekleştirdikleri yerler olarak, kapalı semt pazarlarında haftanın bir günü pazar kurulmaktadır. Haftanın belirli bir günü pazar kurulurken, diğer günlerde de yapının aktif kullanılması mekanın yaşarlılığına fayda sağlayacaktır. Yapı üretiminde, harcanan maliyetlerin en iyi şekilde geri kazanımını, oluşturulan mekanların aktif kullanımı ile sağlanabilmektedir. Pazar programı için oluşturulan düzlemsel geniş alan, haftanın diğer günlerinde kamunun aktif kullanabileceği programlar ile desteklenmesi yapıya işlevsellik katacaktır. Öztekin'e göre (2009) Eskişehir'de görülen semt pazarlarında kapalılaşma bir sınırlandırılmışlık getirmekle beraber pazar olmadığı günlerde yapının aktif kullanılmaması yok mekanlara dönüştürmektedir.

Geçmişten günümüze, kentsel yaşamın en yaygın kullanım alanı kentsel açık mekanlardır. Kentsel açık mekanların ise en etkin kullanıldığı yerler kent meydanlarıdır. Bu kent meydanları agora, forum, plaza, campo, piazza, grand place olarak adlandırılan ticari, sosyal, kültürel, siyasal bir çok amaç için kullanılan kamusal mekanlardır. Kentsel yaşamın odağında olan bu meydanlar kentlerin kimliğini, kişiliğini oluşturmuştur. Daha çok Avrupa kentlerinde bulunan meydanların, Doğan Kuban'a göre "Eski Türk kentlerinde genellikle meydan bulunmadığı" Avrupa şehirlerindeki belirgin meydan anlayışı ve bu meydanların işlevini Türk şehirlerinde cami ve cami avlularında karşılandığını toplumsal yaşantının merkezini camilerin oluşturduğunu belirtmiştir. Türk şehirlerinde cami ve cami avluları kamusal toplanma işlevini karşıladığı için meydan kültürü gelişim göstermemiştir(Özer ve Ayten, 2005).

Kapalı pazar yapıları için ayrılan parsellerin içinde oluşturulacak program, bölgenin ihtiyaçlarına göre geçmiş dönemden iki farklı referans alınarak günümüzde uygulanması şehri tamamlayan öğelerin (şehir imgeleri, meydan, sokak, avlu...) oluşmasını ve şehir kültürünün (gelenek, görenek, şehirlilik, şehirli olma bilinci ve şehirde yaşanan değerler) devamlılığını sağlayacaktır.

Şekil 3.23 Pazar alanı olarak ayrılan parsellerin farklı programlar ile birlikteliği
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3.23 A bölgesinde, pazar alanı olarak ayrılan parselin, bir kent meydanı peyzajı içinde oluşturulacak kapalı meydan birlikteliği gösterilmektedir. Yapı programında, haftanın bir günü kapalı pazar yeri olarak hizmet veren alan, diğer günlerde bölge halkının aktif, sosyal bir mekan olarak kullanabileceği kapalı kent meydanı işlevini görecektir.

Şekil 3.23 B bölgesinde pazar alanı olarak ayrılan bir parselin, cami programı ile birlikteliği gösterilmektedir. Cami avlusunda oluşturulacak bir kapalı yapı içinde ticari faaliyetler sağlanabilir. Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde ticari bölgenin cami ve etrafında gelişimi çarşılar, arastalar, bedestenler 2. bölümde yer almaktadır. Tarihte de ticari hayatın merkezinde yer alan, cami-ticari yapı birlikteliği kapalı pazar yapılarında güncel hayatın gereksinimlerine göre tasarlanması kültürel devamlılığı sağlayan, şehri tamamlayan öğelerin ticari, sosyal hayat birlikteliğini oluşturacaktır.

Bir kapalı pazar plan tasarımı için oluşturulacak, sabit programlı birimler ve çok programlı pazar alanı plan tipolojisi yapının aktif kullanımını sağlayacaktır. Pazar alanı, bir kapalı meydan görevi üstlenerek, pazar kurulmadığı diğer günlerde tören, kutlama, düğün, konferans, sportif faaliyetler, toplu yemek, sergi, gösteri vb. gibi çok amaçlı işlevi ile belediyelerin, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin organizasyonlarda adres olarak gösterebileceği bir mekan olurken, sabit programlı birimler bu pazar alanı içerisinde gerçekleştirilecek organizasyonları destekleyecek market, restoran, kafe, belediye hizmet birimleri, manav vb. gibi sabit birimlerin bulunması yapının aktif kullanılmasını, kamusal sosyal bir alan olmasını sağlayacaktır. Sabit birimler, ekonomik olarak kira gelirleri ile yapı ve çevresel peyzajının aktif giderlerine katkı sağlayacaktır.

- Otopark

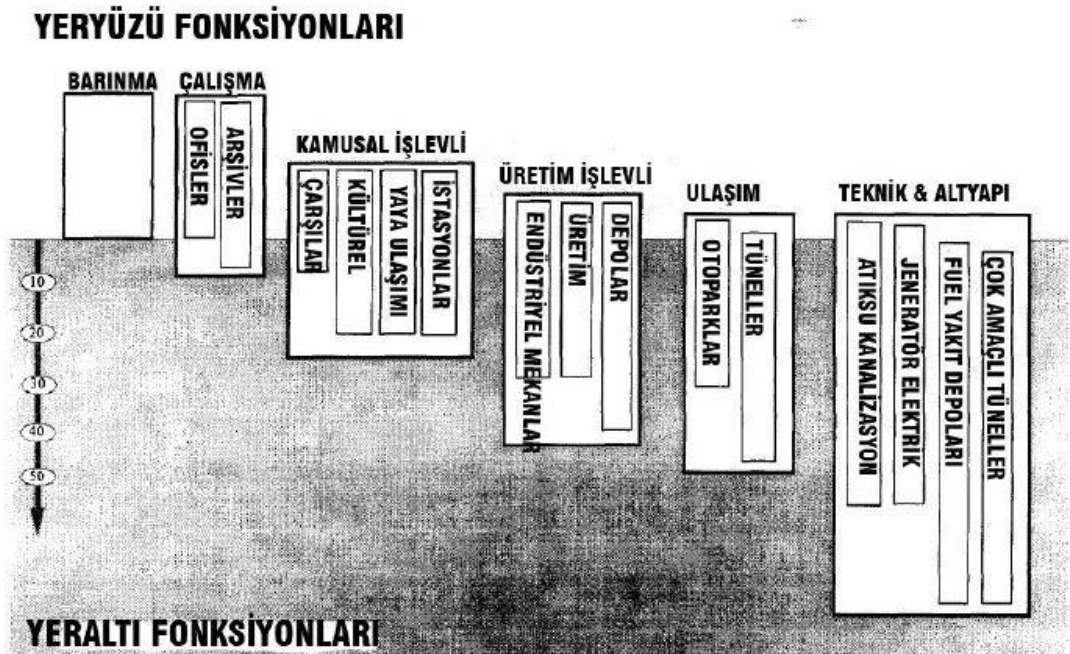
Şehirlerimizde, eski yerleşim bölgelerinde yolların günümüze kıyasla daha dar olduğunu bilmekteyiz. Günümüzde, şehir planlamalarında caddelerin, sokakların genişlemesinde en büyük etken motorlu araçların gelişerek çoğalması sebep olmuştur. Artık her evde en az bir tane olmak üzere aracı olmayan aile kalmamıştır. Motorlu araçların bu şekilde insanların hayatında yer edinmesi, insan nüfusuna oranla araç nüfusundan bahsedilir konuma getirmiştir. Araçların da bir nüfus teşkil etmesinin beraberinde, şehirlerde trafik ve otopark sorunları oluşmaya başlamıştır. Bu sorunların oluşmaması veya giderilmesi için mimarlar ve şehir plancılarına büyük iş düşmektedir. Hem araç kullanıcıları hem de ekolojik denge için akıcı bir trafik, kolay park edebilme gibi ihtiyaçların karşılanabilmesi tasarımcıların tasarım girdilerinden bir tanesi olması gerekmektedir.

Yeni üretilen kapalı pazar yapıları içinde otopark önemli bir tasarım kriteridir. Pazarın kurulduğu gün pazar esnafı, pazar müşterileri ve çevrenin ihtiyaçlarını karşılayabilen, pazar olmadığı günlerde kapalı mekanın kullanımına ve çevresine hizmet edebilecek bir otopark tasarımı erişebilirlik düzeyini artırarak kolaylık ve fayda sağlayacaktır.

Otoparkların oluşturulması için iki temel seçenek vardır. Bunlar;

- Yerüstü otoparkları
- Yeraltı otoparkları

“Underground Space in Land Use Planning” adlı makalede, yapıların işlevlerine göre yeryüzü ve yeraltı olarak kategorize edilmiştir. Barınma, çalışma ve kamusal fonksiyonlar yeryüzü, teknik alt yapı, ulaşım yer altı fonksiyonları olarak belirtilmektedir. Ulaşım başlığı altında otoparkları da yeraltı fonksiyonlarında olması gerektiği gösterilmiştir(İncesakal, 2011).

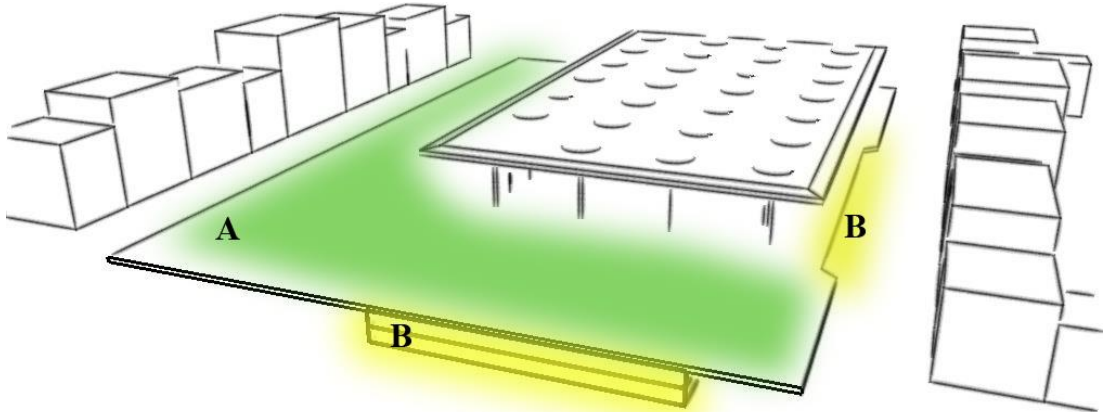
Şekil 3.24 Farklı fonksiyonların yeryüzü veya yeraltında planlanması. (İncesakal, 2011)

Yerüstüne oluşturulacak otoparklar için yapım maliyetleri düşük olmakla beraber kaplayacağı geniş alan arazi maliyetlerini getirecektir. Kentsel alanın kullanımı açısından, büyük bir alanın araçlar tarafından işgal edilmesi görüntü kirliliği oluşturacaktır. Ekolojik açıdan, açık havada bulunan araçların çevreye yansıtacağı ısı ve ışıkların kentsel ısı adası oluşumuna da etki yaratacaktır(İncesakal, 2011).

Yeraltına oluşturulacak otoparklar, yapım maliyetleri yüksek olmakla beraber arazi kullanımından tasarruf sağlamaktadır. Sert zemin oranını düşürerek, şehir

kotunda tasarlanan açık ve yeşil sosyal alanların oranı artacaktır. Görüntü kirliliği azalacaktır. Bu sebepler başta olmak üzere artan ulaşım, alt yapı ve otopark ihtiyaçları en temiz ve sürdürülebilir çözümle yeraltında oluşturulmalıdır(İncesakal, 2011).

Kapalı pazar yapıları için oluşturulacak otoparklarda pazar alanında yapılan alışverişlerin araçlara kolaylıkla taşınması ana amaç olacak şekilde otoparklara ulaşım kolaylığı önemli bir kriter olarak belirlenmelidir. Bunun yanında hem pazarcı esnafının hem de kapalı alanda yapılacak başka bir etkinlik için araçlarla getirilen malzeme veya ürünlerin kapalı mekanın içerisine kolay bir şekilde servis edilmesi sağlanmalıdır. Yapı çevresinde, belli miktarda otopark cepleri oluşturulması kısa süreli parklar veya indi bindi işlemleri için gereklilik arz etmektedir.

Şekil 3.25 A-Kent meydanı rekreasyon alanı B-Yeraltı otoparkı ve yol üstü cep otoparkı.

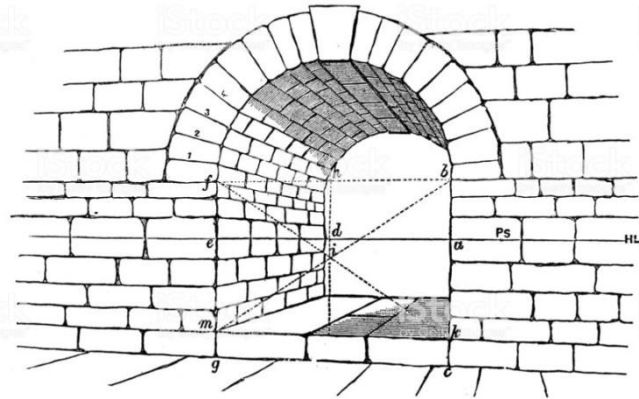
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Otopark hacminin yeraltına alınmasıyla sağlanan kentsel alan üzerinde, kapalı pazar yapısının etrafında bir rekreasyon alanı oluşumu açık, yarı açık mekanlar oluşturularak farklı aktivite alanları tasarlanabilir. Şekil 3.25 A- bölgesinde oluşturulacak kentsel yeşil alan gürültü ve kirliliği azaltma, kente estetik değer kazandırma, fiziksel konfor sağlama gibi faydalar sağlarken, oluşturulacak rekreasyonlar ile kapalı pazar yapısının yaşarlılığını artırılacaktır.

3.3.2 Taşıyıcı Sistem Tasarımı

Yapı üretim sürecinde ihtiyaca uygun tasarım formunu belirlemek ve bu formu ayakta tutacak taşıyıcı sistemi tasarlamak, mimari tasarımın ilk evresinde yer almaktadır. Bu bölümde, bilinen en yaygın taşıyıcı sistem ahşap, çelik ve betonarmenin gelişimi, kullanımı ve özelliklerinden bahsederek kapalı pazar yapıları için oluşturulacak taşıyıcı sistemlere fikir oluşturacaktır.

Taşıyıcı sistem daima mimari formu biçimlendiren, formun oluşumuna en etkin faktör olmuştur. Taşıyıcı sistemin oluşumunda kullanılan malzemenin, fiziksel ve kimyasal özellikleri yapı tasarımı için önemli bir etkidir(Dağılgan, 2019). Mimarlık düşüncesinin temeli olarak kabul edilen Vitruvius'un ilkel kulübesi biçimsel bir imge olarak zihinlere yer edinmiştir. Malzemeyi bağlamaya dayalı çatkıcılık sistemi ile oluşturulan ilkel kulübe bu sistemin öncüsü olarak gösterilmektedir. Taşıyıcı sistem olarak tuğla, taş gibi malzemelerin kullanımı ile yığma yapı sistemi oluşum göstermiştir. Yığmaya dayalı taşıyıcı sistemlerde eğrisel formlar oluşturabilen sistemleri ortaya çıkarmıştır.

Şekil 3.26 İlkel Kulübe-Çatkı Sistem. (URL-19)

Şekil 3.27 Yığma Sistem. (URL-20)

Taşıyıcı sistemlerin tarihsel gelişim sürecinde, malzeme teknolojisindeki gelişmeler ve yapı tasarımında yeni malzemelerin oluşmasına paralel yapı üslubu 20. yüzyıl modern mimarisine kadar hala eski üsluplar tekrar edilmekteydi, dönemin

anlayışı henüz yeterli modern prensiplere sahip değildi. 20. yüzyıl modern mimarisi malzemelerin potansiyellerini ortaya çıkarmıştır(Korkmaz, 2019).

Bir yapı tasarımı için seçilecek taşıyıcı sistem ve malzemesi bir çok etkene göre farklılık göstermektedir. Bu etkenlere doğru cevabı verebilmek için taşıyıcı sistem ve sistemde kullanılan malzemeleri iyi tanımak gerekmektedir. Malzemenin tarihini, doğasını ve ruhunu oluşturan kimliğini özümsemek tasarımcının malzemeyi doğru yerde doğru şekilde kullanmasını sağlayacaktır.

Günümüzde taşıyıcı sistem tasarımında betonarme, çelik ve ahşap sistem kullanımları görülmektedir. Bu sistemler bir yapıda tek malzemedен oluşmakla birlikte birden çok malzeme birlikteliği ile de oluşturulabilmektedir. Bunu bir köprü yapısında, ayakların suya dayanım sağlayan betonarmeden oluşurken açıklık geçilen kısmın çelikten yapılması gibi bir çok örneğini görebiliriz.

Ekolojik açıdan taşıyıcı sistemlerin, üretiminde ve kullanımında çevreye verdiği zararlar da göz önünde bulundurulmalı. Sürdürülebilir bir dünya için çevresel etkenleri en az olan geri dönüştürülebilir malzeme üretimleri tercih edilmelidir.

3.3.2.1 Ahşap Taşıyıcı Sistem

Ahşap, canlı bir organizma olan ağaçtan elde edilen lifli bir yapı malzemesidir. Ahşabın yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanması, betonarme ve çelik iskelet sistemlerinden daha eski bir tarihe dayanmaktadır. Tarihten bu yana ahşap karkas sistem ile bir çok yapı üretilmiştir. İlk çağda insanların ağaç çubuklarla yaptıkları çadırlarda barınma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Doğada bulunması, işlenip ihtiyaca uygun hale getirilmesi kolay olduğu için ilk çağlardaki insanların tercih sebebi olmuştur.

Endüstri devriminden sonra malzeme teknolojisindeki gelişmeler doğrultusunda, mimari anlayış belirli bir ölçüde özgürlük kazanmıştır. Gelişen ekonomi ve teknik imkanlar doğrultusunda, doğal ahşap yeniden yorumlanarak, ahşaptan yeni kompozit ürünler elde edilmeye başlanmıştır. Endüstrinin gelişimi ile yeni ifadeler kazanan ahşabın kullanım alanı farklı bir boyut kazanarak yapı inşa teknolojisine esneklik kazandırmıştır. Ahşabın çeşitli dış etkenlere karşı korunmasını sağlayan malzemelerin gelişimi ve kullanılmaya başlanması da bu döneme rastlar.

Kimyasal yapıştırıcıların gelişmesi ile ahşabın katmanlar halinde yapıştırılarak istenilen boyut ve şekillerde sağlam, hafif ve sürdürülebilir özelliklere sahip mimari strüktür elemanları üretilerek ahşap ulaşabileceği en pig noktalara ulaşmıştır.

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan tutkallı lamine ahşap, yapısal ve estetik açıdan yapım sektöründe önemli bir rol oynamıştır. Tutkallı lamine ahşap, performans özelliklerine göre özel olarak seçilmiş ve yerleştirilmiş ve daha sonra dayanımlı, nemden etkilenmeyen bir yapıştırıcı ile birbirine bağlanmış bireysel ahşap tabakalardan oluşmaktadır. Ahşap keresteler, lifleri birbirlerine paralel olacak şekilde bir araya getirilerek yapıştırılır. Laminasyon yönü tüm kerestelerin uzunluğuna paralel olarak çalışır. Bu malzeme ile döşeme kirişleri, çatı kirişleri, aşıklar, kolonlar, kafes kirişler vb. taşıyıcı elemanlar yapılabilmektedir. Tutkallı lamine ahşap malzeme, yatay, düşey ve eğimli elemanlar olarak tasarlanarak yapılarda yüksek yük taşıyıcı yapısal elemanlar olarak kullanılırlar. Tutkallı lamine ahşaptan yapılmış bir elemanın toplam kalınlığı yaklaşık olarak 15cm'den 180cm'e kadar yapılabilmekte ve 30m üzeri açıklıklar geçilebilmektedir(Mengeloğlu ve Kurt, 2004).

3. endüstri devrimi ile gelişen bilgisayar sistemleri mimari çizim ve modelleme konularında büyük kolaylıklar sağlayarak geliştirilen 3 boyutlu modelleme programları farklı tasarımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. 2013 yıllarından sonra 4. Endüstri devrinin başlamasıyla bilgisayarda modellenen tasarımların robotlara aktararak iş gücünü sıfıra indirmiş teknolojiler ile özgün organik formlarda üretimler kolaylaşmıştır. Tutkallı lamine ahşap üretiminin gelişmesi, yeni neme dayanımını ve mukavemetini artıran kimyasal yapıştırıcıların katkısının ardından 3. ve 4. Endüstri devrimlerindeki bilişim teknolojisinin gelişimi de özellikle üretimin kolaylaşmasında etkili olmuştur.

Tutkallı lamine ahşabın farklı yapılarda taşıyıcı sistem olarak kullanılmış örneklerini şu şekildedir;

- Oslo Havaalanı (2014)

Şekil 3.28 Oslo Havaalanı, tutkallanmış lamine ahşap kirişler. (URL-21)

Şekil 3.29 İç mekanda taşıyıcı sistem. (URL-22)

Dünyanın ilk BREEAM sertifikalı havaalanı olan yapının üst kirişleri tümüyle İskandinav ormanlarından elde edilen tutkallanmış lamine ahşaplardan oluşmaktadır. Taşıyıcı sistemde geri dönüştürülmüş çelik ve volkanik kül ile karıştırılmış çevre dostu beton da kullanılmıştır. Taşıyıcı sistemde tercih edilen karma malzeme seçimi ekolojik olarak, binanın karbondioksit emisyon oranını azaltmaktadır.

- Mistissini Köprüsü (2014)

Şekil 3.30 Mistissini Köprüsü. (URL-23)

Şekil 3.31 Tutkallanmış lamine ahşap taşıyıcı. (URL-24)

Haziran 2014'te tamamlanan Mistissini Köprüsü, Kanada'nın en önemli ahşap köprülerinden biridir. 160 metre uzunluğundaki tutkallı lamine ahşap köprü, Stantec tarafından tasarlanmıştır.

- Sheffield Winter Garden (2003)

Şekil 3.32 Sheffield Winter Garden, 2003 (URL-25)

Şekil 3.33 İç mekanda taşıyıcı sistem. (URL-26)

İngiltere’de yapılan proje Avrupa’nın en büyük kentsel cam seralarından biridir. İngiltere’nin en büyük tutkallanmış lamine ahşap binalarından biri olan yapı, dünyanın her yerinden 2000’den fazla bitkiye ev sahipliği yaparak küçük bir habitat ortamı oluşturmaktadır. Bu habitat ortamının tutkallı ahşap taşıyıcılar ile oluşturulması ortamın doğallığını adeta bütünleştirmiştir. Yere çelik mafsallı birleşimi ile basan taşıyıcı yükü bağlantı noktasından temele ulaştırmaktadır.

Tutkallı lamine ahşap sistemin avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Gerek strüktürel gerekse iç mimari dizaynda istenilen tasarımlar ve sınırsız formlar üretme imkanı sağlamaktadır.
- Masif ağaç malzemeden üretilecek yapısal ürünün boyutları doğada olduğu boyutlarla sınırlıdır fakat laminasyon sistemi ile istenilen boyut ve uzunlukta ürünler elde etmek mümkündür.
- Yapısal elemanların tasarımında, ihtiyaca göre kesit alanında değişiklik yapmak mümkündür. Yükün fazla geldiği yerde kesit alanını artırabilir az gelen kısımlarda azaltılabilir.
- Doğada hızlı gelişen ve farklı tür ağaçlardan yapılabilen laminasyon sistemi sürdürülebilirlik açısından ekolojiye zarar vermez.
- Depreme dayanıklıdır.

- Geniş açıklıkları geçebilme kabiliyetine sahiptir.
- Isı ve ses iletkenliği azdır.
- Yangına dayanımı yüksektir.

3.3.2.2 Çelik Taşıyıcı Sistem

Çelik, demir madeninin yapısına 1300°C’lerde karbon ilavesi ile oluşan bir alaşımdır. Demirin yapısına ilave edilen karbon, maddenin sertliği ve dayanımını arttırırken kırılganlığı da bu oranda artım göstermektedir. Yapısal alanda kullanımında ahşap ve betonarmeye göre daha yüksek ısı iletkenliğine sahip olması çelik malzemenin en büyük olumsuz özelliğidir. Yanmaz ve alev almaz bir malzeme olmasına karşın ısı iletkenliğinin yüksek olması yapının başka kısımlarında hasar oluşturabilir. Isı iletkenliğinin olumsuz etkilerinden korunması için ısı yalıtımı önlemleri alınması önem arz etmektedir(Dağılğan, 2019).

Endüstri devrimi sırasında demir endüstrisindeki teknolojik değişimler, yapı elemanı olarak çok sayıda ve ucuz demir üretimini olanaklı kılmıştır. Elastik oluşu, prefabrike yapım sistemine uygunluğu, çekme ve kesme kuvvetlerine karşı dayanıklı bir malzeme oluşu büyük açıklıkların kolaylıkla geçilebilmesine olanak sağlaması nedeniyle demir, yapı üretiminde yoğun olarak kullanılmıştır(Eren, 2014, s. 43). Köprü, fabrika, tren garları gibi yapılarda ihtiyaç duyulan geniş açıklıkları endüstri çağında çelik malzemenin yapılarda taşıyıcı olarak kullanılması ile çözüm sağlanmıştır.

Şekil 3.34 Gare Du Nord, Paris, 1984–Cephede geleneksel unsurlar iç mekanda çelik mühendisliği.

Endüstri devrimindeki gelişmelerle birlikte, çeliğin yapı üretiminde bu denli hızlı ve fazla kullanılması mühendislik yapılarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve mimariyi tehdit eder hale gelmiştir. Tarihsel bir geçmişi olmayan, bu yeni yapı malzemesinin kullanımında yine tarihsel unsurlara başvurularak mimarileştirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu durum 20. yüzyıl modern mimarisi ile değişim göstererek çeliğin yapı tasarımında daha avangard ve özgür ürünler ortaya çıkarmasını sağlamıştır.

Çelik taşıyıcılı bazı yapı örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Madrid Barajas Havalimanı (2005)

Şekil 3.35 Madrid Barajas Havalimanı, İç Mekan Renkli Çelik Taşıyıcılar. (URL-27)

2006 yılında Stirling mimarlık ödülünü kazanan Madrid Barajas Havalimanı taşıyıcı sistemi çelik strüktürden oluşturulmuştur. Yapıda taşıyıcı sistem gizlenmeden açık bir şekilde okunmaktadır. Taşıyıcı sistemin oluşturmuş olduğu çizgisel biçimler yapının formunu oluşturmaktadır. Dalgalı çatı formu eğik açılı çelik kolonlar ile zemine yük aktarımını sağlamaktadır. Özellikle iç mekanda taşıyıcı sistemin farklı renklerde boyalar ile boyanması estetik bir değer kazandırmıştır.

Şekil 3.36 Madrid Barajas Havalimanı dış cephe taşıyıcı sistem görünümü.(URL-28)

- Newyork World Trade Center Transportation Hub (2016)

Şekil 3.37 S.Calatrava, Newyork, 2016. (URL-29)

İspanyol Mimar Santiago Calatrava tarafından tasarlanan yapının, 2016 yılında inşası bitmiştir. Yapı, tasarımcıya göre serbest bırakılmış bir kuşun görünümünü vermektedir. Newyork'un merkezinde inşa edilen projenin heykelsi formu çelik strüktürün kazanabileceği özgür biçimsel görünümlere bir örnek oluşturmaktadır.

Yapıda taşıyıcı sistem olarak çelik malzeme kullanımının avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Yüksek basınca dayanıklı ve sünek bir malzemedir. Bu özelliği yapıyı sağlam ve güvenli kılar.

- Taşıyıcı kolon ve kirişleri, ahşap ve betonarme taşıyıcı sistemlere göre daha ince kesitlidir. Bu sayede geniş açıklıklar ince kesitli taşıyıcılar ile geçilebilir. İnce kesitli taşıyıcılar mekan kullanımında alan genişliği sağlayarak mekan kullanımını artırır.
- Malzeme hafifliği ve sağlamlığı sayesinde deprem yüklerine karşı dayanımı yüksektir.
- Yapım süresi hızlı ve kolaydır.
- Şantiye sürecinde iskele ve kalıp maliyetleri yoktur.
- Sürdürülebilirlik açısından geri dönüşümlü bir malzemedir. Kullanımı tamamlandığında sökülerek yüksek oranda geri dönüşümü sağlanabilir.
- Yapı formunda büyültme ve küçültme imkanları sunar. Yapı içeriğinde ekleme ve çıkarmalar ile farklı işlevsel iç mekan esnek planlama yöntemlerine imkan verir.
- Özellikle yüksek yapılar ve geniş açıklıklı yapılarda tercih edilen çelik taşıyıcı sistemler mimaride özgün ve alışılmadık tasarımların üretimine imkan sunar.

Başlıca dezavantajları da şu şekilde olduğunu söyleyebiliriz;

- Yüksek ısı iletkenliğine sahiptir
- İlk yapım maliyetleri yüksektir. Ancak geri dönüşümlü bir malzeme olması zamanla bu maliyeti düşürecektir.
- Ses iletkenliği yüksektir.
- Özellikle korozyona (paslanma) uğramaması için belli zaman aralıkları ile bakım gerektirir.

3.3.2.3 Betonarme Taşıyıcı Sistem

Beton agrega (kum, çakıl), çimento ve su ile oluşan bir yapı malzemesidir. Betonarme, eğilme ve çekme kuvvetlerine dayanımın artırılması için içine uygun şekilde çelik yerleştirilmiş betondur. Çeliğin yangına dayanıksız olması, nenden etkilenmesi, pahalı ve bakım gerektirmesi gibi zayıf yönlerini beton, betonun çekme kuvvetine dayanıksız olması zayıf yönünü çelik malzeme örterek, beton ve çeliğin avantajları betonarmede bütünleşmektedir(Yazıcı, 2019).

Ahşap ve çelik taşıyıcı sistemlerden daha yeni bir malzeme olan betonarme beton ve çeliğin birleşiminden oluşmuştur. Bu yeni malzemenin, ilk mimari örneklerinden olan St.-Jean De Montmartre kilisesi, taşıyıcı sistemlerin tarihsel gelişiminde çatki ve yığma sistemlerin geleneksel mimari dilini modernleştirerek sürdürülmesini sağlamıştır.

Şekil 3.38 St.-Jean De Montmartre kilisesi – Paris 1894. (URL-30)

Dünyada sudan sonra en yaygın kullanılan betonun, yüksek tüketimi sonucu sera gazı salınımları oluşmaktadır. Dünya üzerinde oluşan sera gazlarında, beton üretimi büyük bir paya sahiptir. Betonun uzun ömürlü ve dayanıklı olması, yapı sektöründe en çok tercih edilir malzeme haline getirmiştir. Ancak malzemenin üretimi esnasında açığa çıkan CO₂ miktarının sürdürülebilir bir gelecek için tehditler oluşturmaktadır(Güner, 2019).

Yapıda taşıyıcı sistem olarak betonarme malzeme kullanımının avantajlarını ve dezavantajlarını başlıca şu şekilde sıralayabiliriz;

- Betonarme taşıyıcı sistemi ahşap ve çelik taşıyıcı sistemlere göre daha ağır bir sistemdir. Bu ağırlığından dolayı deprem kuvvetlerinin yapıya etkisi daha yüksektir.
- Betonarme içeriğinde bulunan çimento dolayısı ile ahşap ve çelik taşıyıcı malzemelere göre daha çok CO₂ salınımına yol açmaktadır.

- Uzun ömürlü ve bakım gerektirmez.
- Üretim maliyeti ahşap ve çeliğe göre daha düşüktür.
- Ahşap ve çelik malzemelere göre çok daha az geri dönüşümlüdür.
- Isı iletkenliği düşük, yangına dayanımı yüksek bir malzemedir.

3.3.3 Havalandırma

İnsanoğlunun, en temel iki yaşamsal gereksinimi nefes alma ve vücut sıcaklığını korumaktır. Bu iki temel gereksinimin rahat bir şekilde karşılanması termal konforu oluşturur. Givoni, termal konforu sıcaklık veya soğukluğa dayalı olarak öfke veya rahatsızlık hissedilmemesi ve memnunluk içeren bir durum olarak tanımlamıştır. Fagner ise bireyin “termal olarak nötr olma durumu” yani bireyin “ne daha soğuk ne de daha sıcak istemeyeceği ortam olarak ifade etmiştir(Şenalp, 2019).

İnsan vücudu, harcadığı enerjiye bağlı olarak litrelerce su kaybetmektedir. Bu su, buhar olarak bulunduğu mekana verilmektedir. Buna bağlı olarak CO₂ miktarı ve sıcaklık artmaktadır. Mekan içinde oluşan, CO₂ 0.1%-0.15% miktarından fazla olmamalıdır(Knaack, U., Klein, T., Bilow M., 2007).

Havalandırma, mekan içerisindeki nem ve sıcaklık oranını dengelemektir. İnsan odaklı tasarımlarda havalandırma iki temel işleve sahiptir;

- İnsanın temiz ve rahat nefes alması
- Vücut sıcaklığının korunması

Vücut sıcaklığı, vücutta üretilen ısı ile tüketilen ısı arasındaki dengeyi gösterir. İnsan vücudunun, işlevlerini devam ettirebilmesi için belli bir sıcaklığa ihtiyaç vardır. Vücudun dayanabileceği çevre sıcaklığı %100 kuru havada 60 °C, %100 nemli bir havada ise 34,4 °C'dir. Ortam sıcaklığı bu değerlerin üzerine çıktığında, vücut sıcaklığı yükselmeye başlar. Ortam sıcaklığı çok düşük ise metabolizma yavaşlar, vücut sıcaklığı düşer(Anonim, 2012).

Termal konforu sağlamayan mekanlarda hoşnutsuzluk ve rahatsızlıklar başlar. Kişilerde görülen bu rahatsızlıklar “hasta bina sendromu” olarak tanımlanmaktadır. Dünya sağlık örgütü (WHO) 1982 yılında, bu hastalığın semptomlarını 5 maddede listelemiştir:

1. Göz, burun ve boğazda tahriş
2. Nörolojik veya genel sağlık semptomları: baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı, kusma, fiziksel ve zihinsel yorgunluk, hafıza kaybı, konsantrasyon eksikliği.
3. Deride gözlenen tahriş: deride kızarıklık, ağrı, kaşıntı ve kuruluk.
4. Nedeni belli olmayan aşırı duyarlılık reaksiyonları: astım olmayan kişilerde astım benzeri semptomlar, göz ve burun akıntısı.
5. Koku ve tat bulguları: koku ve tat duyusunda değişiklikler(Erdoğan Zeydan, Zeydan, ve Yıldırım, 2009).

Mekanlar, doğal veya mekanik olarak iki yolla havalandırılabilir. Mekanik havalandırmalar yapay sistemler bütünüdür. Merkezi veya bireysel kontrollü olarak çalışmaktadır. Kullanıcının ihtiyaçlarına göre dilediği zaman istediği ayarlamalara imkan vermektedir. Doğal havalandırma pencere havalandırması, şaft havalandırması ve boşluk havalandırmaları gibi yöntemlerle sağlanır(Knaack, U., Klein, T., Bilow M., 2007).

Yapı içi havalandırmada, mekanik havalandırma sistemleri ile havalandırılan mekanlar, doğal havalandırılan mekanlara göre insan sağlığını fiziksel, biyolojik ve düşünsel aktivitelerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Mekanik havalandırma sistemleri, harcamış olduğu enerji ve bu enerjinin çevreye olumsuz etkileri olurken, doğal havalandırma yenilebilir enerji kaynağı kullanımı ile çevreye zarar vermemektedir. Mekanik havalandırma sistemleri kurulum maliyetleri ve düzenli bakım gereksinimleri gerektirirken, doğal havalandırma sistemlerinin yapı tasarımı ile bütünlük sağlayarak ekstra büyük maliyetler gerektirmemektedir.

Dünya genelinde yapı iklimlendirmesi için kullanılan enerji, toplam kullanılan enerjinin yaklaşık %23'ünü oluşturmaktadır. Bu sebepten doğal havalandırma yöntemlerinin kullanılması, ekolojik mimaride önem verilmektedir(Büte, 2014).

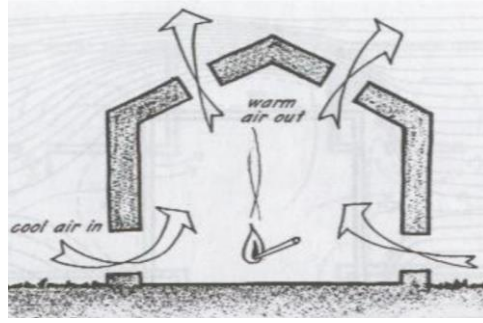
Doğal havalandırma rüzgar enerjisiyle oluşur. Rüzgar enerjisi, güneş ışınlarının karaları, denizleri ve atmosferi eşit olarak ısıtamaması ile yüksek basınç bölgesinden alçak basınç bölgesine doğru oluşan doğal hava hareketidir(Büte, 2014). Yapılarda doğal havalandırma yöntemleri yapının bulunduğu iklimsel şartlara göre farklılıklar göstermektedir. Bir yapı insan sağlığı, ortam nem oranı, yapıda küflenme gibi sebeplerden temiz hava sirkülasyonunun sağlanması şarttır. Özellikle sıcak-kuru iklimlere sahip bölgelerde havalandırma ekstra önem kazanmaktadır. Bu bölgelerde

yapı içi iklimsel konforu sağlayabilmek için rüzgar bacaları yaygın olarak kullanılmaktadır(Ghalib, 2014).

Sıcak havanın yükselmesi prensibine göre doğal havalandırma yöntemleri tepe pencereleri, rüzgar yakalama kuleleri, çatı pencereleri, kubbe ve delikli tavanlar, çift kabuklu cepheler ve rüzgar bacaları kullanılmaktadır.

Rüzgar bacaları iki şekilde çalışır;

1. Yapı içerisindeki havanın, ısınıp dış havadan daha hafif hale gelerek yükselmesi ve yükselen havanın, dış ortam hava akımı ile baca içerisinde vakum oluşturarak ortamdaki dışarı hava çekmesiyle oluşan sistemdir(Yaşa, 2004).

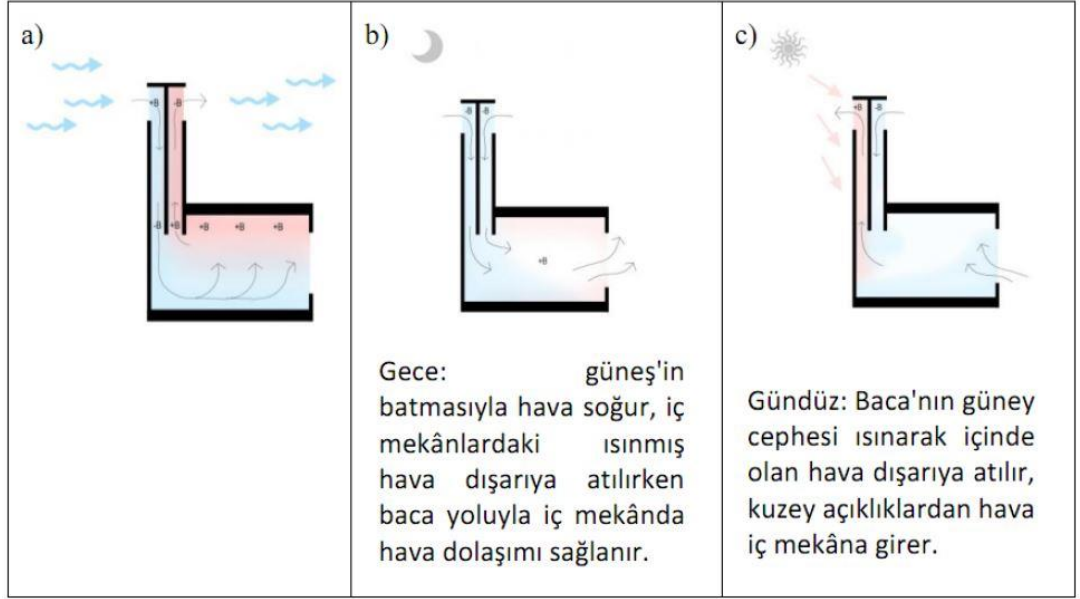

Şekil 3.39 Isınan havanın oluşturduğu akım. (Yaşa, 2004)

Şekil 3.40 Ömer Paşa Medresesi bacaları – Elmalı / Antalya. (URL-31)

2. İki bölümden oluşan baca, güneye bakan duvarının ısınmasıyla hava çıkışı olurken kuzey duvarındaki açıklıktan mekan içerisine hava girişi sağlanır. Bu şekilde sürekli bir hava sirkülasyonu oluşur(Ghalib, 2014).

Şekil 3.41 Rüzgar bacası çalışma ilkeleri. (Ghalib, 2014)

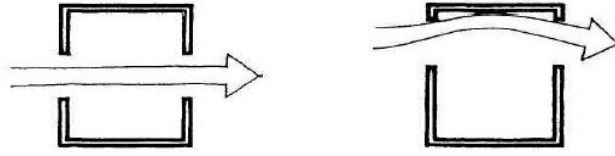

Şekil 3.42 Bir rüzgar bacası görünümü. (Ghalib, 2014)

Termal konfor için gerekli olan iç mekan hava kalitesi, hava hızı, bağıl nem, hava sıcaklığı olmak üzere üç etkene bağlıdır. Türkiye’de bu değerler hava sirkülasyon hızı 6 m/s’den az olması, sıcaklığın 16,7°C ile 24,7°C arasında olması, bağıl nem %30 ila %70 aralığında olması gerekmektedir. Bu üç faktörün birbirleriyle bağımlı olduğu için birlikte ele alınması gerekir. Türkiye’de nem, sıcaklık, hava hızına bağlı olarak iklimsel konfor koşulları hissedilen 17.0 – 24,9°C sıcaklık değeri aralığı olarak belirlenmiştir(Şenalp, 2019).

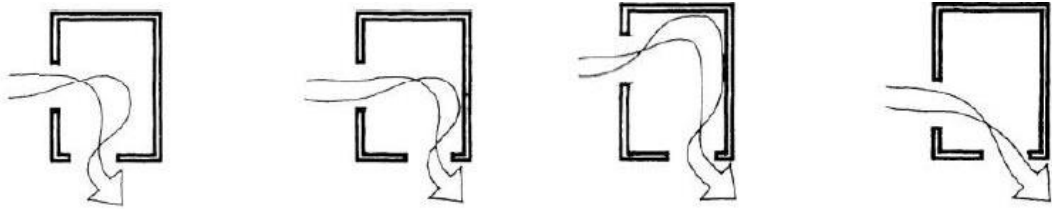
Mekan içi havalandırmanın, yeterli miktarda doğru ve sağlıklı olması aranmaktadır. İç ortam hava akışının, kontrollü olarak yapılması sağlanmalıdır. Kontrol edilebilir cephe açıklıkları ile havalandırma bacalarının birlikte kullanıldığı sistemlerde farklı hava şartlarında mekanın hava sıcaklığı, yüksek rüzgarlı hava koşullarında ortam hava hızı kontrol edilebilir. Bu şekilde dengeli havalandırma yapılabilir.

Cephe havalandırmalarında, cephelere açılan açıklıkların yeri ve büyüklükleri doğal havalandırmanın iç mekanda dolaşımını ve hızını etkilemektedir. Karşılıklı açılan açıklıklar arası oluşacak hava akım hızı yüksek olacaktır. Ancak mekan içerisinde homojen bir dolaşım sağlamayacak ve rüzgar koridoru oluşturacaktır.

Şekil 3.43 Karşılıklı açılan açıklıklarda hava dolaşımı. (Yaşa, 2004)

Cephelere açılan çapraz açıklıklar, mekan içinde hava dolaşımını daha homojen şekilde yapmasına sağlayacaktır. Bu şekilde, havalandırma daha yavaş ve sağlıklı olacaktır.

Şekil 3.44 Çapraz açılan açıklıklarda hava dolaşımı. (Yaşa, 2004)

Açık havada kurulan sokak pazarlarında, doğal hava sirkülasyonu oluşmaktadır. Sokaklardan, alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarlarının bu doğal hava sirkülasyonunu kontrollü bir şekilde sağlanması mekansal konforu sağlayacaktır. Doğal havalandırmanın kontrollü olarak sağlanması için doğal havalandırma kriterleri dikkate alınmalıdır. Farklı iklim bölgelerinde iklime uygun havalandırma yöntemleri seçilerek yapı ile bütüncül bir tasarım geliştirilmelidir.

3.3.4 Aydınlatma, Doğal Işık Kullanımı

Işık, herhangi bir somut cismin tanımlanmasındaki en önemli unsurdur. Işık olmadan görsel algılama yapamayız. İnsanların görsel algısı diğer duyuşsal algılarından daha etkin bir konuma sahiptir. Yapısal bir mekan içerisindeki ışığın aydınlatma yetisi, göz konforunu oluşturur. Bir mekânın çok aydınlık olması konforlu bir aydınlatma sağlandığı anlamına gelmez. İyi bir aydınlatmanın, dengeli bir oranda olması gerekir.

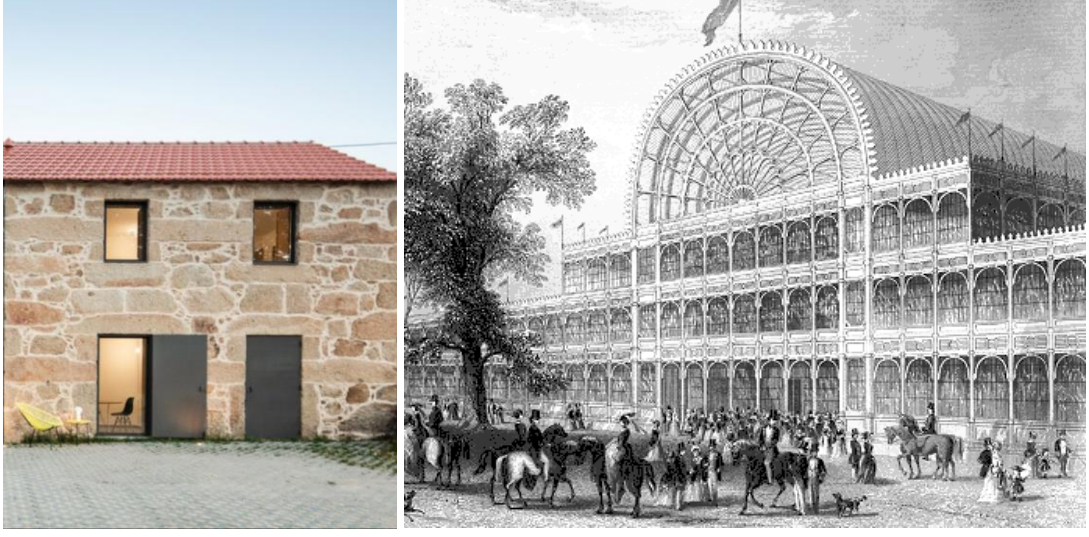
Uluslararası Aydınlatma Komisyonu (CIE), aydınlatmayı “çevrenin ve nesnenin gereği gibi görülmesini sağlamak amacıyla ışık uygulamak” olarak tanımlamıştır(Moazemi, 2013).

Aydınlatma iki şekilde yapılabilir;

- Doğal aydınlatma
- Yapay aydınlatma

Doğal aydınlatma, gün ışığı ile yapılmaktadır. Yapay aydınlatma, elektrik enerjisi veya kimyasal yöntemlerle yapılabilir. Bu bölümde, doğal aydınlatma sistemlerine ilişkin temel bilgilere ve bu sistemlerin tasarım ilkelerine yer verilmektedir.

Yapılarda, iç mekanın doğal ışık alabilmesi için yüzeylerine açıklıklar açılır. Açılan bu açıklıklar, mekanın kapalı izole bir hale gelmesi için saydam bir malzeme ile kapatılır. Bu saydam malzeme, çoğunlukla en yaygın kullanımı ile bilinen camdır. Özellikle 18. yüzyılda gerçekleşen endüstri devriminden önce yapılarda kullanılan yığma yapı tekniği oluşturulacak olan bu açıklıkları oldukça kısıtlamaktaydı. Yığma yapı tekniğine göre büyük aydınlatma boşlukları açmak yapı statüğünü güçsüzleştirmektedir. 18. yüzyılda, endüstri devrimi ile birlikte hayatın bir çok yerinde değişimler, gelişimler olmuştur. Bu değişim ve gelişimler yapılar üzerinde de etkisini göstermiştir. Özellikle yapılarda, çelik ve cam kullanım birlikteliği öne çıkmıştır. 19. yüzyılın neredeyse en görkemli yapısı olan Crystal Pallace genekselle yapı sistemlerinin dışına çıkarak farklılaşmıştır. Yapı, strüktürel olarak çatkıcılık sistemine dayanan çelik kolon ve çelik kirişlerden oluşmuştur. Cephede ise ilk kez duvar işlevini yüklenen cam, yapının maksimum saydamlığa ulaşmasını sağlamıştır.

Şekil 3.45 Bir yığma yapı pencere açıklığı. (URL-32)

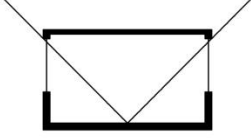
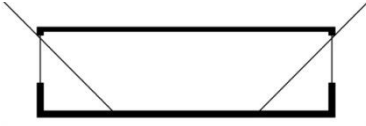
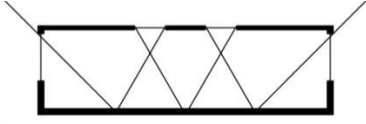
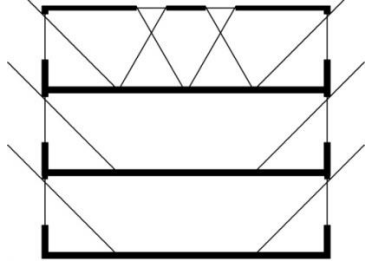
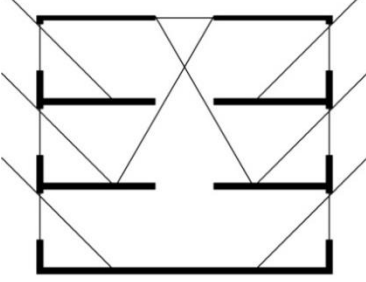
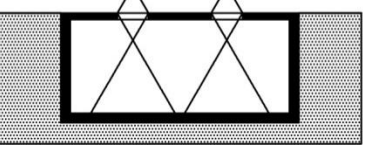
Şekil 3.46 Crystal Pallace 1851, Londra (URL-33)

Bir yapı hacminin doğal ışık kullanımı ile aydınlatılmasının, insan sağlığı ve verim düzeyinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Doğal aydınlatma, fiziksel ve psikolojik sağlığı korumakta, üretkenliği arttırmaktadır(Moazemi, 2013). Sürekli yapay aydınlatmaya maruz kalan bireylerde, başta d vitamini eksikliğinden kaynaklı olmak üzere farklı rahatsızlıklar ortaya çıkmaktadır. İnsan özü, doğaya ait olan bir varlık olmasından dolayı doğal hava, doğal ışık gibi yaşam etkenlerine ihtiyacı vardır. Bu sebepten dolayı mekan tasarımlarında doğal aydınlatma önemli bir kriterdir.

Güneş, doğal aydınlatma ve bir enerji kaynağıdır. Enerjinin son derece önem kazandığı günümüzde, iyi bir doğal aydınlatma tasarımı maliyet tasarrufu sağlamakla birlikte mekan içi iklimlendirme konforu sağlayarak yapı enerji tüketimini azaltacaktır. Bu da gelecek nesillere daha temiz bir çevre ve enerji kaynakları bırakımı sağlayacaktır(Moazemi, 2013).

Mekanlar tasarlanırken, gün ışığının alım yönleri ve miktarları göz önünde bulundurularak, yapı yüzeylerinde oluşturulacak saydamlıklar, iç mekan doğal aydınlatma konforunu sağlayacaktır.

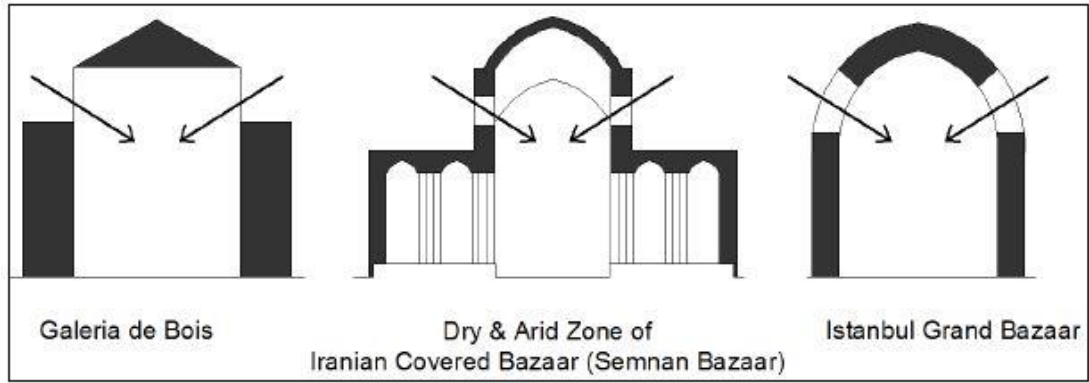
Tablo 3.16 Yapı yüzeyindeki saydamlıkların iç mekan doğal aydınlatma etkisi.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Işığın girişi kesit görünümü	Açıklama
	<p>İç mekan derinliği çok fazla olmayan yapılarda, cephelerde oluşturulacak saydamlıklar yeterli aydınlatma düzeyini sağlayacaktır.</p>
	<p>İç mekan derinliği fazla olan yapılarda, cephelerde oluşturulan saydamlıklar mekanın derinliklerinde yeterli düzeyde aydınlatmayı sağlamayacaktır.</p>
	<p>İç mekan derinliği fazla olan yapılarda, cephelerden gelen gün ışığının aydınlatmada yetersiz kalması durumunda, yapı üst yüzeyinde saydamlıklar oluşturularak doğal aydınlatma sağlanır.</p>
	<p>İç mekan derinliği fazla olan, birden fazla katlı yapılarda, üst yüzeyde oluşturulan saydamlıktan, gelen ışık diğer katlara ulaşamayacaktır.</p>
	<p>İç mekan derinliği fazla olan, birden fazla katlı yapılarda, üst yüzeyde oluşturulan saydamlık diğer katlarında aydınlatılması için galeri boşluğu açılarak, üst yüzeyden gelen ışığın diğer katlara dağılması sağlanır.</p>
	<p>Tamamen yeryüzünün altında olan veya dışa bakan cephesi olmayan hacimlerin, üst yüzeyinde oluşturulacak saydamlıklar ile mekan içerisinde doğal aydınlatma sağlanabilir. Işık kuyusu olarak adlandırılır.</p>

Tasarlanan mekanlarda, maksimum doğal ışık alımı değil göz konforu sağlayacak ideal, dengeli bir aydınlatma amaç olmalıdır. Doğal aydınlatmada, gün ışığı iki etken göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Bunlar güneşin ısı ve ışık etkisidir.

Güneş ışınları içinde bulunan, ultraviyole ışınlarının etkisiyle sürekli olarak bir yüzeye direkt çarpması sonucu yüzeylerde yıpranma, renk değiştirme gibi zararları olmaktadır. Yine bu ışınlar insan vücudu uzun süre maruz kalması sonucu çeşitli sağlık problemlerine yol açmaktadır.

Güneş ışığı hacimlere doğrudan veya yansıtılarak girer. Güneş ışınlarının, insan odaklı mekan tasarımlarında, direkt olarak içeri girmesi kapalı mekanda sera etkisi yaratacaktır. Özellikle sıcak iklim bölgelerinde bu etki kapalı mekanlarda sıcaklığı istenmeyecek düzeylere çıkartarak mekan içi sıcaklık konforunu olumsuz etkileyecektir. Yapı tasarımlarında, yapının yüzeyinde oluşturulacak geçirgen saydam yüzeylerin büyüklükleri, yönelimleri ve yapıda güneş kontrolünü sağlayacak gölgelendirme elemanlarının, güneş ışığının geliş açıları dikkate alınarak uygulanması gerekmektedir.

Şekil 3.47 Farklı yapılardaki doğal aydınlatma benzerliği. (Taghızadehvahed, 2015)

Taghızadehvahed (2015) farklı coğrafyalardaki kapalı çarşıların yapı içi doğal aydınlatma yöntemindeki benzerliklerini Şekil 3.47 ile göstermiştir. Çarşılarda doğal aydınlatmanın, çatı konstrüksiyonunda açılan açıklıklar ile sağlandığını belirtmektedir.

Açık havada kurulan sokak pazarlarında, doğal aydınlatma mekan konforu açısından pozitif bir etkidir. Sokaklardan, alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarlarının yine bu konforu sağlaması için doğal aydınlatma kriterleri dikkate alınmalıdır. Meyve, sebze gibi doğal ürünlerin satılacağı, insanların sosyalleşeceği kapalı pazarlarda, doğal aydınlatma koşullarının sağlanması, insan doğası ile uyumlu bir mekanı oluşturacaktır.

3.4 BÖLÜM SONU ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRME

Bu bölümde dünya üzerindeki güncel kapalı pazar yapı örnekleri ele alınmıştır. Bu örneklerin seçiminde kapalı pazar yapılarında mimari biçimleniş başlığı altındaki konu başlıkları dikkate alınmıştır. Seçilen her bir örnekte farklı konu başlıklarının uygulanmış haline dikkat çekilmiş ve bir tablo ile özetlenmiştir.

- Ninot Market

İspanya'nın Barcelona şehrinde bulunan bu yapı yapılış tarihi olarak daha eski bir tarihe dayanmaktadır. 2015 yılında Mateo Arquitectura mimarlık ofisi tarafından görünür hacmi değiştirilmeden, kullanım koşulları ve alanı iyileştirme çalışmaları yapılarak bugün ki görünümü kazandırılmıştır.

Şekil 3.48 Ninot Market güneş kırıcılı saydam cephe. (URL-34)

Günüşğının girişini kontrol etmek için yapıyı kaplayan yüzey değiştirilmiştir. Yapı çerperinde dışa dönük açılan küçük birimler için geliştirilen cephe sistemi geleneksel ticari yapılarımızdan arastaların kepenk sistemleri ile benzerlik göstermektedir. Arastalar iki bölüm olarak biri üste biri alta açılarak, üste açılan saçak, alta açılan tezgah işlevi gören kepenk sistemlerine sahiptir. Burada da birimlerin cephe sistemi açıldığında bir saçak işlevi kazandığını görmekteyiz.

Şekil 3.49 Dışa dönük hizmet veren yapı çerperindeki dükkanlar dizisi. (URL-34)

Yapı çerperisinde oluşturulan dükkanlar dizisi Mısıır Çarşısı ve Edirne Bedesteni'ndeki yapı çerperisinde dışa dönük hizmet veren dükkanlar ile benzerlik göstermektedir. Yapı çerperisine sıralanan dükkan birimleri, yapının hem içini hem dışını canlı tutarken çerperi ile de iletişim kurabilmekte, böylelikle çerperinden yalıtılmış bir yapı olmaktan çıkmaktadır.

Şekil 3.50 Saçak işlevi kazanan kepenkler. (URL-34)

Şekil 3.51 İç mekan giriş kısmı. (URL-34)

Proje hakkında mimarlık ofisinin yapmış olduğu açıklamada iç mekanı bir aktivite kovanı, bir şehir gibi olduğunu belirtmektedirler.

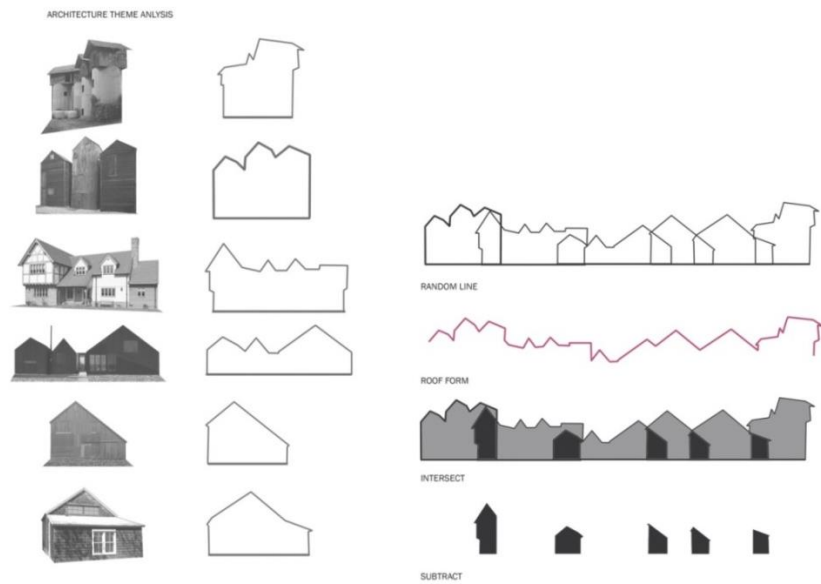
- Food Villa - Havalandırma - İmgesel Form

Tayland'ın Bangkok kentinde bulunan yapı I Like Desing Studio tarafından 2013 yılında yapılmıştır. İçerik programında pazar ve çarşı kombinasyonu sağlanarak hem sürekli hizmet veren kafe, restoran, alışveriş birimleri hem de belirli günlerde kurulan pazarlar ile yapı canlılığını her daim korumaktadır.

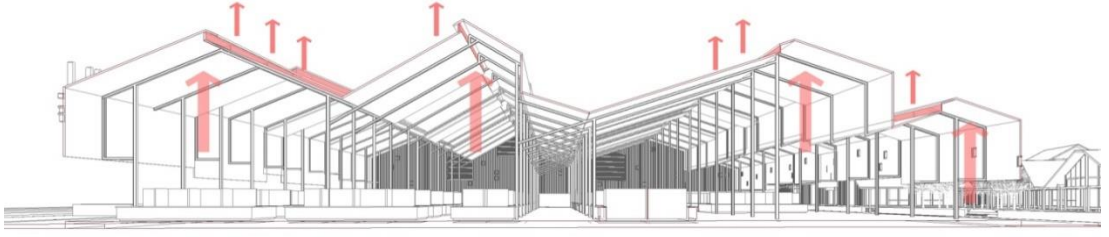

Şekil 3.52 Bölge silüetini yansıtan yapı formu. (URL-35)

Yapının oluşturmuş olduğu form, bölgede bulunan yapıların silüet çizgisinde oluşturmuş olduğu biçimin bir yansıması olarak, bölge yapı silüetine uyum sağlamaktadır. Yapının tasarımında yerele özgü, bilinç altı formların kullanılması ile imgesel bir kimlik oluşturmuştur. Yapı, bu özelliği ile denenmiş ve onaylanmışın yansıması olarak bölgedeki yapı imgelerinden farklılaşmayarak yerellik duygusunu kazandırmıştır.

Şekil 3.53 Yapı formunun oluşumu. (URL-35)

Şekil 3.54 Doğal havalandırma sistemi. (URL-35)

İnsan yoğunluğunun fazla olacağı yapılarda havalandırma önem arz etmektedir. Bu yapıda da havalandırma için beşik çatının mahya kısımlarından bir doğal havalandırma oluşturulmuştur. Böylelikle içeride oluşan dengeli hava sirkülasyonu, kullanıcılara ferah, sağlıklı bir ortam sunmaktadır.

- Cachan Kapalı Çarşı

Şekil 3.55 İç mekan görünümü. (URL-36)

Fransa'nın Paris kentinde 2014 yılında yapılan kapalı pazar kentsel yenilenmenin zarif ve dinamik bir örneğidir. Yeni yapılan metro hattı durağı üzerinde konumlanan bu kapalı pazar, pazara gelen müşterilerin ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Taşıyıcı olarak ahşap makas sistem kullanılan yapıda 30 metre açıklık geçilmiştir. İç mekanda kullanılan tavan renklerini tasarımcılar, yeşil ve sarı

yapının hafifliğini vurgular ve tezgahlardaki ürünlerle etkileşim kurarlar şeklinde yorumlamıştır. Kapalı pazarın üzerini kaplayan çatı örtüsünde açılan üçgen ışıklıklar sayesinde doğal aydınlatma da sağlanmıştır.

Şekil 3.56 Yapı dış görünümü. (URL-36)

- Baltic İstasyon Pazarı (2017)

Şekil 3.57 Yapı formu. (URL-37)

Tarihi bir tren istasyonu olan yapı 2017 yılında yeniden işlevlendirilerek Baltic İstasyon Pazarı adını almıştır. Mimarları tarafından tasarımın amacı çağdaş ve çeşitli bir pazar yeri oluşturmak aynı zamanda demiryolu yolcularından yerel sakinlere, gençlerden, turistlere ve bölgeden geçen herkese mümkün olan en geniş hedef kitleyi çekmek için önceden var olan yapıya işlevler ekledik şeklinde özetlenmiştir.

Yapıda oluşturulan, yarı açık ve kapalı alanlarda pazar kurulumları olurken fırıncılar, tatlı dükkanları, baharat dükkanları gibi işletmeler için de tasarlanmış ahşap kiosklar bulunmaktadır. Yapı programında yemek ve oturma için rahat alanlar, çocuk oyun alanları, kafe ve restoranlar da bulunmaktadır.

Şekil 3.58 Yarı açık alan pazar kurulumu. (URL-37)

Şekil 3.59 Yapı iç mekan görünümü. (URL-37)

- Shengli Market (2019)

Şekil 3.60 Shengli kapalı pazar. (URL-38)

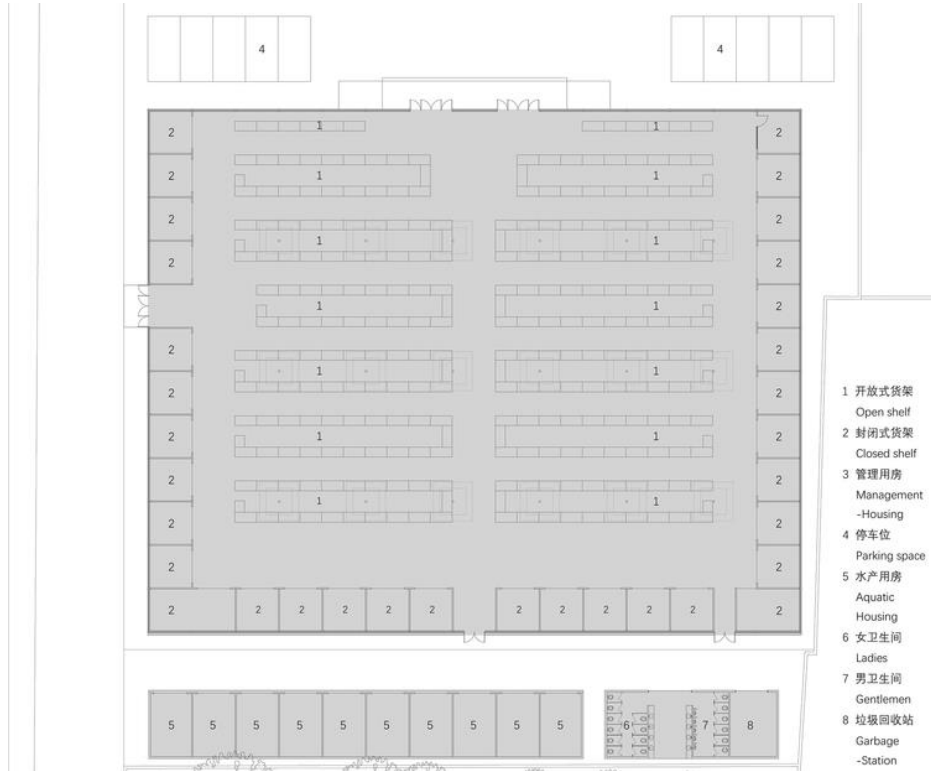
Çin'in Puyang şehrinde bölgenin kapalı pazar yapısı kentsel yenilenme sürecine girmesi ile insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için, eskisinin yerine geçebilecek bir pazar yapısı olarak Shengli Market 2019 yılında yapılmıştır.

Motorlu taşıtların hayatımızda büyük bir yere sahip olmadığı dönemlerde yapılan eski pazar trafik sıkışıklıkları, kirlilik, dağınıklık gibi sebeplerin giderilmesi için yeniden yapılandırma gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Bu süreçte eski pazarın

karşısında bulunan boş alanda geçici bir kapalı pazar yapısı inşa edilmiştir. Hızlı bir inşa süreci ve düşük maliyetle yapılan yapı görevini tamamladıktan sonra geri dönüştürülebilir şekilde tasarlanmıştır. Kare plan şemasına sahip olan yapının etrafını birimlerden oluşan kapalı dükkanlar çevrelerken orta alanında pazar kurulumu için tezgah düzeni planlanmıştır.

Şekil 3.61 İç mekan görünümü. (URL-38)

Şekil 3.62 Plan şeması ve mekan organizasyonu. (URL-38)

- Marly-Le-Roi Pazarı

Şekil 3.63 Kentsel yeşil alan ve kapalı pazar birlikteliği. (URL-39)

2014 yılında Fransa’da yapılan bu yapı 16400 m2 kapalı pazar alanı ve çevresiyle birlikte tasarlanmıştır. Yapı, özellikle yeşil çatı uygulamaları ve çevresindeki peyzaj çalışmaları ile kentsel yeşil alan bölgesi haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik açısından şehrin merkezinde oluşturulan bu yeşil alan hava sirkülasyonu, fiziksel konfor sağlama, kente estetik değer kazandırma, hava kirliliğini azaltma gibi başlıca fiziksel ve ekolojik işlevlere sahip olmakla birlikte, bir ticaret yapısı olan pazar programı ile birleştirilmiş kent merkezinde oluşturulan bir kapalı pazar örneğidir.

Şekil 3.64 Yapı dış görünümü. (URL-39)

Şekil 3.65 Üst yüzey aydınlatma açıklıkları. (URL-39)

Dünya üzerinde farklı noktalardan seçilen projelerin tümüne bakıldığında;

- Ninot Market'in güneş kontrollü cephesi ile doğal aydınlatma sağlaması, yapının etrafında oluşturulan dışa dönük küçük birimler için geliştirilen cephe sistemi ve geleneksel ticari yapıları ile gösterdiği benzerlik
- Food Villa; yapının form tasarımının bir kimlik oluşturması, doğal aydınlatma ve doğal havalandırma sistemlerinin tasarımda yer bulması, yapı yaşarlılığını arttıran programlar ile desteklenmesi
- Cachan Kapalı Çarşı; yapının konumu toplu taşıma ile entegre olan bir noktada belirlenmesi, strüktürel olarak ahşap taşıyıcı sistem kullanılması, doğal aydınlatma için tepe ışık pencereleri tasarlanması
- Baltic İstasyon Pazarı; yarı açık, kapalı mekan hacimleri, yapı programına eklenen birimler ile geniş bir insan kitlesine hitap etmesi mekanın sürekli aktif kullanımı
- Shangli Market; mekan planlaması, düşük maliyetle hızlı bir şekilde bölgenin ihtiyacını giderecek bir yapı olması
- Marly-Le-Roi Pazarı; yapı, çevresiyle beraber bir bütün olarak tasarlanması, kentsel yeşil alan bölgesi olarak pazar programı ile birleştirilmesi, cephedeki güneş kırıcılar ve çatı aydınlatmaları ile doğal aydınlatmanın sağlanması başlıca dikkat çeken kriterler olmakla birlikte, bu yapılardaki genel tasarım kriterleri tablo 3.17'de listelenmiştir.

Tablo 3.17 Dünya üzerindeki seçilmiş kapalı pazar örneklerinin tasarım kriterleri.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

	Ninot Market	Food Villa	Cachan Kapalı Çarşı	Baltic İstasyon Pazar	Shangli Market	Marly Le-Roi
Kent Kotunda Pazar	+	+	+	+	+	+
Çok Programlı	+	+	+	+	+	+
Termal Konfor	+	+	+	+	+	+
Doğal Aydınlatma	+	+	+	+	+	+
Doğal Havalandırma	+	+	+	+	+	+

4.BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma sonucunda, sürdürülebilir bir kapalı pazar yapı tasarımı için hazırlanan tasarım kriterleri ve mekansal çözüm önerilerinden faydalanarak, bu ölçütleri uygulamak isteyen kurum, kuruluş ve bireylerin yararlanabileceği basit ve anlaşılır bir öneri ölçüt setinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Değişen ve gelişen dünya şartları ve hizmet sektöründe oluşan mekansal kalite standartlarını karşılamakta geri kalan semt pazarları, müşteri kayıpları yaşamaya başlamıştır. Özellikle kurumsal zincir marketlerin gelişimi, semt pazarlarındaki haftalık pazar alışverişi olgusunu azaltmış, sayısal artışı ile mahallelere kadar varlığını göstermeye başlamıştır. Ancak semt pazarları ucuz olma, ürünlerin taze olması, çeşitliliğin fazla olması, sosyal bir ortam olması gibi sebeplerden dolayı halen alternatiflerine karşı üstünlüğünü sürdürmektedir. Semt pazarlarının, mekansal iyileşme çalışmaları ile pazar esnafının kazancının artmasını sağlanacak ve her gelir düzeyinde insana hitap edebilecektir. Özellikle ülkemizde kurumsal market zincirlerinin, yabancı sermayeler tarafından yönetilmesi göz önünde bulundurularak, semt pazarlarına daha iyi imkanların sunulması, ulusal ekonomi açısından önemli bir fayda sağlamakla birlikte, çağımız kapitalist sisteminde zengin fakir arasında açılan makas aralığı zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olduğu sistemi de engelleyecektir. Bu manada semt pazarları, belirli tek büyük zengin firmalara değil, bir çok küçük esnafın kar ettiği ve tüm kar payını büyük firmaların almadığı, dünya eşitliği için büyük bir öneme sahiptir. Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde bu konuya eğilmiştir. Dünya üzerindeki eşitsiz gelir dağılımına dikkat çeken kurum, bu eşitsizliğin giderilebilmesi için yeni fikirler, projeler üretilmesini desteklemektedir. Bu açıdan semt pazarlarının, mekansal iyileştirme projeleri ile kullanıcıların sağlıklı, rahat, temiz ortamlarda ticari işlevini yapmalarını sağlayarak, üst gelir grupları içinde tercih edilir hale getirilmelidir.

Tüm dünyada, hızla gelişen teknolojik alışveriş sistemleri sayesinde bir çok sektörde sanal mağazalar üzerinden alışverişler adrese teslim olacak şekilde oturduğumuz yerden sipariş edilebilmektedir. Ancak Tüsiad 2019 e-ticaret verilerine göre insanların, gıda ürünlerini sanal alışveriş yöntemi ile satın alma eğiliminin çok fazla olmadığı anlaşılmıştır. İnsanlar, özellikle meyve, sebze gibi ürünleri bizzat seçerek, görerek satın almayı tercih etmektedirler. Bu sebeple, gelişen teknolojiyle bir çok sektörde markaların reel mağazalardan, sanal ortamlara geçtiği çağımızda haftalık pazarlar varlıklarını sürdürecektir ve daha uzun yıllar boyunca insan hayatında önemini yitirmeyecektir. Dolayısıyla, semt pazarları için yapılacak mekansal yatırımlar, uzun yıllar kullanılacak ve halka hizmet verecek yerler olacaktır.

Devletimizin, kamusal yapı politikalarında, önem ve değer verdiği başta sağlık alanında şehir hastaneleri, spor alanında yeni şehir stadyumları, kültür ve sanat alanlarında millet kütüphaneleri, millet kütüphaneleri, kentsel peyzaj alanında millet bahçeleri gibi projelerin yanında bir sosyal mekan, bir ticaret merkezi, bir kamusal toplanma alanı olarak çok programlı içeriğe sahip “yeni kapalı şehir meydanı” yapıları oluşturularak, bu kapalı meydanda haftanın bir günü pazar kurulurken, diğer günlerde de tıpkı eski dönem agoralarda olduğu gibi halkın aktif kullanabileceği, gerektiğinde resmi bayramlarda kötü hava şartlarında törenlerin yapılabileceği, Ramazan aylarında toplu iftar masalarının kurulacağı, kermeslerin yapılabileceği gerektiğinde düğün organizasyonlarının yapılacağı, siyasi liderlerin halka sesleneceği, bazen fotoğraf, resim sergilerinin kurulacağı, belediyelerin ve sivil toplum örgütlerinin yapacağı etkinliklerde adres olarak gösterebileceği, bu kapalı meydan ve etrafında bu meydanı destekleyecek, eski dönem arasta, bedesten plan tipolojisindeki gibi sıra dükkanlardan oluşacak birimlerin, yapıya dahil edilmesi ile şehirlerde, beldelerde üretilecek bu “yeni kapalı şehir meydanı” yapıları şehirlinin kullanabileceği yeni alternatif bir mekan olacaktır. Bir bakıma, yeni tip kapalı agora ve Osmanlı geleneksel ticaret yapılarının birleşimini oluşturacak bir yapı tasarımı olarak yaklaşılmalı ve yere bölgeye uygun tasarlanmalıdır. Bu yapıyı oluştururken, mekan oluşumları, çok programlı işlevsellik, kentsel çevreyle ilişki, taşıyıcı sistem, doğal havalandırma, doğal aydınlatma gibi tasarım kriterleri dikkate alınmalıdır. Sonuçta sağlıklı, rahat, temiz ve işlevsel bir yapı ürünü ortaya çıkarılmalıdır.

Yeni bir yapı çeşidi olan kapalı semt pazarlarının, nasıl tasarlanması gerekir, günümüz semt pazarlarının ihtiyaçları nelerdir, geçmiş dönem ticaret yapılarından hangi referanslara ulaşılabilir gibi sorulara cevap arayan, bu çalışma sonucunda sağlıklı, rahat, temiz işlevsel, kente değer katabilecek bir tasarım ürünü ortaya çıkması için şu kriterler öne çıkmaktadır;

- Bir kapalı pazar yeri tasarımında, oluşturulacak pazarcı satış alanının, insan fizyolojisinin en rahat şekilde hareketini yapabilmesi, pazar alanının kentsel çevre ile bağının kopmaması, doğa ile iletişim kurabilmesi gibi sebeplerden dolayı kent kotunda planlanması gerekmektedir. Kent kotunda tasarlanan kapalı alan içinde, haftanın bir günü yapılacak olan pazar alışverişi ve diğer günlerde farklı amaçlar için kullanılacak alanın, farklı kat yüksekliklerinde oluşturulması düşey hareket yapılmasını gerektirecektir. Kent kotunda oluşturulan pazar alanları, kentsel çevre ile bağ kurabilen, düşey hareket gerektirmeyen, daha geçirgen bir sirkülasyon sağlayarak yapıya net bir sınırlama ve katı bir formellik anlayışı oluşmasını engelleyecektir.
- Yapı üretiminde, harcanan maliyetlerin en iyi şekilde geri kazanımını yapılarının aktif kullanımı ile sağlanabilir. Kapalı pazar yapılarında, haftanın belirli bir günü pazar kurulurken diğer günlerde yapının aktif kullanılması mekanın yaşarlılığını sağlayacaktır. Bu mekan canlılığının devamlı kılınması için yapı pazar programı ile uyum sağlayacak farklı program birliktelikleri ile üretilebilir.
- Doğan Kuban'a göre geçmiş dönemlerde Avrupa kentlerinde ticari, sosyal, kültürel, siyasal bir çok amaç için kullanılan kent meydanları, Türk şehirlerinde cami ve cami avlularının bu işlevleri üstlendiği ve toplumsal yaşantının merkezini camilerin oluşturduğunu belirtmektedir(Özer ve Ayten, 2005). Geçmiş dönemden alınan bu iki farklı referans ile günümüzde kent meydanı (kentsel peyzaj alanı) ve kapalı pazar birlikteliği veya cami ve kapalı pazar alanı birlikteliği gibi kapalı pazar yapıları ile uyum sağlayacak programların uygulanması şehri tamamlayan öğelerin (şehir imgeleri, meydan, sokak, avlu...) oluşmasını ve şehir kültürünün (gelenek, görenek,

şehirlilik, şehirli olma bilinci ve şehirde yaşanan değerler) devamlılığını sağlayacaktır.

- Bir kapalı pazar plan tasarımı için oluşturulacak sabit programlı birimler ve çok programlı pazar alanı plan tipolojisi, yapının aktif kullanımını sağlayacaktır. Pazar alanı, bir kapalı meydan görevi üstlenerek, pazar kurulmadığı diğer günlerde tören, kutlama, düğün, konferans, sportif faaliyetler, toplu yemek, sergi, gösteri vb. gibi çok amaçlı işlevi ile belediyelerin, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin organizasyonlarda adres olarak gösterebileceği bir mekan olurken, sabit programlı birimler bu pazar alanı içerisinde gerçekleştirilecek organizasyonları destekleyecek market, restoran, kafe, belediye hizmet birimleri, manav vb. gibi sabit birimlerin bulunması yapının aktif kullanılmasını, kamusal sosyal bir alan olmasını sağlayacaktır. Sabit birimler ekonomik olarak kira gelirleri ile yapı ve çevresel peyzajının aktif giderlerine katkı sağlayacaktır.
- Taşıyıcı sistem, daima mimari formu biçimlendiren, formun oluşumuna en etkin faktör olmuştur. Günümüzde taşıyıcı sistem tasarımında betonarme, çelik ve ahşap sistem kullanımları görülmektedir. Bu sistemler bir yapıda tek malzemedan oluşmakla birlikte birden çok malzeme birlikteliği ile de oluşturulabilmektedir. Ekolojik açıdan taşıyıcı sistemlerin, üretiminde ve kullanımında çevreye verdiği zararlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Sürdürülebilir bir dünya için çevresel etkenleri en az olan geri dönüştürülebilir malzeme üretimleri tercih edilmelidir.
- İnsan yoğunluğunun fazla olacağı yapılarda havalandırma önem arz etmektedir. Açık havada kurulan sokak pazarlarında, doğal hava sirkülasyonu oluşmaktadır. Sokaklardan, alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarlarının bu doğal hava sirkülasyonunu, kontrollü bir şekilde sağlanması mekansal konforu sağlayacaktır. Farklı iklim bölgelerinde, iklime uygun havalandırma yöntemleri seçilerek, yapı ile bütüncül bir tasarım geliştirilmelidir.

- Bir yapı hacminin, doğal ışık kullanımı ile aydınlatılmasının, insan sağlığı ve verim düzeyinde olumlu etkileri bulunmaktadır. İyi bir doğal aydınlatma tasarımı maliyet tasarrufu sağlamakla birlikte mekan içi iklimlendirme konforu sağlayarak, yapı enerji tüketimini azaltacaktır. Tasarlanan mekanlarda, maksimum doğal ışık alımı değil göz konforu sağlayacak ideal, dengeli bir aydınlatma amaç olmalıdır.
- Açık havada kurulan sokak pazarlarında, doğal aydınlatma mekan konforu açısından pozitif bir etkendir. Sokaklardan, alanlardan kapalı yapılara taşınan semt pazarlarının yine bu konforu sağlaması için doğal aydınlatma kriterleri dikkate alınmalıdır. Meyve, sebze gibi doğal ürünlerin satılacağı, insanların sosyalleşeceği kapalı pazarlarda, doğal aydınlatma koşullarının sağlanması, insan doğası ile uyumlu bir mekanı oluşturacaktır.

Mekansal işlevi bu şekilde planlanırken yapının tasarlama, uygulama aşamaları da önem arz etmektedir. Sürdürülebilir, sağlıklı, rahat, temiz ve işlevsel kullanışlı bir tasarım uygulaması yapılması bu yapıların toplum tarafından kabul görmesini sağlayacaktır.

Bu ölçütleri uygulamak isteyen kurum, kuruluş ve bireylerin insanların fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve çevresel olarak sürdürülebilir bir pazar mekanına kavuşmaları için tasarlanacak olan pazar yapılarında Tablo 4.1 üzerinde sıralanan tasarım kriterleri bir kontrol listesi olarak kullanılmalıdır.

Tablo 4.1 Bir sürdürülebilir pazar alanı tasarımı için kontrol listesi.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

PAZAR ALANI TASARIMINDA UYGULANMASI GEREKEN TASARIM KRİTERLERİ	KONTROL
İklime uygun doğal havalandırma tasarımı	☐
Mekan içerisinde kontrollü ve dengeli doğal aydınlatma tasarımı	☐
Termal konforun sağlanması	☐
Kent kotunda pazar alanı tasarımı	☐
Çok programlı, işlevsel mekan tasarımı	☐
Çevresel etkenleri en az olan geri dönüştürülebilir malzeme kullanımı	☐
Otopark ihtiyacının karşılayacak, planlı otopark alanları tasarımı	☐
Oturma, dinlenme, bekleme alanları tasarımı	☐
Kente değer katabilecek estetik etkiye sahip yapı formu tasarımı	☐
Yapıda kolay erişilebilir hizmet birimleri (Tuvalet, ibadethane)	☐
Sabit programlı birimler (market, restoran, kafe, belediye hizmet birimleri, manav)	☐
Kentsel çevre ile iletişim kurabilen, sınırlama ve katı bir formellik içermeyen tasarım	☐

KAYNAKÇA

- Akar, T.** (2009). Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt:7, sayı:13, sayfa:267-292.
- Anonim.** (2012). *Yaşam (Vital) Bulguları*. Ankara.
- Arslan, P.** (2017). *Sürdürülebilir Konut Cephelerinin Tasarım Kriterleri Üzerine Bir İnceleme: İngiltere Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bedirhan, Y.** (2016). Selçuklu Türkiye'sinde Ticaret Yolları, Limanlar ve Pazar Yerleri. *Electronic Turkish Studies*, 11/11, 13–28.
- Büte, E.** (2014). *Ekolojik Yapı Tasarım Kriterleri Bağlamında Muş Kale Mahallesi Geleneksel Evlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Cerasi, M.** (1999). *Osmanlı Kenti*. çev. Aslı Atöv, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cezar, M.** (1985). *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Dağılğan, S.** (2019). *Geniş Açıklıkların Örtülmesinde Kullanılan Taşıyıcı Sistem Seçimi İçin Bir Model Önerisi*. Çukurova Üniversitesi.
- Erdoğan Zeydan, Z., Zeydan, Ö., ve Yıldırım, Y.** (2009). *Hasta Bina Sendromu*. IX. Ulusal, 587–595.
- Eren, Ö.** (2014). *Büyük Açıklıklı Çelik Yapılar*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ghalib, J. A. A.** (2014). *Sıcak İklimlerde Geleneksel Mimari Çözüm; Bina İçi İklimlendirme Elemanı - Rüzgar Bacaları*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Güner, M. E.** (2019). *Yapı Sistemlerinde Taşıyıcı Eleman Olarak Kullanılan Çelik, Betonarme ve Ahşap Malzemelerin Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- İlter, İ.** (1969). *Tarihi Türk Hanları*. Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü.
- İmam Bakır, K., ve Metin, E.** (2019). Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi Programlarında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Karşılaştırmalı Analizi. *TESAM Akademi*

Dergisi, 36.

- İncesakal, Ş.** (2011). *Yeraltı ve Toprakaltı Mekanların Tasarım İlkeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Knaack, U., Klein, T., Bilow M., & A. T.** (2007). *Façades, Principles of Construction* (G. Birkhäuser Verlag AG, Berlin, Ed.). Berlin, Germany: Birkhäuser; Revised edition (September 15, 2014).
- Koç, G.** (2012). *Bir Sanat Eserinin İncelenmesi Agora*. Ankara Üniversitesi.
- Korkmaz, Y.** (2019). *Toplumsal Değişim ve Çelik Yapı Malzemesi Etkileşiminin Mimari Tasarıma Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi.
- Kuban, D.** (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul:YEM Yayınevi.
- Mengeloğlu, F., & Kurt, R.** (2004). Tabakalanmış Kaplama Kereste (TAK) ve Tabakalanmış Ağaç Malzeme (TAM). *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, (1/7), 39–44.
- Moazemi, S.** (2013). *Işığın İç Mekan Biçimlendirmesindeki Rolünün, Kapalıçarşı ve AVM'ler Üzerinden Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Ökdemir, E. S.** (2018). *Gündelik Müdahaleci Eylemlerin Kurulduğu Geçici, Değişken Kamusal Mekanlar: Semt Pazarları*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Özdeş, G.** (1998). *Türk Çarşıları*. Ankara:Tepe Yayınları.
- Özer, M. N., & Ayten, M. A.** (2005). Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları. *Planlama*, 3, 96–103.
- Şenalp, M.** (2019). *Tarihi Yapılarda Termal Konfor Analizi: Ali Gav Medresesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi.
- Sev, A.** (2009). *Sürdürülebilir Mimarlık*. İstanbul:YEM Yayınevi.
- Sümer, F.** (1985). *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı.
- Taghizadehvahed, N.** (2015). *A Comparative Study Of Covered Shopping Spaces: Covered Baazars, Arcades, Shopping Malls*. Middle East Technical University.
- TDK.** (2007). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Toprak, G.** (2014). *Ofis Yapılarının, Tasarım Kriterleri ve Mekansal Oluşumlar Üzerinden İncelenmesi: Ankara İli Eskişehir Yolu Örneği*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N.** (1997). *Beşeri Coğrafya / İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul:Çantay Kitabevi.
- Yaşa, E.** (2004). *Avlulu Binalarda Doğal Havalandırma ve Soğutma Açısından Rüzgar Etkisi ile Oluşacak Hava Akımlarına Yüzey Açıklıklarının*

Etkisinin Deneysel İncelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Yazıcı, M.** (2019). *Büyük Açıklıklı Ahşap ve Betonarme Yapıların Mimari ve Strüktürel Açından Karşılaştırılması.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Yılmaz, F.** (2008). *Alışveriş Merkezi Tasarımında Pazarlama Danışmanlığı (Kocaeli İl Merkezi Örneğinde İncelenmesi).* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çevrimiçi Erişimler

- URL-1** <<http://www.chayette-cheval.com/html/fiche.jsp?id=6900049&np=3&lng=fr&npp=20&ordre=&aff=1&r>>, Erişim Tarihi: 08.01.2020
- URL-2** <<https://www.youtube.com/watch?v=DT95WHihc0E> 0.22 sn.(Ekran Görüntüsü) >, Erişim Tarihi: 05.03.2020
- URL-3** <<https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-pasa-carsisi> >, Erişim Tarihi:05.04.2020
- URL-4** <<https://tr.pinterest.com/pin/614952524093497688/>>, Erişim Tarihi:05.04.2020
- URL-5** <<https://islamansiklopedisi.org.tr/buyuk-yeni-han>>, Erişim Tarihi:05.04.2020
- URL-6** <<https://islamansiklopedisi.org.tr/bedesten> >, Erişim Tarihi:05.04.2020
- URL-7** <<https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/5/bedesten-7.jpg>>, Erişim Tarihi:05.04.2020
- URL-8** <<https://www.facebook.com/photo/?fbid=2058554927799643&set> >, Erişim Tarihi:05.04.2020
- URL-9** <<https://twitter.com/MevlutOztekin/status/1130425159708495877/photo/1> >, Erişim Tarihi:28.05.2020
- URL-10** <<http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/dd-tusiad-eticaret-raporu-2019.pdf> >, Erişim Tarihi:03.03.2020
- URL-11** <https://tr.wikipedia.org/wiki/Homo_sapiens_sapiens >, Erişim Tarihi:02.03.2020
- URL-12**
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Maslow_teorisi#/media/Dosya:Maslow'un_ihtiyaclar_piramidi.png >, Erişim Tarihi:02.03.2020
- URL-13** <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081205-9.htm> >, Erişim Tarihi:20.03.2020
- URL-14** <<http://www.bep.gov.tr/BEPTRWEB/Default.aspx#.XuNjLtUzbIU> > Erişim Tarihi: 20.03.2020
- URL-15** <<http://www.bmdergi.org/tr/category/ocak-mart2016/> >, Erişim Tarihi:21.03.2020
- URL-16**
<<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16358&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> >, Erişim Tarihi:21.03.2020
- URL-17** <<http://yirtikharita.com/edirne/> >, Erişim Tarihi:22.03.2020

URL-18

https://www.google.com.tr/maps/@41.01696,28.9704633,3a,75y,104.24h,90.88t/data=!3m6!1e1!3m4!1s_-aq0An0LWZWfpgaYjFywQ!2e0!7i13312!8i6656?hl=tr >, Erişim Tarihi:23.03.2020

URL-19 < <https://xxi.com.tr/i/modern-babarin-yolu> >, Erişim Tarihi:24.03.2020

URL-20 < <https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/antika-ill%C3%BCstrasyon-oyma-perspektif-%C3%A7izim-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-gm690050184-127100679> >, Erişim Tarihi:25.03.2020

URL-21 < <https://www.designboom.com/architecture/oslo-airport-worlds-greenest-terminal-nordic-office-of-architecture-interview-04-27-2017/> >, Erişim Tarihi:26.03.2020

URL-22 < <https://www.designboom.com/architecture/oslo-airport-worlds-greenest-terminal-nordic-office-of-architecture-interview-04-27-2017/> >, Erişim Tarihi: :08.05.2020

URL-23

< <https://s3.amazonaws.com/storage.filemobile.com/storage/30455166/1085> >, Erişim Tarihi:08.05.2020

URL-24 <

<https://s3.amazonaws.com/storage.filemobile.com/storage/30455166/1085> >, Erişim Tarihi:15.05.2020

URL-25 < <https://www.expedia.com/pictures/south-yorkshire/sheffield/winter-garden.d6088105/gardens-parks?view=large-gallery&photo=167152> >, Erişim Tarihi:15.05.2020

URL-26 < <https://www.expedia.com/pictures/south-yorkshire/sheffield/winter-garden.d6088105/gardens-parks?view=large-gallery&photo=167152> >, Erişim Tarihi:15.05.2020

URL-27 < https://www.archdaily.com/805964/madrid-barajas-airport-terminal-4-estudio-lamela-plus-richard-rogers-partnership?ad_source=search&ad_medium=search_result_all >, Erişim Tarihi:15.05.2020

URL-28 < https://www.archdaily.com/805964/madrid-barajas-airport-terminal-4-estudio-lamela-plus-richard-rogers-partnership?ad_source=search&ad_medium=search_result_all >, Erişim Tarihi:15.05.2020

URL-29 < https://www.archdaily.com/783965/world-trade-center-transportation-hub-santiago-calatrava?ad_source=search&ad_medium=search_result_all >, Erişim Tarihi:15.05.2020

URL-30 < <https://www.flickr.com/photos/seier/6869087391/> >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-31 < <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/antalya-ve-cevresi-recep-esengile-emanet> >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-32 < <https://www.yesilodak.com/eski-tas-ev-cagdas-ek-yapilarak-yenilendi> >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-33 < <http://joaoulisses.blogspot.com/2011/06/arquitetura-e-engenharia-o-contexto-do.html> >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-34 < https://www.archdaily.com/769005/remodelling-of-the-ninot-market-mateo-arquitectura?ad_source=search&ad_medium=search_result_all >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-35 < https://www.archdaily.com/771779/food-villa-market-i-like-design-studio?ad_source=search&ad_medium=search_result_all >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-36 < https://www.archdaily.com/564978/cachan-covered-market-croixmariebourdon-architectures?ad_medium=widget&ad_name=recommendation >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-37 < https://www.archdaily.com/881525/baltic-station-market-koko-architects?ad_medium=widget&ad_name=recommendation >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-38 < https://www.archdaily.com/924481/temporary-site-of-shengli-market-luo-studio?ad_medium=widget&ad_name=category-market-article-show >, Erişim Tarihi:20.05.2020

URL-39 < https://www.archdaily.com/594489/marly-le-roi-market-ameller-dubois-and-associes?ad_medium=widget&ad_name=recommendation >, Erişim Tarihi:20.05.2020